

Pyhä paikka matkailukohteena:
haastattelututkimus Rauman Pyhän Ristin
kirkon opastuksista

Melissa Malmstén
Pro gradu -tutkielma
Uskontotiede
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

MALMSTEN, MELISSA Pyhä paikka matkailukohteena: Kaupunkioppaiden haastattelututkimus Rauman Pyhän Ristin kirkon opastuksista

Pro gradu -tutkielma, 71s., 4 liites

Uskontotiede

Toukokuu 2020

Tutkielmassani tarkastelen kirkkorakennusta matkailu- ja opastuskohteena. Tutkimuskysymykseni koskevat sitä, millaisena Rauman Pyhän Ristin kirkko näytetään ja millaisia merkityksiä sille annetaan matkailun ja opastuksen kontekstissa ja millä tavalla kirkko mahdollisesti eroaa muista matkailukohteista. Aineistoni koostuu toteuttamastani tapaustutkimuksesta, jossa haastattelin kuutta Rauman kaupunkiopasta. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelumetodilla vuosien 2019 ja 2020 vaihteessa. Analyysissäni keskustelutan haastatteluaineistoani paikan ja pyhän teorioita vasten teorialähtöisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen.

Tutkielmassa käsittelen tutkimuskirjallisuuden sekä kaupunkioppaiden haastattelujen kautta sitä, millä tavalla pyhyys, uskonnollisuus ja maalliseksi ymmärretty turismi limittyvät toisiinsa, sekä sitä, millaisia motivaatioita ihmisillä voi olla vierailta pyhässä tai uskonnollisessa paikassa. Tarkastelen myös sitä, millä tavalla kulttuuriset ja uskonnolliset merkitykset tulevat esiin selkeästi uskonnollisessa tilassa.

Haastatteluaineistosta löytyneiden merkitysten analyysissä käytän eniten Yi-Fu Tuanin teoriaa paikasta ja Veikko Anttosen teoriaa pyhästä. Lähtökohtana on se, että jokin tila muuttuu paikaksi, kun sille annetaan merkityksiä. Paikoilla on oma tuntunsa, joka rakentuu yhteisön ja yksilön kokemusten kautta. Pyhän käsitteellä pyrin tässä tutkielmassa tuomaan esille sitä, miten nämä merkitykset tekevät kirkkorakennuksesta pyhän. Pyhyydellä ei viitata vain uskonnollisuuteen, vaan myös muihin kulttuurisiin arvoihin, jotka liitetään paikkaan.

Haastatteluissa tuli esiin useita tapoja, joilla kaupunkioppaat antavat Rauman Pyhän Ristin kirkolle merkityksiä. Samankaltaisia tilalle annettuja merkityksiä löytyi myös käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta. Ne liittyivät paikan historiaan ja pysyvyyteen, paikallisuuteen, fyysisiin piirteisiin, henkilökohtaisiin taustoihin ja kiinnostuksen kohteisiin sekä ympäristön vaikutukseen.

Avainsanat: matkailu, turismi, oppaat, kirkkorakennukset, paikka, pyhä, pyhät paikat, sisällönanalyysi, haastattelu

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Kirkkorakennus matkakohteena.....	4
1.3 Matkailuopastuksesta	6
1.4 Rauman Pyhän Ristin kirkko	8
2 Uskonnon ja turismin suhde	10
2.1 Rajanvetoa pyhän ja maallisen välille.....	10
2.2 Kulttuuri ja uskonto	13
3 Paikka ja pyhä	17
3.1 Paikka ja tila.....	17
3.2 Matkakohteet paikkoina	19
3.3 Paikan pyhyys	20
4 Aineisto ja metodit	22
4.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu.....	22
4.2 Haastatteluiden teemarunko.....	25
4.3 Litterointi.....	27
4.4 Teemoittelu ja sisällönanalyysi	27
5 Paikka, uskonto ja turismi – aineiston analyysi	29
5.1 Lähtökohtia.....	29
5.2 Kaikki alkaa kirkosta	31
5.3 Historian luomat merkitykset	35
5.4 Taiteen ja estetiikan luomat merkitykset	41
5.5 Kaupunkioppaat kirkossa.....	43
5.6 Matkailijat kirkossa	50
5.7 Uskonnollisuus ja kunnioitus kirkkovierailulla	52
6 Lopuksi	59
6.1 Pyhyden ilmentyminen kirkkovierailulla.....	59
6.2 Kirkko yhteisen muistin paikkana	62
6.3 Johtopäätökset.....	63
6.4 Pohdintaa	65
Lähteet	67
Liitteet	

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset

Matkaillessani missä tahansa päin Suomea tai maailmaa, vierailen aina kirkossa, mikäli sellainen tulee vastaan. En osaa oikein edes hahmottaa omaa henkilökohtaista syytäni käydä tutustumassa kirkkoihin, jokin niissä vain vetää puoleensa. Enkä ole ainoa, joka näin voi sanoa: kirkot ovat suosittuja matkakohteita kaikkialla. Kiinnostukseni kirkkovierailujen tutkimiseen lähti aivan alun perin omien henkilökohtaisten kokemusten ja niistä kummunneiden ajatusten ja kysymysten pohjalta. Miksi kirkot viehättävät monia ihmisiä ja mikä on kirkossa käyvien ihmisten motiivi vierailla niissä? Millaisia nämä ihmiset ovat ja miten he itse kokevat oman roolinsa astuessaan kirkkoon?

Nämä kysymykset ovat kiinnostavia, mutta päätin kuitenkin lopulta irtaantua niistä ja kulkea kohti toista näkökulmaa. Pohdin ensin vaihtoehtoa kyselyn laatimisesta, johon kirkoissa vierailleet ihmiset olisivat vastanneet ja näin olisin saanut vastaukset juuri edellä mainittuihin kysymyksiini. Lopulta kuitenkin päätin käyttää näitä kysymyksiä lähinnä taustana ja teoreettisena viitekehyksenä. Tutkin siis kirkkoa matkailu- ja vierailukohteena siten, että käytän aiemmin tehtyä tutkimusta piirtääkseni ilmiöstä ensin yleisemmän kuvan ja tämän jälkeen tein itse oman tapaustutkimuksen Rauman Pyhän ristin kirkosta haastattelemalla Rauman kaupunkioppaita.

Tämän tutkielman tutkimuskysymykset käsittelevät kirkon roolia, eivätkä niinkään siellä käyvien ihmisten rooleja. Kirkon roolia pohtiessa voin käyttää jo olemassa olevaa tutkimusta, sillä tätäkin aihetta on käsitelty monelta eri kantilta, kuten tulen esittelemään luvussa 2. Tuon tähän tutkielmaani kuitenkin myös uuden näkökulman hankkimalla oman aineistoni haastattelemalla kaupunkioppaita. Valitsin tämän näkökulman ja aineistonkeruutavan siksi, että se on tuore näkökulma, josta ei tietääkseni ole julkaistu tutkimusta suomeksi tai englanniksi. Näkökulma on mielenkiintoinen myös siksi, että oppaiden työ on kertoa paikasta, tässä tapauksessa kirkosta, ja siten hän vaikuttaa paljon siihen, millainen

mielikuva häntä kuunteleville matkailijoille¹ jää ja miten he pääsevät kokemaan kirkon kyseisellä vierailukerralla. Kiinnostavaa on myös se, miten oppaat kokevat omassa työssään kirkon ja miten siellä opastaminen on mahdollisesti erilaista kuin jossakin muussa kohteessa.

Tämän ajatus- ja pohdintatyön kautta muodostin kolme tutkimuskysymystä. Vastaan tutkimuskysymyksiin käyttämällä tutkimuskirjallisuutta, aiemmin tehtyä tutkimusta, sekä itse keräämäni haastatteluaineistoa.

1) Miten kirkkorakennuksen rooli pyhänä paikkana tulee esiin matkailussa?

Tämä on teoreettisempi ja laajempi kysymys, johon pyrin löytämään vastauksia taustakirjallisuudesta, josta sain yleisluontoisempia vastauksia. Oppaiden haastatteluista pyrin taas saamaan heidän omia vastauksiaan siitä, miten he kokevat tietyn kirkon pyhyiden tulevan mahdollisesti esiin heidän työssään. Tämän kysymyksen kautta selvitän myös sitä, miten pyhyys tulee esiin tilassa silloin, kun siellä käydään vierailemassa eikä pyhyttä aktiivisesti tuoteta yhteisöllisellä toiminnalla, kuten esimerkiksi jumalanpalveluksella.

2) Millainen matkailukohde Rauman Pyhän Ristin kirkko on kaupunkioppaiden näkökulmasta? Tällä kysymyksellä selvitän sitä, millä tavalla Rauman kaupunkioppaat kokevat Pyhän Ristin kirkon omassa työssään. Taustoitan tutkimuskysymystä monipuolisella tutkimuksella, joka liittyy matkailuun ilmiönä sekä pyhyiden ja paikan käsitteisiin. Tämän tutkimustaustoituksen pohjalta loin teema-haastattelun rungon ja se myös ohjasi tämän tutkielman analyysin tuottamista. Analyysiluvut rakentuivat siten, että haastatteluiden tuottamaa aineistoa keskusteltettiin keskeisten teoreettisten teemojen ja käsitteiden kanssa.

3) Eroaako kirkko maallisempien kohteiden (esimerkiksi museoiden) opastuskierrosten kannalta? Jos eroaa, miten? Toinen kysymys vertailee kirkkoa muihin kohteisiin. Tällä pyrin selvittämään sitä, kokeeko opas, että kirkon voi jollakin tavalla rajata erilleen muista kohteista vai onko kirkko opastuskohde siinä

¹ Käytän tässä tutkielmassa sekä sanoja ”matkailu” ja ”matkailija”, että sanoja ”turismi” ja ”turisti”, vaikka tunnistan, että jälkimmäisten on usein suomen kielessä ajateltu olevan negatiivisesti sävyttyneitä. (Ks. esim. Smith 1977; Vainikka 2017). Käytän molempia käsitteitä siksi, että ne lopulta eroavat toisistaan pitkälti vain subjektiivisen kokemuksen kautta ja koen näiden välille luodun eron välillä jopa teennäiseksi.

missä muutkin, eikä täten erotu niistä. Käytän myös tutkimuskirjallisuutta selvittääkseni sitä, minkälaisia eroavaisuuksia museon ja kirkon välillä on nähty olevan.

Kysymysten teoreettisena viitekehyksenä käytän pyhän ja paikan käsitteitä: mikä tekee paikasta paikan ja millä tavoin paikka voi olla pyhä? Vaikka kirkon voi nähdä olevan automaattisesti pyhänä sen uskonnollisen funktion takia, voi siihen liittää myös monia muita merkityksiä, jotka luovat mielikuvaa ja tunnetta pyhydestä. Pyhyden tunteeseen liittyy myös olennaisesti käsitykset siitä, mikä on paikka ja miten se muodostuu. Käyttämistäni käsitteistä kerron lisää luvussa kolme.

Opastustyyplejä ja -tapoja on olemassa yhtä paljon kuin on oppaita. Kaikki tekevät opastaessa omia valintojaan ja luovat tietyn opastusrungon pohjalta oman tapansa esitellä kohdetta. Tämän opin itsekin ollessani vuosina 2016 ja 2017 kesäoppaana pronssikautisella hautaröykkiöalueella Sammallahdenmäellä. Kohde on vahvasti arkeologiaan ja historiaan kiinnittyvä. Itse uskontotieteen opiskelijana korostin kuitenkin paikan olemusta hautausmaana ja sitä, millaisia uskomuksia pronssikauden ihmisillä mahdollisesti oli. Välillä myös paikan pyhyys tuli esiin sen luonnon koskemattomuuden kautta ja röykkiöiden herättäessä joissakin kävijöissä syviäkin kunnioituksen ja ihmetyksen tunteita. Vuonna 2018 työskentelin kesän Rauman matkailussa, jossa pääsin itse kaupunkioppaan johtamalla opastuskierrokselle sekä seuraamaan myös sitä, miten kaupunkiin saapuville turisteille järjestettiin opastuksia.

Päätös tutkia kirkon rooleja oppaiden näkökulmasta nousi esiin omien kokemusten ja niistä syntyneiden pohdintojen kautta. Tätä tukevat myös omat opin-
topolkuni yliopistossa, johon kuuluu matkailualan, kansatieteen ja museologian opintoja. Matkailu on ilmiönä kiinnostanut jo pidempään. Matkailu ja turismi voidaan nähdä keskenään jännitteisinä ja ne ovat laajoja ja määritelmiltään hankaliakin käsitteitä. Kun niihin yhdistää uskonnollisen ulottuvuuden, korostuvat nämä jännitteet ja määritelmien ongelmallisuudet entisestään.

1.2 Kirkkorakennus matkakohteena

Kirkkorakennuksella on monenlaisia rooleja. Sen ”alkuperäinen” tarkoitus on olla kristittyjen uskonnollinen tila, johon kokoonnutaan erilaisiin tilaisuuksiin ja jossa harjoitetaan omaa uskontoaan esimerkiksi rukoilemalla tai hiljentymällä. Toisaalta kirkoissa järjestetään myös muunlaisia tapahtumia, joista jotkut ovat luonteeltaan uskonnollisia ja toiset taas hyvinkin maallisia. Konkreettisten käytötarkoitusten lisäksi kirkolla on myös symbolinen käyttöarvo. Kirkosta tulee usein tietyn paikan, esimerkiksi kaupungin, symboli. Esimerkiksi Turun Tuomiokirkko on yksi Turun kaupunkikuvastossa esiintyvistä, tunnistettavista symboleista. (Martikainen 2006, 2.)

Tässä tutkielmassa keskityn kirkon rooliin turismi-, matkailu- ja vierailukohteena. Tällä tarkoitan sitä ilmiötä, jossa ihmiset vierailevat kirkossa omalla vapaa-ajallaan ilman, että he osallistuvat uskonnolliseen tilaisuuteen sen yhteydessä. Tämä näkökulma on siksi kiinnostava, että kirkkorakennuksen usein itsestään selvänä pidetty rooli uskonnonharjoittamisen paikkana saattaa mahdollisesti kyseenalaistua, kun se liitetään turismiin, jota taas pidetään varsin maallisena ja pitkälti myös kaupallisena toimintana. Kirkkojakin kuitenkin kaupallistetaan ja niitä käytetään turistien houkuttelemiseen ympäri maailman. Travel+leisure -matkailulehden vuonna 2017 tekemässä selvityksessä tuli ilmi, että Euroopan kahdenkymmenen suosituimman matkailukohteen joukkoon mahtuu seitsemän kirkkoa, joista suosituin oli Pariisin Notre-Damen katedraali 13,650,000 vuosittaisella kävijällä. Notre-Dame oli koko maailman kattavan listan toiseksi suosituin kohde heti Istanbulin Grand Bazaarin jälkeen, joka keräsi samana vuonna 15 miljoonaa kävijää. (travelandleisure.com). Suomessakin kirkoissa vierailee parhaimmillaan kymmeniä tuhansia ihmisiä vuodessa. Suurimmat vierailumäärät oli kesällä 2018 kerännyt Turun Tuomiokirkko 59 703 kävijällä ja toiseksi tuli Rauman Pyhän ristin kirkko 24 198 kävijällä (seurakuntalainen.fi).

Mikä sitten tekee kirkkorakennuksesta nimenomaan turisteja houkuttelevan vierailukohteen? Ilmeisin syy on se, että kirkko on usein yksi näyttävimmistä rakennuksista omassa miljöössään. Se on usein ympäristönsä vanhinta rakennuskantaa ja edustaa myös jotakin pysyvää ja yksilön silmissä muuttumatonta. Myös edellä mainittu symboliarvo nostaa kirkkorakennuksen esiin matkailun

kontekstissa ja tekee siitä potentiaalisen matkakohteen. Esimerkiksi Notre-Dame on koko Pariisia ja jopa koko Ranskaa edustava symboli, joka varmasti kuuluu Pariisiin matkustavan turistin kohdelistaan. Sama ilmiö on nähtävillä myös Suomessa. Pääkaupunki Helsingin yksi tunnistettavin rakennus on varmasti tuomiokirkko, samoin kuin vastaavasti Turussa. Kirkko valikoituneekin matkakohteeksi sen näyttävyyden, historiallisuuden ja tietyssä paikassa saaman korostetun merkityksen vuoksi.

Matkailualan verkostoyliopisto järjesti vuonna 2003 kenttäkurssin, jonka tarkoitus oli tutkia, kuinka Rooma näyttäytyy matkailukohteena eri kulttuuritaustoista kotoisin oleville ”sakraalin ja sekulaarin pyhiinvaeltajille”. Kenttäkurssin pohjalta on luotu raportti Sakraali- ja sekulaari pyhiinvaellus – Rooma kulttuurimatkailun tilana 2003. (Peltonen 2004a, 5–6.) Raportissa tuodaan esille se, kuinka Rooman erilaiset maanmerkit ja kaupungin tunnetuimmat symbolit koetaan. Tiedetään, että kristilliset maamerkit houkuttavat pyhiinvaeltajia, mutta ”Rooman basilikojen bysanttilaisen mosaiikkitaiteen estetiikka ja ylevyys puhuttelevat myös sekulaaria turistia”. (Peltonen 2004b, 16.) Maamerkkien symbolisuutta uusinnetaan ja käytetään esimerkiksi matkamuuistoissa ja postikorteissa. Niiden katsotaan sisältävän Rooman ”hengen”. (Peltonen 2004b, 16–17.)

Yksi hyvin konkreettinen syy kirkkorakennuksissa vierailun suosiolle on se, että kirkkoon on usein vapaa pääsy.² Näin oli esimerkiksi Vatikaanin Pietarin kirkossa vuonna 2003. Vatikaanin museoon piti sen sijaan ostaa kymmenen euron arvoinen pääsylippu. Toisaalta on mahdollista, että näin suosituissa ja tunnetuissa kohteissa vierailtaisiin joka tapauksessa riippumatta siitä, oliko niihin pääsymaksu. (Honka & Ingman-Arajuuri 2004, 34–35.) Jos taas pohditaan vähän vähemmän tunnettua kohdetta, voidaan kuitenkin olettaa, että kynnys vierailta kirkossa on matalampi, kun pääsylippua ei tarvitse ostaa. Kirkossa voi tällöin käydä poikkeamassa pikaisesti, jos se sattuu matkan varrelle.

Kirkkorakennuksen vahvuudet matkailukohteena tulevat esiin myös erilaisten tapahtumien markkinoinnissa. Kirkko saadaan luonnollisesti yhdistettyä esimerkiksi erilaisiin juhliin, varsinkin joulun. Tuomas Martikainen käyttää esimerkkinä

² Sisäänpääsymaksu on myös yksi merkittävä tekijä kirkon ja museon erottelussa. Tämä konkretisoituu hyvin esimerkiksi Turun tuomiokirkossa, jossa kirkon tiloissa sijaitsevaan kirkkomuseoon on pieni sisäänpääsymaksu, kun taas itse kirkkotilaan pääsee ilmaiseksi.

vuotta 1996, jolloin Turku oli Suomen joulukaupunki. Martikaisen mukaan Suomen joulukaupunki -hanke tuotteisti kirkon ja käytti sitä matkailun edistämiseen. Hankkeessa ei viitattu uskontoon, vaan siinä korostettiin perinnettä, historiaa ja autenttisuutta, joita käytetään ylipäätään paljon matkailun markkinoinnissa. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän joulunajan tapahtumia käytettiin markkinoinnissa, mutta tavoitteena ei ollut kirkkokäyntien lisääminen vaan nimenomaan kaupunkiin kohdistuvan turismin lisääminen. (Martikainen 2006, 4.)

1.3 Matkailuopastuksesta

Suomessa matkailuoppaita ja jäsenyhdistyksiä edustaa Suomen opasliitto ry. Liitto on perustettu vuonna 1974 ja se toimii ”kansallisella ja kansainvälisellä tasolla kehittäen ja valvoen oppaiden koulutusta ja ammatillista pätevyyttä”. Suomen opasliitto järjestää ja valvoo opaskoulutuksien sisältöä ja arvioi opastuskoikeita. Lisäksi se kertoo internetsivuillaan markkinoivansa opastoimintaa ja tekevänä yhteistyötä matkailualan eri toimijoiden kanssa. (www.suomenopasliitto.fi.)

Matkailuoppaaksi pyrkivän on suoritettava Suomen opasliiton hyväksymä peruskurssi. Kurssin suorittanut valmistuu paikallisoppaaksi, tai kaupunkioppaaksi³, kuten heihin tässä tutkielmassa viitataan. Samalla hän saa opasliiton matkailuoppaan auktorisoinnin ja saa liiton myöntämän valtakunnallisen opasmerkin käyttöoikeuden. Peruskursseja järjestävät muun muassa opasyhdistykset, oppilaitosten aikuiskoulutukset ja kansalais- ja työväenopistot. Kurssin järjestäjä määrittelee kriteerit ja vaatimukset, mutta opasliitto suosittelee kurssille osallistuville 18-60 vuoden ikää sekä pohjakoulutusta, kuten ylioppilastutkintoa. Kurssin tavoitteena on se, että tuleva matkailuopas tietää perusasiat Suomesta sekä omasta paikkakunnastaan, jotta hän pystyy opastamaan erilaisia ryhmiä ja suunnittelemaan opastuksia ja niiden reittejä matkailijoiden tarpeiden mukaan. Suoritukseen kuuluu suullisia ja kirjallisia kokeita. (Rokka & Vuori 1999, 8—9.)

Opin ja opastan -käsikirjassa luetellaan taitoja ja ominaisuuksia, joita matkailuoppailta vaaditaan. Oppaalta vaaditaan hyvää kommunikointi-, viestintä- ja

³ Engl. city guide, tourist guide

kielitaitoa sekä tietynlaisia sosiaalisia taitoja, joiden avulla hän analysoi ja ymmärtää opastettavana olevaa ryhmää. Käsikirjassa todetaan: ”tämän päivän matkailija ei tyydy vain katselemaan, vaan hän haluaa tietoja ja elämyksiä. Matkailuoppaan tehtävä on antaa niitä hänelle”. (Rokka & Vuori 1999, 22—23.) Käsikirjassa painotetaan myös sitä, että oppaalla on monia vaativia rooleja, sillä opastaessaan hän toimii myös johtajana, neuvojana, viihdyttäjänä ja esiintyvänä taiteilijana. Häneltä vaaditaan ongelmanratkaisu- ja päätöksentekotaitoja. Samalla hän edustaa omaa maataan ulkomaalaisille turisteille ja paikkakuntaansa. (Grönholm, Rokka & Vuori 1999, 19.)

Lisäksi oppaalla on valta siitä, miten ja mitä hän kertoo tietystä kohteesta. Kohteella viitataan tiettyyn paikkaan, kuten rakennukseen tai rajattuun alueeseen. Maansa ja paikkakuntansa tuntemuksen lisäksi oppaalla on siis oltava tarkempia tietoja esimerkiksi historiasta, arkkitehtuurista, paikallisista tarinoista ja myyteistä. Oppaat saavat samankaltaisen⁴ koulutuksen, mutta opastukseen sisältyy jokaisen yksilön itse tuottamaa personallista otetta. Tämän yksilöllisyyden pohjalta opas tekee omia valintojaan omien kiinnostuksienkohteidensa ja prioriteettiensä mukaan. Hänellä on usein myös aikaraja, jonka sisällä hänen on pakko-kin tehdä valintoja siitä, mitä asioita hän korostaa ja mitkä taas on jätettävä vähemmälle huomiolle. Kirkkorakennusten kohdalla tämä priorisointi saattaa korostua kirkon monien roolien, sille annettujen merkitysten ja usein historiallisen ja arkkitehtuuristen kerrostumien vuoksi.

Tellervo Aarnipuu kirjoittaa Kulttuurintutkija -lehdessä tekemästään havainnointi- ja haastattelututkimuksesta, jonka hän suoritti Skotlannin Edinburghissa. Aarnipuu teki huomioita siitä, millaisten toimintatapojen ja roolien keskellä kaupunkiopas joutuu tasapainoilemaan. Opas joutuu tekemään kompromisseja kirjaviisauden ja mukaansatempaavan suullisen kerronnan välillä. Jotta opastuskierros olisi kiinnostava ja kuulijoilleen mielekäs, on oppaan tehtävä tulkintaa ja käytettävä mielikuvitusta; hän kurottautuu kohti jotakin, mitä ei täysin pystytäkään saavuttamaan välissä kuluneen ajan takia. Samalla hän kuitenkin nojaa kerronnassaan faktoihin ja tutkimukseen, jotta kohde saa merkityksensä ja säilyttää todistusvoimansa. Samalla myös oppaan on vakuutettava faktatiedolla

⁴ Haastatteluista kävi ilmi, että koulutuksien sisältö vaihtelee hieman riippuen siitä, milloin sen on käynyt. Tästä lisää analyysiluvussa 4.

yleisönsä siitä, että hän on oikeutettu ja oikea henkilö antamaan heille tietoa. Suuri tietomäärä ei siis yksinään riitä, vaan kierros määräytyy oppaan persoonan mukaan. (Aarnipuu 2003, 4—5.)

1.4 Rauman Pyhän Ristin kirkko

Valitsin tutkimukseni taustakohteeksi Rauman Pyhän Ristin kirkon. Tämä tutkielma käsittelee sitä, miten Raumalla toimivat kaupunkioppaat kokevat kyseisessä kirkossa opastamisen oman työnsä kautta ja miten tämän kirkon status pyhänä ja uskonnollisena paikkana vaikuttavat hänen työhönsä, jos vaikuttavat. Kohteen ei siis välttämättä tarvitse olla juuri Rauman Pyhän Ristin kirkko, mutta koska aineiston laajuus piti rajata sopimaan tämän tutkielman puitteisiin, valitsin kohdekaupungikseni Rauman ja sitä kautta Raumalla sijaitsevan kirkon. Tutkielmaa taustoittaakseni esittelen tässä lyhyesti paikan, joka tarjoaa tämän tutkielman kontekstin.

Päätökseni valita Rauma ja Pyhän Ristin kirkko perustuivat lähinnä käytännön asioihin sekä henkilökohtaisiin syihin. Asun Turussa, josta on lyhyehkö matka Raumalle. Rauma on oma synnyin- ja lapsuuskaupunkini, jonka tunnen läpikotaisin ja jossa minulla on taattu majoitus, mikäli minun tarvitsee jäädä paikalle pidemmäksi aikaa haastatteluiden takia. Lisäksi työskentelin vuonna 2018 kesätyöntekijänä Rauman matkailussa, joten minulla on valmiiksi jo käsitys siitä, miten paikalliset kaupunkioppaat toimivat. Pyhän Ristin kirkossa olen vierailut lukemattomat kerrat, joten sekin on minulle entuudestaan tuttu. Koen tämän tuttuuden eduksi siinä mielessä, että minun ei tarvitse ennen haastatteluita tai niiden aikana ottaa selvää kyseessä olevasta rakennuksesta vaan tiedän valmiiksi, mistä puhutaan. Toisaalta tämä myös edellyttää tarkkuutta ja varovaisuutta sen suhteen, että en tee liian herkästi oletuksia haastatteluiden aikana.

Rauma on vuonna 1442 kaupunkioikeudet saanut noin 40 000 asukkaan kaupunki Suomen länsirannikolla. Se tunnetaan todennäköisesti parhaiten puutalo-keskustastaan Vanhasta Raumasta, joka nimettiin vuonna 1991 Unescon maailmanperintökohteeksi. Vanhan Rauman juurien katsotaan ulottuvan keskiajalle,

vaikka sen rakennuksen ovat suurimmaksi osaksi 1700—1800 -luvuilta. Keski-aikaan asti ulottuvat Vanhan kaupungin kaavoitus sekä alueen kaksi kirkkoa, joista toinen, Pyhän Kolminaisuuden kirkko, on palanut vuonna 1640 ja on nykyään raunioina. Kaupunginosa pääsi Unescon maailmanperintölistalle sen katsottua täyttävän kaksi kriteeriä: se on ensinnäkin hyvin säilynyt ja laaja esimerkki pohjoiseurooppalaisesta rakennuskulttuurista ja toisekseen se on merkittävä esimerkki pohjoismaalaisesta, historiallisesta puukaupungista.

(www.unesco.org.) Rauman alueella, noin 20 kilometrin päässä keskustasta, sijaitsee myös toinen maailmanperintökohde, pronssikautinen hautaröykkiöalue Sammallahdenmäki. Maailmanperintöstatuksella on suuri merkitys Rauman matkailun kannalta, sillä iso osa turisteista saapuu Raumalle nimenomaan sen houkuttelemana.

Rauman Pyhän Ristin kivikirkko (liite 1) sijaitsee Vanhan Rauman alueella. Nykyinen kaupunginkirkko oli alun perin fransiskaanikonventin kirkko ja se rakennettiin 1500-luvun alkupuolella. Se on ulkomuodoltaan hyvin tyypillinen satakuntalainen kivikirkko (www.rauma.seurakunta.fi). Kirkon keskiaikaiset osat ovat säilyneet hyvin ja 1800-luvun aikana siihen rakennettiin torni ja kaksi eteishuonetta. Kirkon kuorissa on maalauksia, jotka on ajoitettu 1500-luvulle ja restauroitu vuonna 1891. Värikkäiden maalausten aiheet käsittelevät Neitsyt Marian elämää, apostoleja ja Jeesuksen sukupuuta. Kirkossa ei ole suoritettu arkeologisia tutkimuksia, joten esimerkiksi vanhojen alttareiden paikkoja ei tunneta. Keskiajalta on säilynyt puinen pyhä Anna -veistos alttarikaapista, joka on esillä kirkossa sekä joitakin esineitä, joita säilytetään muualla. Esineitä on myös hävinnyt paljon ja 1550-luvulla Ruotsin kruunu takavarikoi kirkon aarteita. (Hiekkänen 2007, 246—250.)

Muita silmiinpistäviä asioita kirkossa ovat kaunis renessanssityylinen saarnatuoli, joka on poikkeuksellisesti penkeistä kuoriin päin katsoessa oikealla puolella. Kirkkoon astuva huomaa myös kultaisen alttarikaapin, näyttävät messinkiset kattokruunut, Kristuksen kirkastus Tabor-vuorella -aiheisen kuori-ikkunan lasimaalauksen, joka lahjoitettiin kirkkoon vuonna 1891 sekä urkurakentaja Nils Strömbäckin vuonna 1783 tekemät urut. Kirkon lehteriä kiertää Jonas Bergmanin vuonna 1757 luoma kuvasarja, joka esittää marttyyrikuoleman kokeneita

apostoleja. (Hiekkanen 2007, 250; Knapas 1990, 155, 160.) Nykyaikaista ja paikallista taidetta edustaa Kerttu Horilan keramiikkaveistos *On riemu kun saan tulla sun Herra temppeliis* (2008), joka esittää realistisen kokoista ja näköistä vanhaa rouvaa, joka istuu kirkon penkillä virsikirja kädessään. (<https://www.satakunnankansa.fi/a/200622483>.)

Pyhän Ristin kirkossa yhdistyvät siis keskiaikaisuus, uusi aika ja nykyaika. Se sisältää piirteitä, joita voidaan pitää paikallisina ja tärkeänä osana Rauman historiaa, mutta myös esineitä, jotka on tuotu tai lahjoitettu kirkkoon muualta Euroopasta. Joka tapauksessa Pyhän Ristin kirkko on historiallisesti, arkkitehtuurisesti ja taiteellisesti vaikuttava paikka. (www.rauma.seurakunta.fi.)

2 Uskonnon ja turismin suhde

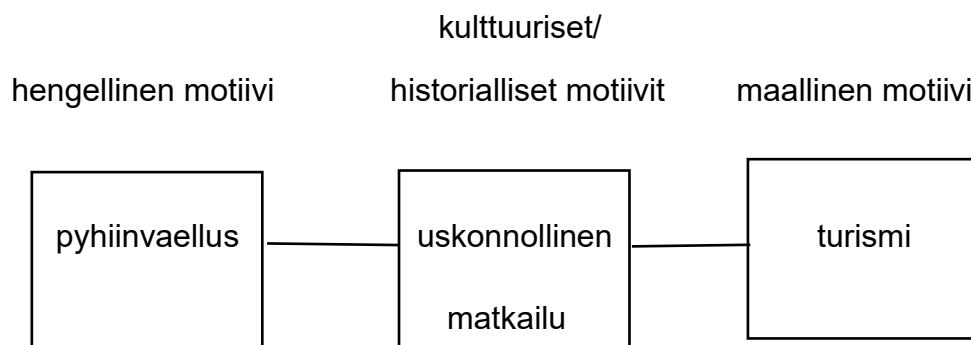
2.1 Rajanvetoa pyhän ja maallisen välille

Koska tutkielmani aihe liikkuu matkailun, uskonnon ja kulttuurin risteyksissä, on tärkeää tarkastella sitä, miten nämä ilmiöt liittyvät toisiinsa. Opastamiseen liittyy kiinteästi matkailu ilmiönä, sillä ilman matkailijoita ei olisi opastettavia. Tutkielmani paikkana toimii kirkko, joka tuo mukaan uskonnollisuuden ja pyhyiden aspektit. Tila muuttuu paikaksi, kun sille annetaan merkitys (käsittelem tätä tarkemmin luvussa XXX): ei ole siis samantekevää, millä motivaatiolla ja intentiolla henkilö astuu sisään tilaan ja millaisin tuntein ja ajatuksin hän sitä katsoo ja kokee. Tämän vuoksi luon nopean katsauksen siihen, millä eri tavoin turistien on katsottu suhtautuvan pyhänä pidettyihin matkailukohteisiin ja millaisia merkityksiä ne mahdollisesti niissä luovat.

Pyhiinvaellusta pidetään modernin turismin alkumuotona, ilmiönä, josta matkailu sai alkunsa. Pyhiinvaellus ei kuitenkaan ole historiaan jäänyt ilmiö, vaan se on voimissaan edelleen (Nolan & Nolan 1989, 1–2). Voidaan kuitenkin pohtia sitä, millä perusteella yksittäisen ihmisen tekemää matkaa voidaan kutsua pyhiinvaellukseksi ja kyseistä ihmistä pyhiinvaeltajaksi. Jos henkilö vierailee matkallaan

uskonnollisessa tai pyhässä paikassa, kuten esimerkiksi kirkossa, onko hän silloin automaattisesti pyhiinvaeltaja? Tarvitseeko hänen motivaationsa olla tämän lisäksi hengellinen?

Pyhiinvaellusta tarkastellessa luontevaa on aloittaa antropologien Victor ja Edith Turnerin ajatuksista, joita monet muut tutkijat ovat käyttämässä lähteissä käytäneet omien tutkimustensa pohjana. Victor ja Edith Turner toteavat kirjassaan *Image and Pilgrimage in Christian Culture* (1978), että nykypäivän pyhiinvaellus ja turismi ovat usein päällekkäisiä, toisiinsa limittyviä ilmiöitä: “The most characteristic modern pilgrimage is blended with tourism, and involves a major journey, usually by modern means of transportation, to a national or international shrine” (1978, 240.) Turismin ja pyhiinvaelluksen eroja ja päällekkäisyyksiä on pohtinut myös Heli Katariina Ilola kirjassaan *Pyhiinvaellukset ja turismi – Kat-saus matkailun kahteen tyyppiin*. Hän toteaa, että turistin ja pyhiinvaeltajan välillä ei välttämättä ole juuri ulkoisia eroja, vaan erottelu tapahtuu määrittämällä matkustavan henkilön motivaatio. Pyhiinvaeltajan tarkoitus lähteä matkalle on jollain tavalla henkinen, turistilla se taas on maallinen. Ilola kuitenkin myös sanoo, että pyhiinvaellusta ja turismia ei voi lukita tiukasti omiin kategorioihinsa, vaan niiden välillä on pikemminkin jatkumo. (1994, 79.) Valene L. Smithin mukaan tämän jatkumon keskivaiheelle sijoittuvaa matkailumuotoa kutsutaan uskonnolliseksi matkailuksi. Pyhiinvaeltaja-turisti -janan keskivaiheeseen sijoittuvan henkilön motiivit vierailta pyhässä paikassa liittyvät sen kulttuurisiin tai historiallisiin piirteisiin, eivätkä välttämättä niinkään uskonnollisiin tai hengellisiin. (Smith, 1992, 4.) Havainnollistan tätä jatkumoa taulukossa 1.

Taulukko 1.

Historioitsija Suzanne K. Kaufman tarkastelee Ranskan Lourdesia pyhiinvaelluksen ja turismin risteävyyden näkökulmasta artikkelissaan *Selling Lourdes: pilgrimage, tourism, and the mass-marketing of the sacred in nineteenth-century*. Kaufman argumentoi sen näkemyksen puolesta, että myös kaikenlainen turismi on pyhää toimintaa. Turismi on siis pyhiinvaelluksen moderni muoto, sillä myös turisti etsii, enemmän tai vähemmän tietoisesti, jotain syvempää merkitystä matkaltaan. Kaufmanin pääväite on siis se, että (katolinen) pyhiinvaellus ei suinkaan ole ollut immuuni niille tekijöille, jotka loivat modernin turismin. Kaufmanin mukaan pyhiinvaelluksen käsite syntyikin vasta 1800 ja 1900 -lukujen vaihteessa, eli juuri silloin, kun turismia ja pyhiinvaellusta alkoi olla mahdotonta erottaa toisistaan. Pyhiinvaellus -termi on siis syntynyt tarpeesta erottaa se toisesta ilmiöstä ja tehdä siten selväksi se, mitä tulee pitää pyhänä ja mikä on sekulaaria. Uskonnollinen pyhiinvaellus pyrittiin erottamaan kaupallisuudesta, epäautenttisuudesta ja massatuotannosta. Pyhiinvaelluksen luonne vakavana, intellektuellina ja henkisyteen keskittyvänä matkailun muotona koettiin olevan vaarassa, kun siihen tulivat mukaan matkustamisen helpottuminen ja yleistyminen sekä kaupallisuus ja kun ihmisiä kehoitettiin käyttämään aikansa ja rahansa huvituksiin. (Kaufman 2001.)

Mary Lee ja Sidney Nolanin (1989, 16) mukaan kohteen pyhyys voi olla vetovoimatekijä myös niille, joille pyhyys ei sinänsä ole henkilökohtaisesti merkittävä tekijä matkakohdetta valittaessa. Turisteille vierailu pyhässä paikassa voi olla arjen ja tavallisuuden ylittävä elämys. Se saattaa kummuta ulkoisista tekijöistä, kuten taiteesta, historiallisuudesta, arkkitehtuurista tai paikan maisemallisesti vaikuttavasta sijainnista. Turistit ovat tietoisia paikan perimmäisestä merkityksestä ja tarkoituksesta. Ilola toteaa, että turistien ja pyhiinvaeltajien kohtelu on uskonnollisissa kohteissa hyvin samankaltaista. Joissakin pyhissä paikoissa uskotaan, että turistitkin löytävät vierailunsa aikana sieltä jotakin pyhää ja merkittävää. (Ilola, 1994, 96.) Michael Strausberg on tämän näkemyksen kannalla. Hänen mukaansa turisti saattaa saapua pyhään paikkaan ilman uskonnollista intentiota, mutta kohde saattaa ympäristönä inspiroida häntä esimerkiksi rukoukseen tai tuoda pinnalle uskonnollisia emootioita. (Strausberg 2011, 88–89.)

Tom Selänniemi on tarkastellut matkailun suhdetta pyhään kirjassaan *Paketti-matka pyhään paikkaan. Suomalaisturistit Ateenassa* (1994). Selänniemi pohtii historiallisten, pyhien paikkojen ja nykyajan turistikohteiden välistä suhdetta ja sitä, onko näissä paikoissa vieraileminen muodostanut historiallisen jatkumon. Esimerkkinä hän käyttää Ateenan akropolista. Antiikin kreikkalaiselle se oli pyhä kukkula; nykypäivän turismille se representoi antiikin Kreikkaa, eikä niinkään niitä jumalia, joita varten Akropoliksen temppelit aikoinaan rakennettiin. Turistikohteen olemassaolo perustuu sopimuksenvaraisuuteen. Jokin asia tietoisesti erotetaan ympäristöstään sen historiallisen, kulttuurisen, taiteellisen tai sosiaalisen arvon vuoksi. Uskonto määrittää asiat pyhiksi, kulttuuri määrittää asiat nähtävyyksiksi. Koska uskonto ja kulttuuri ovat päällekkäisiä ilmiöitä, jokin objekti, rakennus tai paikka voi olla sekä nähtävyys että pyhä asia. Pyhissä paikoissa saattaa tapahtua kahdenlaista rituaalista toimintaa: uskonnollisia rituaaleja, sekä turismirituaaleja. Edelliseen kuuluvat rukoilu, seremoniat ja palvontamenot, jälkimmäiseen kuuluvat valokuvaus ja ”sightseeing”. (Selänniemi 1994, 100, 104.)

2.2 Kulttuuri ja uskonto

Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti sitä, miten uskonto- ja kulttuuriturismi vertautuvat toisiinsa. Olen kiinnostunut siitä, että ovatko ne kaksi vertailtavaa ääripäätä, vai toisiaan täydentäviä tai osin päällekkäisiä turismin kategorioita. Samalla selvitan aiemman tutkimuksen varassa sitä, miten kulttuuriset ja uskonnolliset piirteet motivoivat vierailijoita astumaan sisään uskonnolliseen tai pyhään kohteeseen.

Yleisin tapa lähestyä kulttuuriturismin määrittelyä on tarkastella sitä ihmisen toiminnan kautta. Tällöin se määrittyy osallistumisena erilaisiin aktiviteetteihin ja kokemuksiin. On helpompaa kertoa, mitä käyntikohteita kulttuuriturismiin voi kuulua, kuin yrittää löytää jokin kattava määritelmä sille, mitä kulttuuriturismi on. Näihin kohteisiin sisältyvät myös uskonnolliset paikat, kuten kirkot ja katedraalit. (McKercher & du Cros 2003, 5.) Samaa linjaa jatkaa myös Frans Schouten, jonka mukaan kulttuuriturismi on jatkumo satunnaisista kohtaamisista kulttuuris-

ten ilmiöiden kanssa tarkoitukselliseen päätöksentekoon, joka perustuu kulttuurisiin preferensseihin. Kulttuurin rooli kulttuurituristin matkan aikana voi olla pieni tai tärkeä ja hänen kokemuksensa kohteessa voi olla syvälinen tai jäädä hyvin pinnalliseksi. Kysymys ei ole siitä, kuinka suunnitelmallinen käynti kulttuuriseen kohteeseen on, tai kuinka syvälinen kokemus se tarjoaa, vaan siitä, että käynti kohteeseen ylipäätään tapahtuu. (Schouten 2007, 26–27.)

Kulttuurimatkailun voidaan katsoa käsittävän hyvin laajan alueen turismista ja kuten yllä todetaan, sen määrittelyä pidetään vaikeana ja jopa tarpeettomana. Ehkä hedelmällisempää onkin pilkkoa kulttuuriset ilmiöt pienempiin kategorioihin. Tämän tutkimusaiheen puitteissa relevantein kategoria on uskontoturismi (tai uskonnollinen matkailu), johon syvennyn seuraavaksi.

Greg Richardsin ja Carlos Fernandesin mukaan uskonnollinen turismi on kulttuuriturismin osa-alue samalla tavalla kuin uskonto on ylipäätään kulttuurin yksi osa-alue. Se, mitä pidetään kulttuuriturismina, sisältää tällöin myös uskonnolliset vierailukohteet. Kuitenkin Richards ja Fernandes ovat myös laatineet kaavion, jossa he vertaavat uskontoturismia ja kulttuuriturismia keskenään, joten ilmiöt eivät ole täysin sulautuneet toisiinsa, vaan niistä voi löytää eroja. Uskontoturismin alle he ovat luetelleet määritteitä kuten spirituaalisuus, yksilöllisyys ja sisäinen matka; kulttuuriturismiin he ovat liittäneet määreet sekulaarisuus, organisoitu matka ja nähtävyydet. (Richards & Fernandes 2007, 217–219.) Kulttuuriturismi heidän mukaansa ikään kuin sisältää uskontoaspektin silloin, kun turisti astuu pyhään, uskonnolliseen paikkaan ja kun hänen motivaationsa ja tapansa olla kohteessa ovat tietynlaiset.

Richards ja Fernandes vertaavat uskontoturismia myös pyhiinvaellukseen. He jakavat mielipiteen Heli Katariina Ilolan ja Valene L. Smithin kanssa siitä, että uskontoturismi asettuu jonnekin pyhiinvaelluksen ja turismin väliin. Pyhiinvaeltajien rooli on uskonnollisissa paikoissa ja tapahtumissa aktiivinen: hän osallistuu rituaaleihin ja juhlintaan. Turisti taas on enemmänkin sivustakatsoja, joka on saapunut paikalle ihaillemaan ja katsomaan, mutta ei osallistumaan. Uskontoturisti jää näiden kahden välimaastoon. Hän saapuu paikalle aikomuksenaan toimia kuten turisti, mutta saattaa myös osallistua rituaaleihin. Hänen positionsa uskonnollisessa paikassa voi olla hyvinkin ristiriitainen. (Richards & Fernandes 2007, 218.)

Boris Vukonić kertoo kirjassaan *Tourism and Religion* (1996, 61–66) kulttuurin ja uskonnon päällekkäisyydestä uskonnollisessa rakennuksessa. Hänen mukaansa sillä on kaksi tarkoitusta: ensimmäinen on rakennuksen alkuperäinen funktio, eli toimia uskovien ihmisten paikkana tyydyttää heidän uskonnollisia tarpeitaan. Toinen funktio on toimia rakennuksena, jolla on kulttuurinen, historiallinen ja/tai taiteellinen arvo. Näitä arvoja tarkastelevat niin uskonnolliset kuin ei-uskonnollisetkin ihmiset, samalla tavalla kuin he tarkastelisivat niitä missä tahansa museossa. Kulttuurinen arvo on siis kaikille yhteistä, kun taas uskonnollinen arvo on merkityksellistä vain osalle vierailijoista. Vukonić tuo myös esiin sen, että isommat ja arkkitehtuuriltaan vaikuttavammat rakennukset vetävät puoleensa enemmän kävijöitä, vaikka niiden uskonnollinen merkitys ei olisikaan sen suurempi kuin jonkin pienemmän uskonnollisen rakennuksen. Hänen mukaansa rakennuksen kulttuurinen (eli materiaalinen ja historiallinen) arvo on useimmille tärkeämpi kuin uskonnollinen tai henkinen arvo.

Vukonić (1996, 74–75) ottaa myös kantaa siihen, millainen on uskonnollinen turisti. Hänen mukaansa ei riitä, että henkilö on jonkin uskonnon tai uskonnollisen liikkeen jäsen tai että hän on jollakin tasolla uskovainen. Matkan uskonnollinen sisältö ja henkilön motivaatio ovat ratkaisevia tekijöitä, eikä niinkään matkustavan henkilön vakaumuksellisuus. Onkin kaksi eri asiaa olla turisti, joka on uskonnollinen (*“tourist who is religious”*) ja uskontoturisti (*“religious tourist”*). Edellinen viittaa henkilöön, joka on uskonnollinen ja jälkimmäinen henkilöön, joka tekee uskonnollisesti motivoituneet matkan. Tällä jaottelulla Vukonić pyrkii valaisemaan sitä, että uskontoturistille matkassa pyhään paikkaan on jotakin erityistä, kun taas turisti, joka on uskonnollinen, harjoittaa omaa uskontoaan samaan tapaan kuin hän harjoittaisi sitä kotonaan:

“Such a tourist does not join a touristic movement impelled by religious motives; he or she uses their religious needs and rituals in the same way that he or she usually does in the permanent place of residence. – – In case of religious tourism, religious contents take on the role of the dominant factor of touristic supply, the reason setting off on a touristic journey.” (Vukonić 1996, 75.)

Vukonićin näkemykset tekevät mielestäni eroa kulttuuri- ja uskontoturismin välille. Se, mikä hänen mielestään on uskontoturismia, määräytyy monen tekijän kautta ja on siten hyvin tarkoin rajattu turismin osa-alue. Ei riitä, että matkalla

oleva henkilö astuu sisään uskonnolliseen paikkaan, vaan hänen intentionsa on täytynyt olla tietynlainen koko matkan ajan, sen varaamisesta alkaen, jotta häntä voisi kutsua uskontoturistiksi. Täten Vukonićin määritelmä uskontoturistista muistuttaa hyvin paljon pyhiinvaeltajaa.

Tälle hieman vastakkaisempi näkemys löytyy Michael Strausbergiltä, joka Richardsin tapaan näkee uskontoturismin kulttuuriturismin alakategoriana. Hän myös ehdottaa, että uskontoturismi voisi sisältyä useampaankin turismikategoriaan, kuten esimerkiksi kulttuuriperintö-, kaupunki-, hyvinvointi-, eko-, ja diasporaturismiin. (Strausberg 2011, 28.) Uskontoturismia on siis vaikeaa määrittää omaksi, erilliseksi kategoriakseen. Strausberg myös muistuttaa, että matkailijan motivaatio astua sisään vaikkapa kirkkoon voi olla muutakin kuin uskontoon tai kulttuuriin liittyvää. Joku voi tulla sisälle kirkkoon vain istuakseen hetkeksi, toinen voi tulla pakoon huonoa säätä ja kolmas etsimään matkamuuistoja. Myös silkka uteliaisuus, eli halu nähdä rakennus sisäpuolelta, on yksi suuri tekijä. (Strausberg 2011, 76–77.) Nämä syyt eivät ole relevantteja siinä kohtaa, kun puhutaan ryhmästä, joka on päättänyt jo etukäteen vierailla kohteessa oppaan kanssa. On kuitenkin hyvä huomata, että motivaatio voi vaihdella myös tällaisen ryhmän sisälläkin. Ehkä jotkut opastettavassakin ryhmässä ovat liittyneet mukaan ilman sen syvempää henkistä motivaatiota, kenties vain tyydyttääkseen uteliaisuutensa tai vaikkapa saadakseen hyviä valokuvia, kun taas toiset kokevat vierailun hyvinkin henkisenä tai uskonnollisena.

Jos siis kokoan kaiken ylläkerrotun yhteen, voin todeta, että samalla tavalla kuin käsitteet ”uskonto” ja ”kulttuuri” itsessään, myös niihin liitetyt turismin muodot ovat hankalia määrittää. Uskonto sisältyy kulttuuriin, mutta kuitenkin näiden kahden väliltä voi löytää myös piirteitä, jotka erottavat ne toisistaan samalla tavalla kuin turismi/pyhiinvaeltaja jaottelussa. Kaiken kaikkiaan edellä kerrotun päätteeksi voidaan kuitenkin todeta, että matkajilla on monenlaisia syitä ja motivaatioita vierailla pyhässä paikassa, kuten kirkkorakennuksessa. Nämä motivaatiot saattavat nousta esiin opastustilanteessa, tai sitten jäädä sanomattomiksi ja opastettaville henkilökohtaisiksi. Palaan opastuksissa esiin tulleisiin erilaisiin matkailijatyyppeihin haastatteluaineiston analyysiluvussa

3 Paikka ja pyhä

3.1 Paikka ja tila

Käytän tässä tutkielmassa Yi-Fu Tuanin teoriaa tilasta ja paikasta. Vaikka käytän analyysissäni pääasiallisesti paikan käsitettä, vaatii se rinnalleen myös tilan määritelmän, jotta se, mitä paikalla tarkoitetaan, tulee ymmärretyksi. Hänen mukaansa tila muuttuu paikaksi, kun ihminen oppii tuntemaan sen ja liittämään siihen arvoja. Hän vertaa tilan käsitettä liikkeeseen ja paikkaa pysähtymiseen: vasta kun liike pysähtyy, voidaan sijaintia alkaa muokata paikaksi.

Paikan taju vaikuttaa päällisin puolin selvästi ajalliselta ilmiöltä: määrätyn ajanjakson on kuluttava, ennen kuin taju paikasta voi kehittyä. Aivan näin ei kuitenkaan ole, sillä, kuten huomaamme, tietyn paikan voi tuntea omakseen välittömästi. Todenmukaisempaa olisi sanoa: paikan on lakattava muuttumasta, jotta siitä voisi saada otteen, ja käsitys paikasta, paikan taju, pääsisi muodostumaan. Jotkut paikat muuttuvat niin hitaasti, että ne ovat ihmisen näkökulmasta ajattomia. (Tuan 2006, 15.)

Tila arkkitehtuurisena, rakennettuna kokonaisuutena vaikuttaa ihmisen tunteisiin ja aisteihin. Varsinkin menneisyyden rakennetut tilat toivat esiin myös ihmisten välisen sosiaalisen järjestyksen. (Tuan 1977, 116.) Tila ajatellaan usein abstraktina, passiivisena ja tyhjänä. Se nähdään alueena, joka ei sisällä vielä annettua merkitystä. Jos ihmiset antavat tilalle nimen ja tavalla tai toisella kiintyvät siihen, antavat sille merkityksiä, muuttuu tila paikaksi. (Knott 2005, 12, 14–15; Cresswell 2014, 16.) Nämä merkitykset voivat olla erilaisia eri ihmisryhmien kesken. Esimerkiksi se, mitä arvoja ja merkityksiä liitetään ”kodin” käsitteeseen, vaihtelee eri kulttuureissa. Kodilla voidaan myös viitata laajempaan kokonaisuuteen, kuten etniseen tai uskonnolliseen ryhmään, alueeseen tai jopa valtioon. Sillä voidaan viitata paikkaan, jonne palataan sen jälkeen, kun on ollut ”jossain muualla”. (Meethan 2001, 140.) Se, onko sijainti paikka vai tila määrittyy sen kokeamisen kautta. Tila on objektiivisempi ja abstraktimpi määritelmä, kun taas

paikka muodostuu subjektiivisista merkityksistä ja kokemuksista: paikka on tilaa muodostava (Knuutila 1998, 198; Tuan 1977, 6).

Paikat muodostuvat niistä merkityksistä, joita eri ihmiset antavat niille. Nämä merkitykset taas muodostuvat ihmisen elämäntilanteen mukaan, kokemusten ja kertomusten välittämänä. Ne voivat perustua faktaan tai olla keksittyjä. (Knuutila 2006, 7.) Maantieteessä paikalla tarkoitetaan sijaintia, joka saa universaalitulkinnan: paikka on sama kaikille. Humanistisessa tulkinnassa näin ei oleteta, vaan keskeinen kysymys kuuluu: mitä paikat ovat elettyinä sijainteina, eli inhimillisen merkityksenannon tuloksina? Tällöin paikka ei ole objektiivinen, kaikille sama, vaan paikan merkitys löytyy elämäntilanteistamme. Kokemukset ja toiminta tekevät neutraalista, abstraktista tilasta subjektiivisen paikan. (Haarni yms. 1997, 17; Karjalainen 1997, 230.)

Paikalla on erilaisia osa-alueita, joista ilmeisin on sen fyysinen puoli, joka on usein yksittäisen ihmisen näkökulmasta katsottuna hitaasti muuttuva ja suhteellisen pysyvä. Näitä ovat esimerkiksi paikkaan kuuluva luonnonympäristö, sekä ihmisen luomat kulttuuriset rakenteet, eli rakennukset. Fyysisten, silmillä havaittavien piirteiden lisäksi paikkoihin sisältyvät niiden sisältämät sosiaaliset ja historialliset ulottuvuudet. Paikat ovat siis yhteisöllisiä ja niillä on oma enemmän tai vähemmän tunnettu menneisyytensä. Paikalla usein viitataan isompiin kokonaisuuksiin, kuten kaupunkeihin tai naapurustoon, mutta paikalla voidaan yhtä lailla tarkoittaa vaikkapa rakennusta tai sen yhtä huonettakin (Cresswell 2014, 18).

Paikan kokeminen ei aina välttämättä ole positiivista, eikä se aina tunnut ”omalta”. Yi-Fu Tuan (1974) on määritellyt paikat topofilian ja topofobian⁵ käsitteiden kautta. Topofilialla viitataan paikkaan, joka tuntuu omalta ja turvalliselta, myös silloin, kun paikka on ennestään vieras ja uusi. Se on tunnelinkki ihmisen ja paikan välillä. Topofobia taas tarkoittaa sitä, että paikkaan liitetään negatiivisia tunteita, kuten pelkoa. Tämä paikkaan kohdistuva negatiivinen kokemus on subjektiivista ja rakentuu jokaisen yksilön kokemusten ja persoonallisuuden mukaan. Sekä negatiiviset että positiiviset kokemukset ovat mukana luomassa

⁵ kreikan kielen *topos* (tarkoittaa paikkaa) *philia* (tarkoittaa rakkautta jotakin kohtaan) *phobos* (tarkoittaa pelkoa)

lähteet: <https://end.translatum.gr/wiki/topophilia> ja <https://end.translatum.gr/wiki/phobia>

sitä, miten käsitämme oman arkisen elinympäristömme ja kuinka jäsennämme sitä. (Tuan 1979, 3—4.)

3.2 Matkakohteet paikkoina

Kun puhutaan paikoista, joihin kohdistuu erityisen paljon turismia ja joilla pääasiassa houkutellaan turisteja paikalle, puhutaan matkailu- tai turistikohteista (engl. *tourist destination*). Kohteilla on tietynlaisia materiaalisia ja mielikuvia herättäviä piirteitä, jotka vaikuttavat matkailijaan, jo ennen kuin hän on vierailut kohteessa. Kuva matkailukohteesta ei määriy sen fyysisen alueen mukaan, eikä ole siten kiinnitetty ympäristöönsä, vaan pikemminkin kohde määritetty symboliikan ja identiteetin kautta.

Kohteet on rakennettu historiallisten representaatioiden varaan, ja ne ovat osaltaan rakentamassa sijaintinsa yhteisöllistä yhteenkuuluvuutta⁶. (Bærenholdt ym. 2004, 13, 28). Paikalla tarkoitetaan usein sitä, missä ihminen asuu ja missä hän katsoo kotinsa olevan. Kuitenkin nyky maailmassa ihminen on koko ajan enemmän ja enemmän liikkuvaisempi ja pystyy täten luomaan merkityksiä ja samautumaan moneen eri paikkaan. Matkailukohteet ovat paikkoja, jotka tarjoavat monenlaisia merkityspintoja. Fyysisen olemuksensa lisäksi ne ovat sosiaalisia, muistillisia, ja peilaavia paikkoja. Sosiaalisuudella viitataan siihen, että kohde koetaan muiden kanssa, olivat muut ihmiset sitten läheisiä tai täysin vieraita. Paikan muisti taas viittaa siihen, että paikka on olemassa myös ajassa. Ihmiset käsittelevät sitä myös vierailun jälkeen muistoissaan ja vertaavat sitä muihin kokemuksiinsa. Peilauksella tarkoitetaan erilaisia mielikuvia, joita paikkoihin liitetään, vaikka ne eivät välttämättä vastaisikaan täysin paikkansa pitävästi paikan todellista luonnetta. (Bærenholdt ym. 2004, 32–34.)

Turistikohteessa vieraillessa korostuu myös ihmisen kulttuurinen identiteetti sekä kokemus yksilön paikasta maailmassa. Turistikohteessa sekä emäntä/isäntä (eng. host) että vieras ovat tietoisia identiteetistään ja näiden kahden kohtaamisesta syntyy jotakin uutta. Sekä paikallinen että vieras henkilö

⁶ engl. *community-building*

tulee tämän kohtaamisen kautta tietoisemmaksi omista juuristaan ja siitä, mitä historian saatossa paikassa on tapahtunut. (Schouten 2007, 35.)

Paikka on siis olennainen, kun puhutaan turismista. Ilman paikkoja, joihin mennä, turismi olisi varsin merkityksetöntä. Kuten Jørgen Ole Bærenholdt kumppaneineen toteavat kirjassaan *Performing Tourist Places* (2004, 1): jos paikkoja ei olisi olemassa, turismin pitäisi keksiä ne. Melanie K. Smith toteaa myös, että paikkojen on oltava erilaisia ja monimuotoisia, koska jos kaikki paikat muistuttavat toisiaan, miksi kukaan matkustaisi niitä katsomaan? (Smith 2007, 92–93.)

3.3 Paikan pyhyys

Mikä tekee paikasta pyhän? Pyhä on toiminnan tulos: mikään asia ei ole itsessään pyhä, vaan se määritellään sellaiseksi rituaalein, symbolein ja erottamalla se profaanista, arkisesta. Selkein esimerkki tästä on uskonnollinen paikka, jossa tällaista toimintaa ja kuvastoa oletetaan ja tiedetään olevan. Määritelmää siitä, miltä pyhän kuuluu näyttää tai mitä sen pitäisi sisältää, ei ole. Pyhän paikan katsotaan kuitenkin yleisesti edustavan perustavanlaatuisia kulttuurisia arvoja ja periaatteita. (Anttonen 2010, 122–124, 128.) Tämänkaltaisen kollektiivisen näkemyksen lisäksi pyhyys voi olla myös subjektiivinen kokemus. Sirkkaliisa Jetsonen (2003, 9) kirjoittaa, että pyhyys on yksi ihmiselämän peruselementti. Pyhä tuo mukanaan järjestelmällisyyden ja pysyvyyden, jotka ovat toimineet vastakohtina kaoottiselle arkielämälle. Pyhyiden katsotaan linkittyvän vahvasti emotionaalisiin kokemuksiin. Pelko, valta, käsittämättömyys, viehätys, suunnattomuus ja nöyryys ovat pyhyteen liitettjä vahvoja tunteita.

Pyhällä paikalla on tietyt käyttäytymissääntönsä ja sääntönsä, jotka Veikko Anttonen mukaan luovat yhteisöelämän normeille perustan. Pyhyys ohjaa asennetta ja ihmisten oletetaan muokkaavan omaa käytöstään pyhän paikan mukaiseksi. Se takaa kohteen loukkaamattomuuden ja koskemattomuuden. (Anttonen 1996, 14, 67.) Tämä tarkoittaa sitä, että pyhissä paikoissa vierailevien oletetaan käyttäytyvän tiettyjen normien ja sääntöjen mukaan, oli hän sitten paikkaan liitetyn uskonnon jäsen tai ei. Myös ei-uskovan tulee käyttäytyä uskonnollisessa tai pyhänä pidetyssä paikassa tietyllä tavalla: hiljaisesti, kunnioittavasti,

siveellisesti. Pyhä on selkeästi kollektiivista: vaikka henkilö ei pitäisi paikkaa uskonnollisesti tai hengellisesti merkittävänä, hän ymmärtää sen kuitenkin olevan pyhä erikoisuutensa ja muiden ihmisten kautta. Pyhyys on siis voima, joka pysyy kiinnittymään sekä uskonnolliseen ja ei-uskonnolliseen ihmiseen (Knott 2008, 175). Toisaalta normien noudattaminen pyhänä pidetyssä paikassa saattaa yhtä hyvin kummuta osaksi tai kokonaan sosiaalisesta paineesta ja halusta välttää muiden ihmisten paheksunta.

Pyhän käsitteellä viitataan useimmiten uskonnollisiin merkityksiin, mutta Anttonen mukaan pyhän voi liittää myös ei-uskonnolliseen kontekstiin. Pyhällä asetetaan jokin asia erilleen toisista, luodaan kategoria, jossa joillekin asioille luodaan ylempi arvo kuin toisille ja se siten erotetaan niistä erilliseksi. Erilleen asettamisen prosessi ja sen kokeminen on luonteeltaan yhteisöllistä ja nuo prosessit/kokemukset voivat olla luonteeltaan uskonnollisia, ideologisia tai kansallisia. Pyhänä voidaan ei-uskonnollisissa konteksteissa pitää arvoja, joita elämässä ylimpänä arvostaa. Anttonen luettelee esimerkkeinä tasa-arvon, rakkauden ja oikeudenmukaisuuden. (Anttonen 2000, 274, 280—281) Kirkkorakennukseen liittyvä pyhyys kumpuaa selvimmin uskonnollisista ja henkisistä arvoista, mutta ne voivat myös ideologiaan ja kansallisuuteen. Paikkaa voidaan siis pitää pyhänä, vaikka se ei olisikaan uskonnollinen.

Yksi mielenkiintoinen näkökulma tilan ja paikan pyhyyteen on tarkastella kirkkorakennuksen ja museon suhdetta toisiinsa. Ivan Gaskellin mukaan uskonnollisen esineen pyhyys kyseenalaistuu, jos se siirretään sekulaariin ympäristöön, eli museoon. Vaikka astuisimme kirkkoon ja museoon samalla intentiolla nauttia taiteesta, historiasta ja kulttuurista, eivät kokemuksen Gaskellin mielestä ole yhteneväisiä. Esteettiset piirteet usein tukevat esineen pyhyyttä, kun taas ne asiat, joita katsomme pelkästään esteettisestä näkökulmasta, eivät välttämättä ole pyhiä. Koska taidemuseo keskittyy niin tiukasti esineiden esteettisyyteen ja taidehistoriallisuuteen, häivyttää se niiden pyhyiden. (Gaskell 2003, 149–150.)

Asia voidaan nähdä myös toisin: museotiloja voidaan pitää myös pyhinä, silloinkin, kun ne eivät esitele uskonnollisia esineitä. Museot usein myös erottuvat ympäristöstä, nousevat tavallisen arjen yläpuolelle ja sisältävät perustavanlaatuisia, kulttuurisia arvoja. Myös niissä vieraillessaan museokävijä noudattaa tiet-

tyjä käyttäytymissäntöjä, jotka ovat useimmiten melko universaaleja ja itses-
tään selviä. Tavallinen käsitys museoista on se, että niissä ollaan hiljaa, rauhal-
lisesti, eikä näyttelyesineisiin kosketa. Grace Davien mukaan se, mihin kirkko
loppuu ja museo alkaa, on melkein mahdotonta hahmottaa. Seurakuntien esine-
kokoelmat saattavat olla esillä kirkoissa, tai ne on saatettu siirtää osaksi tai ko-
konaan erilliseen museoon. Kirkko voi siis toimia museona, ja kirkollisia esineitä
saattaa löytää museoista. (Davie 2000, 164.) Kiinnostavaa on kuitenkin se, millä
tavalla suhtautuminen kirkkotilaan eroaa museosta esimerkiksi silloin, kun siellä
toimii oppaana. Onko kirkossa erilaista puhua, pitääkö sanansa valita tarkem-
min, kun puhutaan uskontoon liittyvistä asioista ja miten ryhmän taustat mahdol-
lisesti vaikuttavat kierroksen sisältöön? Vai onko kirkko loppujen lopuksi saman-
lainen ja saman luonteinen matkailukohde kuin mikä tahansa museo?

4 Aineisto ja metodit

4.1 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Tämä tutkielma on kvalitatiivinen haastattelututkimus. Toteutin haastattelut
12.11.2019–24.1.2020 välisenä aikana ja haastattelin kuutta Rauman kaupun-
gin kaupunkiopasta. Haastattelut tapahtuivat Raumalla (5) ja Turussa (1). Kaikki
haastattelut kestivät noin puoli tuntia. Ne nauhoitettiin sanelulaitteelle ja litteroi-
ttiin.

Valitsin puolistrukturoidun haastattelun omaksi aineistonkeruutavakseni tähän
tutkielmaan. Tällaisessa haastattelutavassa tutkija on päättänyt näkökulman ja
miettinyt valmiiksi joitakin kysymyksiä, mutta toisin kuin strukturoidussa haastat-
telussa, kysymyksistä voidaan poiketa ja tutkija voi kysyä lisäkysymyksiä. Aihe-
piirit ovat kaikissa tehdyissä haastatteluissa samat, mutta muotoilu ja järjestys
vaihtelivat haastatteluissa tapahtuvien tilanteiden mukaan. (Ruusuvuori & Tiit-
tula 2005, 11.)

Kaupunkioppaiden kokemukset omasta työstään ja kirkossa opastamisesta ovat
arvatenkin erilaisia ja ennen haastatteluiden toteuttamista oletukseni oli se, että

erilaisten kertomusten ja kokemusten esiintuomiseksi mahdollisesti tarvitaan lisäkysymyksiä ja tarkennuksia. Haastatteluiden toteuttamisen aikana totesin tämän ennako-oletuksen toteutuvan. Strukturoidun haastattelun olisi voinut toteuttaa myös lähetettävällä kyselylomakkeella, jota en kuitenkaan valinnut aineistonkeruutavaksi, koska koen haastattelun tuottavan aiheen puitteissa enemmän tietoa. Kuitenkaan täysin strukturoimattomaan haastattelutapaan pyrkiminen ei vaikuttanut parhaimmalta vaihtoehdolta siksi, että minulla oli valmiina selkeä teema, josta halusin aineistoa. Lisäksi olin haastattelijana kokematon ja koin tärkeäksi sen, että minulla oli valmiita kysymyksiä, joita pystyin tarvittaessa muokkaamaan ja joiden lisäksi voin kysyä tarkentavia kysymyksiä. Puolistrukturoitu haastattelumuoto vaikutti siis parhaalta vaihtoehdolta sekä aiheen, että oman haastattelu- ja analysointiprosessini helpottamisen kannalta.

Puolistrukturoiduista haastattelutavoista käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelussa haastattelijalla on näkemys siitä, mitä hän tahtoo saada tietää informantiltaan, mutta hän ei lyö lukkoon haastattelun toteutusta käytännössä. Haastattelussa käsitellään tietyn teema-alueen sisällä olevia asioita, mutta niiden käsittelyjärjestys ja haastatteluun liittyvät yksityiskohdat elävät haastattelutilanteen mukaisesti. Haastattelijalla on päätös siitä, milloin informantti on luisunut pois aiheesta ja ohjaa keskustelun takaisin teeman pariin nostamalla esiin uuden kysymyksen. Hän myös tekee päätöksen syventävien kysymysten tarpeellisuudesta. (Jauhiainen 1982, 181.) Haastattelijalla on siis antaa haastateltavalle tilaa kertoa suhteellisen vapaasti, mutta on kuitenkin jo etukäteen päättänyt, mistä teema-alueesta hän tahtoo saada tietoa ja pitää haastattelussa ”ohjaimia” käsissään, jotta tällä alueella pysyttäisi. Omat haastatteluteemani nousivat tutkimuskysymyksistäni ja ne olivat matkailu, pyhä ja niiden vuorovaikutus opastustyössä.

Arkikeskustelusta poiketen haastattelussa pyritään enemmän tai vähemmän neutraaliuuteen, haastattelun aiheesta ja muodosta riippuen. Käytännössä neutraalius tarkoittaa sitä, että haastattelijalla ei hämmästele, esitä mielipiteitään, ole puolueellinen tai väitä vastaan. Vaikka minipalautteet kuuluvat haastattelun rakenteeseen, varsinaista kommentointia pitäisi pyrkiä välttelemään, tai kommenttien pitäisi ainakin olla mahdollisimman neutraaleja (Hirsjärvi & Hurme 2001, 109). Pyrin omissani haastatteluissani neutraaliuuteen parhaalla mahdollisella

tavalla. Annoin minimipalautteita (kuten ”okei” tai ”joo”), mutta en sen enempää tarjonnut kommentteja tai mielipiteitäni. En myöskään ennen haastatteluita ker-
tonut tarkemmin tutkielmani sen hetkistä työotsikkoa tai muutenkaan lähtenyt
tarkemmin kertomaan esimerkiksi käyttämistäni käsitteistä. Se, mitä haastatte-
lunauhoitteissa ei kuulu tai litteroinneissa näy, ovat kannanotot ilmeillä ja eleillä,
joita haastattelutilanteisiin väkisinkin tuli. Tällaisia olivat esimerkiksi hymyilemi-
nen, naurahtaminen ja silmien kautta välittyvä hämmästeleminen. En kuiten-
kaan koe, että ne vaikuttivat juurikaan haastateltavien vastauksiin.

Haastatteluroolien tiedostamisen ja havainnoinnin lisäksi tärkeää on kiinnittää
huomiota haastatteluprosessin eettisyyteen. Haastatteluaineiston hallinnassa
keskeisimpiä asioita ovat tutkittavien kunnollinen informointi, suostumuksen
saaminen, informanttien tunnistetietojen käsittely ja aineiston kuvaileminen.
Näistä kolme ensimmäistä liittyvät tutkimuksenteon eettisiin periaatteisiin. Tutki-
museettinen neuvottelukunta on laatinut tieteellisen tutkimuksen eettiset peri-
aatteet (TENK 2009.), joita käyn seuraavaksi läpi. (Kuula-Luumi & Ranta 2017,
413.)

Ensinnäkin tutkittavalla on oltava itsemääräämisoikeus, eli hänen on osallistut-
tava tutkimukseen vapaaehtoisesti ja hän saa itse päättää, osallistuuko hän tut-
kimukseen ja suostuuko hän vastaamaan esitettyihin kysymyksiin. Tähän kuu-
luu oleellisesti myös se, että tutkija informoi haastateltavaa tutkimusintressis-
tään ja siitä, miten aineistoa tullaan käyttämään. Turhan tarkkaa kuvailua tulisi
kuitenkin välttää, jotta tutkija ei ala ohjailla haastateltavan vastauksia. Tutkijan
olisi kuitenkin kerrottava yhteystietonsa, tutkimuksen yleinen aihe ja sen tavoite,
miten aineistoa käsitellään ja miten sitä mahdollisesti voidaan tulla käyttämään
jatkossa. Haastateltavan on myös annettava suostumus myös siihen, että haas-
tatteluaineisto arkistoidaan ja annetaan muiden tutkijoiden käyttöön. Arkistoin-
nilla pyritään siihen, että uuden tutkimusaineiston kerääminen vähenee ja siten
tiettyyn yhteisöön kohdistuva tutkimuspaine vähenisi. (Kuula-Luumi & Ranta
2017, 414—415.) Toteutin tämän seuraavilla tavoilla. Lähetin sähköpostitse
Rauman oppaille haastattelupyynnön (liite 2), jossa esittelin itseni, sekä tutki-
musaiheeni. Ennen jokaisen haastattelutilanteen alkamista pyysin haastatelta-
valta allekirjoituksen kirjalliseen selvitykseen siitä, mikä on aiheeni ja miten ai-
neistoa käytetään tai tullaan mahdollisesti käyttämään jatkossa (liite 3). Lisäksi

juttelimme oppaiden kanssa tutkielmani aiheesta vielä ennen varsinaisen haastattelun aloittamista.

Toinen tärkeä asia eettisyyden kannalta on haastateltavien pseudonymisointi. Pseudonymisoinnissa ei kuitenkaan pidä mennä liian pitkälle, eikä jokaista tunnistetietoa tarvitse välttämättä muuttaa tai poistaa. Jälleen on kyse siitä, mitä/keitä tutkitaan ja kuinka arkaluontoisista asioista on kyse. (Kuula-Luumi & Ranta, 2017, 418—420.) Tämän tutkielman haastateltavat kuuluvat pieneen, rajattuun ryhmään, joka minun täytyy tutkimuksessa myös nimetä, jotta voin käsitellä aiheitani valitsemissani kontekstissa. Kyseessä on raumalainen kirkko ja haastateltavani ovat Raumalla toimivia kaupunkioppaita, joita on yhteensä noin kolmekymmentä, joten ennakko-oletukseni oli, että heidän täydellinen pseudonymisointinsa osoittautuisi varsin hankalaksi. Informoin haastateltavia tästä seikasta haastattelutilanteen ohessa. Lisäksi koen, että tutkimusaiheeni ja siihen liittyvät kysymykset eivät ole kovin arkaluontoisia, joten oletin myös etukäteen, että haastateltavat voisivat esiintyä tutkielmassani oikeilla nimillään ja muilla tunnistetiedoillaan. Päätin kuitenkin jo haastatteluiden kokoamisen aikana, että en mainitse ketään nimeltä, jotta informantteihin viittaaminen olisi mahdollisimman yhtenäistä. Tässä tutkielmassa viitataan haastateltaviini yksinkertaisesti siten, että olen numeroinut heidät siihen järjestykseen, missä heitä haastattelin. Esimerkiksi Opas1 viittaa oppaaseen, jota haastattelin ensimmäisenä.

4.2 Haastatteluiden teemarunko

Ennen haastattelurungon laatimista olin perehtynyt käyttämäni tutkimuskirjallisuuteen, sekä niihin käsitteisiin, joita tulisin tutkielmassani hyödyntämään. Muodostin kysymykseni näiden käsitteiden, eli paikan ja pyhän, ympärille. Tein tämän kuitenkin niin, että en missään kohtaa haastattelua käyttänyt näitä käsitteitä, vaan pyrin esittämään kysymykset mahdollisimman kansakielisesti. Koko kysymysrunko löytyy tutkielman lopusta liitteistä (liite 4)

Aloitin haastattelut kysymällä haastateltavien taustatietoja. Taustakysymykset olivat yksinkertaisia ja niihin oli todennäköisesti suhteellinen helppo vastata, joten päätin aloittaa niillä, jotta saimme haastattelun hyvin käyntiin. Tämän jälkeen siirryin itse teemoihin. Teemoja olivat 1) paikan merkitykset, 2) pyhä paikka opastuskohteena sekä 3) kirkon vertautuminen muihin matkakohteisiin. Teemat mukailevat siis mukailevat tutkimuskysymyksiäni jonkin verran.

1) Paikan merkityksillä viitataan Yi-Fu Tuanin käsitykseen paikasta ja tilasta, ja siitä, että paikasta tulee paikka sille annettujen merkitysten kautta. Tämän teeman kautta pyrin selvittämään, millaisia merkityksiä kaupunkioppaat antavat työssään (ja mahdollisesti myös sen ulkopuolella) Pyhän Ristin kirkolle. Samalla tämä teeman avulla pyrin selvittämään myös sitä, millä eri tavoin oppaat antavat kirkolla merkityksiä, joita voi pitää jollain tavalla paikan pyhittämisenä. Tähän teemaan hain vastauksia esimerkiksi kysymällä oppailta heidän suhteestaan Pyhän Ristin kirkkoon ja sitä, miksi he kokevat, että kirkko on suosittu matkailukohde.

2) Pyhä paikka opastuskohteena -teemalla halusin selvittää sitä, vaikuttaako haastateltavien oppaiden mukaan kirkon erityisluonne siihen, millä tavalla oppaat tai matkailijat siellä käyttäytyvät ja mitkä asiat kirkossa opastaessa nousevat esille. Kysyin heiltä esimerkiksi sitä, tuovatko he opastuksissa esiin kirkon uskonnollista luonnetta ja millaisia asioita he opastuksissaan tuovat esiin tai painottavat eniten.

3) Kirkon vertautumisella muihin matkakohteisiin -teemalla pyrin löytämään oppaiden käsityksiä siitä, onko kirkko heidän työssään erilainen (eli pyhempi), kuin muut kohteet. Tähän teemaan liittyivät esimerkiksi kysymykset siitä, kokevatko oppaat kirkon olevan jollain tavalla erilainen opastuskohde kuin jokin muu.

Lopuksi kysyin jokaiselta oppaalta vielä, olisiko heillä vielä jotakin, mitä he haluaisivat sanoa tai lisätä. Suurin osa heistä kertoikin vielä haastatteluiden loppuun jotakin, ja nämä lisäykset toivat paljon arvokasta lisätietoa, jota haastatteluissa ei välttämättä olisi muuten tullut esiin. Mielestäni haastattelut sujuivat hyvin, vaikka olinkin varsinkin alussa kovin jännittynyt. Oppaat vastasivat innokkaasti kysymyksiini. Haastattelutilanteet alkoivat useimmiten hieman kiusallisina,

mutta haastattelukysymysten edetessä tunnelma rentoutui ja samalla haastatteluvastaukset pitenivät. Litteroidessa mieleeni tuli joitakin lisäkysymyksiä, joita olisin voinut esittää haastattelutilanteessa ja joista olisin saanut lisäinfoa, mutta kaiken kaikkiaan koin, että sain haastatteluista sen informaation, mitä tarvitsin vastatakseni tutkielmani tutkimuskysymyksiin.

4.3 Litterointi

Litteroinnin tarkkuus määrittyy tutkimuskohteen ja tutkimuskysymysten kautta. Jos tutkimuskysymykset keskittyvät siihen, miten jotakin sanotaan ja miten se suhtautuu muuhun haastateltavan sanomiin asioihin, käytetään mahdollisimman tarkkaa litterointia. Tällöin litterointitekstiin merkitään lähestulkoon kaikki, mitä puheessa tapahtuu: katkokset puheessa, puhumisen tapa ja sävy, sekä taukojen pituudet. Yksityiskohtainen litterointi taas ei ole tarpeellista, jos tutkijan kiinnostus kohdistuu haastattelussa esiin tuleviin asiasisältöihin, eli siihen mitä sanotaan. (Ruusuvuori 2010, 424—425.)

Tämä pro gradu -tutkielma keskittyy jälkimmäiseen kategoriaan, eli se kysyy *mitä* sanotaan: tutkimuskysymykseni keskittyvät kaupunkioppaiden kokemuksiin ja kertomuksiin heidän työstään ja heidän käsityksistään pyhässä tilassa työskentelystä. Siksi koin, että kovin yksityiskohtainen litterointi ei tämän tutkielman puitteissa ole tarpeellista. Tästä johtuen litteroin haastattelujen puheen yleiskielellä ja jätin turhat täytesanat ja minimipalautteet litteroimatta. Litteroin kaikki haastattelumateriaalit alusta loppuun, jättämättä pois mitään sanottua (joitakin täytesanoja ja toistoja lukuun ottamatta). En siis tehnyt valikointia siitä, mikä on tutkimukseni kannalta relevanttia, koska tämän tutkimusasettelun puitteissa pidin kaikkea annettua tietoa potentiaalisena tiedonlähteenä.

4.4 Teemoittelu ja sisällönanalyysi

Litteroinnin jälkeen aloin työstää litteroidun aineiston pohjalta analyysia. Analyysi alkoi jo osittain jo litterointia tehdessä, sillä puheen muuttaminen tekstiksi auttoi hahmottamaan aineistosta esiin nousevia aiheita ja teemoja. Litterointi

tarjosi myös mahdollisuuden alustavan analyysin rakentamiselle sekä sen pohtimiselle, millaisiin kysymyksiin kerätystä haastatteluaineistosta on saatavissa vastauksia.

Käytän tässä tutkielmassa teoriaohjaavaa aineistonanalyysia. Tuomin ja Sarajärven (2009, 96—97) mukaan teoriaohjaava tarkoittaa sitä, että analyysin etenemisen apuna käytetään teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei pohjaudu kuitenkaan suoraan teoriaan. Tämä tarkoittaa siis sitä, että analyysiin vaikuttaa aikaisemman tiedon vaikutus, eli tässä tapauksessa aikaisemmin esiin tuodut käsitteet paikasta ja pyhästä. Aineiston analyysissä otan esiin haastatteluaineistossa esiin tulleita ajatuksia siitä, miten kirkkorakennus vaikuttaa kaupunkioppaiden työhön ollessaan pyhä paikka ja millaisia merkityksiä he itse antavat sille. Analyysini keskusteluttaa haastatteluaineistoa ja tutkimuskirjallisuuden keskeisiä teemoja keskenään. Kumpikaan ei siis ole selkeästi analyysin lähtökohta, vaan sekä haastattelut että käsitteet ovat kulkeneet rintarinnan koko prosessin läpi. Teoreettiset lähtökohdat olivat olemassa jo silloin, kun keräsin aineistoani, joten tulkinta alkoi jo haastattelutilanteissa.

Laadullista sisällönanalyysia käytetään etnografisen tutkimuksen analyysiin. Ahosen ja kumppaneiden (1994, 89) mukaan tärkeää on se, että tutkija on perehtynyt sekä aineistoonsa ja käyttämäänsä teoriataustaan. Sisällönanalyysia tehdessä pitää kuitenkin muistaa se, että sillä pyritään saamaan tiivistetty ja yleinen kuva aineistosta. Se ei kuitenkaan itsessään tuota johtopäätöksiä, vaan tarjoaa työkalun niiden tuottamiseen. Sisällönanalyysia kritisoidaankin usein siitä, että sitä käyttämällä analyysi jää herkästi kesken. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 103.) Tällöin tärkeää onkin selittää mahdollisimman tarkasti tekemänsä valinnat ja perustella ne, sekä tuottaa analyysiprosessin tuottamisen lisäksi myös johtopäätökset, jotka syntyivät prosessin aikana.

Analyysin rakentamisvaiheessa käytin apunani *Haastattelun analyysi* (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2010) -teosta. Lähdin työstämään analyysia seuraan teoksen johdantoluvussa esiteltyä analyysin vaiheet –kuviota, jossa aineiston koontia seuraa siihen tutustuminen, luokitteleminen (eli tässä tutkielmassa teemoitteleminen) ja sitten analyysi, jonka jälkeen tulokset tulkitaan ja niiden vaikutuksia ja/tai merkitykset tuodaan esiin. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori

2010, 12.) Koska haastattelumetodini oli teemahaastattelu, koin luonnollisimmaksi tavaksi lähteä purkamaan litteroitua haastatteluaineistoani teemoittelun tekniikalla. Teemoittelussa painottuu se, mitä haastateltavat ovat sanoneet mistäkin teemasta, jotka haastatteluissa nostettiin esille. Kyse on aineiston pilkkomisesta, jonka avulla pystyin lähteä tekemään varsinaista analyysia. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 93.)

Haastatteluissa muotoilin kysymykset koskemaan nimenomaan kokemuksia ja käsityksiä faktojen sijaan. Tutkielmassani olenkin kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä kirkkorakennukselle annetaan ja miten nämä merkitykset asettuvat käsityksiin pyhästä ja paikasta. Paikka on jo itsessään syntynyt merkityksenannon kautta, samoin kuin pyhyiden voi katsoa syntyvän, kun jollekin asialle annetaan erityinen merkitys ja arvo. Haastattelua teemoitellessani ja analysoidessani etsin aineistosta kohtia, joissa luodaan paikkaa ja sen pyhyttä antamalla kirkkorakennukselle merkityksiä esimerkiksi haastateltavan omia siihen liittyviä kokemuksia painottaen. Näistä aineistokohdista etsin yhteneväisyyksiä, joiden pohjalta hahmottui teemoja, joista analyysini alaluvut syntyivät. Analyysiosiossa taas keskustelutan haastatteluaineistosta nousevia teemoja tutkimuskirjallisuuden ja luvuissa 2 ja 3 läpikäytyjen käsitteiden kanssa.

5 Paikka, uskonto ja turismi – aineiston analyysi

5.1 Lähtökohtia

Tässä analyysissä tarkastelen kirkkoa pyhänä paikkana, mutta en vain sen uskonnollisesta luonteesta käsin. Se, että kirkko on kristinuskon pyhä paikka, on selvää ja kyseenalaistamatonta. Tässä luvussa tarkoitukseni on kuitenkin tarkastella kirkkoa ja tarkemmin Rauman Pyhän Ristin kirkkoa tilana ja paikkana, johon kohdistuu matkailua ja jossa vierailaan. Vieraileminen poikkeaa toimintana esimerkiksi jumalanpalveluksessa käymisestä ja se on myös erilaista verrattuna vaikkapa siihen, että käy yksin kirkossa rukoilemassa tai hiljentymässä.

Tässä kontekstissa vierailu tarkoittaa vielä konkreettisemmin opastamistapahtumaa, jossa ryhmä ihmisiä menee kirkkoon sertifioidun kaupunkioppaan johdolla ja opas kertoo heille kirkosta. Kirkossa vierailemisen ympärille kuuluu myös laajempi kierros koko Vanhan Rauman alueella ja mahdollisesti muuallakin. Opastuskierros on etukäteen varattu ja suunniteltu ja ryhmä maksaa opastuksesta ennalta määritellyn hinnan, joka määräytyy opastettavien määrän ja opastuskierroksen pituuden mukaan.

Millaisena paikkana kirkkoa voidaan pitää? Aloitan esimerkillä, joka sopisi mihin hyvänsä Suomessa sijaitsevaan kirkkoon. Kuten aiemmin (luku 1.2) jo esitettiin, kirkko on usein hyvin pysyvä, muuttumaton ja monesti myös tiettyä maisemaa ja kaupunkikuvaa hallitseva rakennus. Oli kirkko vanha tai moderni, se on arkkitehtuuriltaan usein vaikuttava ja eroaa muusta ympäristöstään. Se on usein sekä yksilölle että yhteisölle merkityksellinen paikka. Kirkon sosiaalisia funktioita on monia: käydään jumalanpalveluksissa, vietetään juhlapyhiä, osallistutaan erilaisiin tapahtumiin ja oman lähipiirin juhliin, kuten ristijäisiin tai häihin. Kirkon historia voi mennä pitkällekin ajassa tai se voi olla lyhyempi, mutta sen historia on joka tapauksessa tiedossa. Jokainen kirkossa joskus käynyt osannee kuvaila vierailun tunnelmaa, joka osaltaan on myös riippuvainen vierailijan omasta kokemuksesta sekä siitä, mistä nimenomaisesta kirkosta on kysymys.

Analyysiosiossa olen etsinyt haastatteluaineistosta kohtia, joissa Pyhän Ristin kirkolle annetaan merkityksiä. Tämän jälkeen olen eritellyt näiden merkityksien sisältöjä ja luonut niistä analyysiluvun alaotsikot. Olen siis haastatteluiden jälkeen litteroidessa ja litteroitua aineistoa lukiessa löytänyt tekstistä samankaltaisuuksia ja yhteneväisiä teemoja. Näiden teemojen pohjalta teen analyysissä tulokintaa liittämällä haastatteluaineistossa esiin nousseita asioita tutustumani tutkimuskirjallisuuteen. Koska tarkoitukseni on tutkia kirkkoa nimenomaan matkakohteena, liittyivät haastattelukysymykset ja siten myös saamani vastaukset kirkon historiallisuuteen ja sen merkitykseen matkakohteena. Tästä huolimatta haastatteluissa nousi esiin henkilökohtaisempiakin merkityksenantoja, jotka sisällytin analyysiin. Nämä henkilökohtaisemmatkin merkitykset liittyvät kuitenkin opastustilanteisiin, eivätkä oppaiden omaan yksityiselämään. Analyysini alkaa yleisemmistä annetuista merkityksistä, kuten paikallisuudesta ja historiasta ja

etenee käsittelemään oppaiden omakohtaisempia ja heidän opastamiaan matkailijoita koskevia ajatuksia ja kokemuksia.

5.2 Kaikki alkaa kirkosta

Oppaiden haastatteluissa nousi esiin Rauman Pyhän Ristin kirkon asema sekä konkreettisenä että historiallisena, ajallisena aloituspaikkana. Opastuskierrokset yleensä aloitetaan kirkolta sen sijainnin takia: se on Vanhan Rauman vieressä, mutta kuitenkin hieman etäämmällä alueen ahtaista pikkukaduista ja vierivieressä olevista puutaloista. Sen vieressä on isompi parkkipaikka⁷, johon saa helposti pysäköityä auton, tai johon bussilla saapuvien matkailijoiden on helppo saapua. Vaikka kirkko ei kuuluisikaan Vanhassa Raumassa tehtävään varsinaiseen ennalta sovittuun kävelykierrokseen, ihmiset kuitenkin näkevät sen ulkopäin saapuessaan kohteeseen ja usein se on ensimmäinen merkittävä asia, jonka he Raumalle saapuessaan kohtaavat. Mikäli kirkko taas on sisällytetty kierrokseen, siellä käydään useimmiten ensimmäiseksi. Matkailijoiden ensikosketus Raumaan ja sen maailmaperintökohteeseen saa siis alkunsa kirkolta, kuten haastattelemani kaksi opasta kertovat:

Ja vaikka lähdettäisi tuosta, että he tulee bussilla tuohon [kirkon eteen] ja ei kuulu kirkko kierrokseen, niin kyllä minä kerron sitten tuossa pihalla ja sitten me menemme siitä ohitse ja kerron siinä ne pääasiat sitten, että on Rauman vanhin rakennus. Sillain että, kuuluu ihan siihen peruskierrokseen, vaikka ei siellä sitten mitään erityisesti käydä kertomassa (Opas2).

- - -

MM: [...] ⁸ No sitten, onko sinun mielestäsi Pyhän Ristin kirkko suosittu opastuskohde?

O: On ihan ehdottomasti, että se on, se on se lähtöpaikkakin, jopa, jos tehdään bussikierroksia, niin lähdetään siitä ja esitellään koko Rauma siitä lähtien, että tässä on nyt tämä kirkko. (Opas 3)

⁷ Parkkipaikka on kirjoitushetkellä vuonna 2020 myös Rauman väliaikainen linja-autoasema.

⁸ Pisteet hakasulkujen sisällä ilmaisevat sitä, että lainauksesta on jätetty tekstiä pois.

Rauma on perustettu vuonna 1442, joten sitä voidaan pitää keskiaikaisena kaupunkina. Konkreettisesti keskiaika näkyy kaupungissa kuitenkin hyvin vähän. Pyhän Ristin kirkko on ainoa pystyssä ja käytössä oleva rakennus, jonka historiat ulottuvat keskiajalle. Kirkko edustaa siis kaupungin vanhinta jäljellä olevaa, konkreettista asiaa: sen takia se voidaan nähdä koko kaupungin ajallisena aloituspisteenä, paikkana, josta koko Rauman historia on saanut alkunsa.

[...] se [Pyhän Ristin kirkko]⁹ on ihan sellainen välttämättömyys siinä, ja kaikki alkaa siitä ja sitten koko se ympäristö vielä, että siinä on se merenranta, joki ja, että kun merenranta on ollut siinä asti niin, niin se on kaiken alku, sekä henkisen kehityksen ja koko Rauman se sitten, pidetään huolta toisistaan ja kaikki, kaikki on tullut sen kirkon myötä sitten kuitenkin tähän, tähän rannalle ja koko kaupunki syntynyt varmaan, että se on ollut yksi suuri asia, että kun siinä on se kirkko tullut, niin siihen on sitten syntynyt, niin kuin kaupunki. (Opas3)

[...] kirkosta lähti myös tavallaan niin kuin Rauman tarina sen myötä, kun tänne on tullut sivistys ja koulutus, että kirkko on iso tekijä. (Opas6)

Yllä olevissa katkelmassa haastateltavat oppaat liittävät kirkon Rauman kaupungin kehitykseen myös henkisemmällä tasolla. Pyhän Ristin kirkko nähdään nykypäivänä tavallaan uuden, vastasyntyneen ja kehittyvän kaupungin symbolina. Se ei siis edusta vain ylipäätään historiaa, vaan koko tähän paikkaan ja kaupunkiin liittyvän historian alkamispistettä. Kaupungin silminnähtävän kasvun ja kehityksen ohella, kirkon katsotaan myös edustavan kaupungissa asuvien ihmisten henkistä kehitystä ja sivistyksen yleistämistä. Kaupungin katsotaan haastateltavan mukaan kehittyneen kirkon rakentamisen kautta ja kirkkorakennuksen ympärille. Muutamassa haastattelussa nousi esiin myös se, kuinka Raumalla on aikoinaan ollut kaksi kirkkoa samaan aikaan, joista toinen on nykyään raunioina. Tämänkin katsotaan tuovan jotakin erityistä ja ainutlaatuista Rauman historiaan:

Ja onhan se ihmeellistä, että sitten paikkakunnalla, niin pieni paikkakunta, että joku 800 ihmistä ja kaksi kirkkoa oli siinä yhdessä vaiheessa että...¹⁰ en tiedä, nyt en ole tutkinut muita kaupunkeja, mutta onko Suomessa pal-

⁹ Hakasuluissa oleva teksti tarkoittaa selvennystä, jonka olen lisännyt selkeyttäkseni lainauksen asiayhteyttä.

¹⁰ Kolme pistettä lainauksen sisällä tarkoittavat taukoa puheessa.

jon semmoisia, että... se on jotenkin ihan ihmeellistä, että se hengenvoima on ainakin silloin ollut todella voimakas. Että on tehty semmoiset valtavat rakennusprojektit tehty melkein samaan aikaan. (Opas3)

Tuon esille myös sen, että Raumalla oli jopa vielä näin, että se konventtikirkko¹¹ oli, ihan oikeasti se oli konventtia varten ja munkkeja varten ja siten meillä oli se toinen kirkko, se Pyhän Kolminaisuuden kirkko, joka oli tavallaan kaupunginkirkko ja siinäkin näki sen, että miten vahva uskonto oli, kun oli myös se paikka, missä kaupunkilaiset kokoontuivat, joka ei siten ollut se sama, kuin mitä konventtikirkko. (Opas6)

Koska kirkkoa voidaan pitää historiallisena aloituspisteenä, haastattelujen mukaan myös opastuskierroksien aloittaminen sieltä on loogista ja luontevaa. Kirkkoa esittelemällä oppaat antavat samalla ensikatsauksen ja johdatuksen Raumaan, sekä luovat kontaktin opastettaviinsa:

[...] se on useimmiten se aloituspaikka ja siitä lähtee sellainen mukava kierros, jos saa sen kontaktin siinä vaiheessa. Minä pidän sitä sellaisena erityisenä paikkana. (Opas1)

[...] se kirkko täällä Raumalla on meille oppaille todella tärkeä kohde ja hyvin semmoinen oleellinen osa sitä meidän opastuskierroksiamme, ihan monesta syystä, todella monesta syystä, että ensinnäkin siitä, että niin kuin sanoin, ne meidän opastuksemme alkavat ja loppuvat hyvin usein siitä Pyhän Ristin kirkolta, koska se on logistisesti helppo paikka ja on ihan tuossa kaupungin kupeessa, että jos me lopetetaan siihen ja porukka lähtee siitä ostoskierrokselle, niin he siitä osaavat helposti mennä [...] Ja se on semmoinen hirveän helppo, looginen paikka aloittaa opastus, koska Rauman historia melkein alkaa siitä kirkkohistoriasta, että me aloitamme siitä, sanotaan nyt niin, se on semmoinen helppo alkupaikka. (Opas5)

Ulkomaalaisten vierailijoiden kohdalla kaupunkiopas saattaa antaa kirkossa joi-takin perustietoja myös Suomesta, mikäli tilanne sitä vaatii. Opas5 kertoi esimerkiksi, että joskus ulkomaalaisryhmä ei välttämättä tiedä, mitä uskontoa Suomessa harjoitetaan, ja tällöin hän ”joutuu aika aakkosista aloittamaan, jolloin se kirkko jää vähemmälle”. Tällaisissa tilanteissa opastettava ryhmä voi myös

¹¹ Pyhän Ristin kirkko rakennettiin 1500-luvun alkupuolella fransiskaanimunkkien kirkoksi ja toimi siis fransiskaanikonventin kirkkona vuoteen 1538 asti, jolloin konventti lakkautettiin uskonpuhdistuksen myötä. Tänä aikana seurakunnan kirkkona toimi Pyhän Kolminaisuuden kirkko, joka paloi 1640. Tämän jälkeen Pyhän Ristin kirkko otettiin käyttöön luterilaisena seurakunnankirkkona. (www.raumanseurakunta.fi)

saada Pyhän Ristin kirkossa vieraillessaan ensikosketuksen siihen, millainen on Suomen uskontohistoria ja/tai valtauskonto nykypäivänä.

Opas1 totesikin: ”Kirkko kertoo siitä maailmasta, missä sillä hetkellä ollaan”. Se luo siis kuvan siitä, minkälaisessa paikasta on laajemmin kysymys. Tällöin paikan merkittävyys ulottuu myös sen ulkopuolelle. Kirkon ei kerrotan pitävän sisälään vain siihen itseensä liitettyjä merkityksiä, vaan tuottavan myös mielikuvia ja narratiivia koko ympärillä olevasta kaupungista ja sen monisatavuotisesta historiasta. Pyhän Ristin kirkon keskeisyyttä kuvaa esimerkiksi Opas5, joka sanoi: ”kyllä minä luulen, että lähes kaikki turistit, jotka käyvät Raumalla, käyvät myös kirkossa”.

Tutkimusaineiston näkökulmasta kirkkoa voidaan pitää myös alkupisteenä siten, että se on fyysisiltä ominaisuuksiltaan ja sijainniltaan huomion ja katseen vangitsija. Nämä ominaisuudet saattavat myös vaikuttaa siihen, miksi kirkoissa ja tässä tapauksessa Pyhän Ristin kirkossa vieraillaan niin paljon:

Kirkkorakennus on toisille niin kuin sen uskonnollisen, henkilökohtaisen niin kuin uskonnollisen suhteen kautta merkittävä, siis jokainen kirkko varmaan. Mutta, sitten toiselta puolelta niin noin niin kuin näkyvä kirkko niin kuin Pyhän ristin kirkko, keskellä kaupunkia niin se on myös maamerkki, se on niin kuin magneetti mikä tämä rakennus on. (Opas4)

Vaikka opastus tai itsenäinen tutustuminen Raumaan ei alkaisikaan konkreettisesti Pyhän Ristin kirkosta, se harvemmin kuitenkaan jää matkailijoilta välistä, vaan kiinnittää heidän huomionsa ja vetää tällä tavalla puoleensa. Yksi haastattelusta myös kertoi, että hänellä on ollut opastettavia, jotka kiinnostuivat kirkosta sen nähdessään, vaikka se ei olisi ollut osa kierrosta:

[...] monta kertaa meillä saattaa olla varattuna tunnin kävelykierros, johon sitten tämä varaaja ei ole sisällyttänyt sitä kirkkoa tai hän on ohjeistuksessa antanut, tai sanonut että ei kirkkoa, että sitä ja tätä ja että mennään sinne ja varannut jotain muita paikkoja, mutta ne ihmiset saattaa sanoa, että hei, me haluamme nähdä tuon. (Opas 5)

Pyhän Ristin kirkko sijaitseekin keskeisellä paikalla, aivan kaupungin keskustana pidetyn maailmanperintökohteen kupeessa. Se on selkeästi alueen korkein rakennus ja sen valkoinen torni näkyy jo kauas. Aiemmin se toimikin majakkana merimiehille. Edellä olevasta haastattelulainauksessa Opas3 mainitseekin sen,

kuinka merenranta on joskus ollut lähempänä kirkkoa kuin tänä päivänä. Näin se on myös ollut aikoinaan ensimmäinen asia, jonka mereltä päin saapuva ihminen on nähnyt Raumalle päin tullessaan. Tällä tavalla arkkitehtuurinen tila ohjaa ihmistä miltei tiedostamatta ymmärretään, että tämä rakennus on jollain tavalla merkittävä, koska se on näkyvä ja sijaitsee keskeisellä paikalla. Ulkomuodoltaan se on samaan aikaan raskas ja suuri, mutta samalla torni ulottuu korkeuksiin. (Tuan 1977, 114.)

5.3 Historian luomat merkitykset

Pyhän Ristin kirkkoa voi pitää keskiaikaisuuden symbolina ja haastatteluissa tulikin esiin sen asema Rauman ainoana edelleen pystyssä olevana keskiaikaisena kohteena, jota sekä oppaat että Raumalle saapuvat matkailijat pitävät haastateltavien mukaan tärkeänä seikkana:

Jos Raumasta puhutaan, niin Rauma on keskiaikainen kaupunki ja ehkä kuitenkin turistikin sitä keskiaikaisuutta jotenkin hakevat Raumalta, mutta sitä ei konkreettisesti näe juuri missään. Se kirkko on nyt ihan konkreettinen rakennus, ainoa käytössä oleva, pystyssä oleva keskiaikainen rakennus Raumalla. (Opas5)

Haastattelemani oppaat pitävät Pyhän Ristin kirkon historiaa myös alun perin katolilaisena kirkkona tärkeänä ja huomionarvoisena. Kirkossa vieraillessa historialla ja rakennuksen ajallisilla ulottuvuuksilla on merkittävä rooli kirkon kokemisessa ja siellä vieraillessa. ”Ihminen näkee heti, että se on vanha,” sanoi Opas4 esittäessani kysymyksen siitä, mikä hänen mielestään vetää turisteja Pyhän Ristin kirkossa puoleensa.

Kiinnostava esimerkki paikan historiallisuuden kautta kumpuavan pyhyden tunteen tarkastelemiseen tulee *On riemu kun saan tulla sun Herra temppeliis* -veistoksen kautta, joka edustaa Pyhän Ristin kirkossa nykyaikaista taidetta. Se on paikallisen taiteilijan, Kerttu Horilan veistos, joka esittää realistisen kokoista ja näköistä vanhaa rouvaa istumassa kirkon penkillä, virsikirja kädessään. Yksi

haastattelemistani oppaista totesi veistoksen luovan ”modernin kuvan”, joka aiheutti aikoinaan kiistaa siitä, onko se liian maallinen¹². Kirkon vanhuus on siis yksi tekijä, joka saa ihmiset kokemaan sen pyhänä ja siten nykyajan koskematomana.

Paikoilla on oma tunnelmansa, joka tekee siitä erityisen. Tämän tunnelman alkulähdettä ei välttämättä osata selittää, mutta todennäköisesti historia ja menneisyyden kuvainnollinen kaiku luovat ainakin osan siitä. Kirkon pyhyiden voi katsoa olevan osaltaan lähtöisin siitä tunteesta, että sen kautta saa ikään kuin ”yhteyden menneeseen”. Cecilia af Forselleis-Riskan (2006, 219) mukaan paikan erityinen menneisyys vaikuttaa tunteeseen, että kuulumme sinne. Käsityksemme paikasta muuttuvat jatkuvasti ajan saatossa ja nämä käsitykset elävät jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja rinnakkain. Nykypäivän ihminen myös usein tiedostaa nämä käsitykset: historian kertomukset perustuvat pitkälti siihen, millainen jokin paikka oli ennen ja millaisia merkityksiä se piti sisällään jonain tiettyinä aikakautena. Näin voimme myös verrata historiaa nykyaikaan. Fransiskaanimunkkien konventtikirkko on ollut erilainen kuin tämän päivän Pyhän Ristin kirkko, katolinen kirkko on ollut erilainen kuin luterilainen kirkko, ja niin edelleen.

Yi-Fu Tuanin (2006, 15—19) luoman paikan määritelmän mukaan paikka vaatii syntyäkseen pysähtymisen ja tietyn ajan kulumisen. ”Paikan taju” kehittyi ihmisten mielissä vasta, kun jokin tila on tarpeeksi pysyvä ja varsinkin silloin, kun sen ajatellaan olevan muuttumaton. Pysyvyyden tarve on inhimillistä, johon voi palata oltuamme jossain muualla ja joka omalla pysyvyydellään myös lujittaa eheyttämme. Pyhän Ristin kirkolla on satoja vuosia pitkä menneisyys, jonka aikana se on yksittäisen ihmisen silmissä muuttunut hyvin vähän. Kirkkoa on ajan saatossa toki laajennettu ja remontoitu, mutta isommat ja näkyvimmat muutokset ovat tapahtuneet jo satoja vuosia sitten. Se on ehtinyt kerätä tänä aikana

¹² Kerrottakoon, että Horilan teos on omasta mielestäni teemaltaan kirkkoympäristöön varsin sopiva rauhallisine, tummine väreineen ja virsikirjoineen. Se, että teos kohtasi aikoinaan kritiikkiä, kertoo oman tulkintani mukaan siitä, kuinka historiaa, menneisyyttä ja niitä edustavia asioita pidetään pyhänä, suojelun arvoisina ja automaattisesti arvokkaina, kun taas nykyaikaa edustava, uudempi asia koetaan helpommin maallisena ja mahdollisesti sopimattomana pyhään (eli vanhaan) paikkaan, vanhempien esineiden ja teosten joukkoon. Uuden, nykyaikaisen elementin katsotaan poistavan jotakin paikan erityisyydestä, pyhydestä.

paljon merkityksiä, jotka ovat vaihdelleet yhteiskunnallisista henkilökohtaisiin. Täten kirkkoa voidaan pitää merkityksellisenä paikkana, ei vain tilana.

Sirkkaliisa Jetsosen (2003, 9) määritelmä pyhydestä pitää sisällään mielikuvan järjestelmällisyydestä ja pysyvyydestä. Mielikuva pysyvyydestä liittyy myös paikan luomiseen. Paikan tunnun lisäksi myös tunne pyhydestä pitää sisällään ajatuksen muuttumattomuudesta ja ainakin oletetusta koskemattomuudesta.

Katriina Petrisalon mukaan menneisyyden kokeminen täyttää arvotyhjiön. Yhteiskuntamme on jatkuvasti nopeassa muutoksessa ja tälle halutaan vastapainoksi jotakin pysyvää, jotakin, joka ei ole muuttunut edes pitkän ajan kuluessa. Nykyään arvostettuina pidettyjen kulttuuripiirteiden on katsottu saaneet alkunsa tai kukoistaneen menneenä aikana. Menneisyys nähdään henkisesti rikkaana, ”hyvänä vanhana aikana”. Sen avulla luodaan ja tuetaan omaa identiteettiä. (Petrisalo 2001, 109–110, 116.) Tämän voi katsoa pätevän myös Pyhän Ristin kirkon kohdalla: kirkko on kaupungin vanhin rakennus, ja siten sen voi katsoa edustavan jotakin kaikkein pysyvintä, ”aina” Raumalla ollutta. Keskiaikaa ei välttämättä nähty haastatteluissa ”vanhana hyvänä aikana”, mutta se liitettiin kuitenkin kiinteäksi osaksi Rauman luomis- ja kehitystarinaa. Samoin sen katsottiin aloittavan kaupungissa sen henkisen ja sivistyksellisen kehittymisen. Kuitenkin menneisyyden ollessa jotain, mihin ihminen mahdollisesti identifioituu tai minkä avulla hän pyrkii löytämään oman aikansa yhteiskunnan näennäisesti hylkäämiä arvoja, on menneisyys myös tuntematon ja mystinen. Menneisyys on vieras maa. (Petrisalo 2001, 116.)

Yksi oppaista kuvaili menneisyyden kokemista kirkossa näin:

[...] Semmoinen jotenkin, että ei tommoisia monessa paikassa ole, että kun se on yli 600 vuotta vanha kuitenkin niin... se on jotenkin semmoinen, kun menee sinne kirkkoon niin siinä niin kun jää kaikki markkinahumut ja nykyaika vempelieineen jää taakse. Tulee joku sellainen, kun menee sinne sisälle niin... niin sitten tulee tänne... jotenkin silleen, että saa niin kuin yhteyden tiedätkö sellaiseen menneeseen ja vanhoihin sukupolviin, että kaikki on käynyt täällä, minunkin jotkut esi-isät ties miltä vuosisadalta ovat käyneet täällä ja kyllä se on semmoinen, joku semmoinen rauhoittava vaikutus sillä on [...] Ja ihmiset sillain koskee, jotain että minä koskin tuohon samaan, mihin joku on ehkä koskenut joskus ja siinä on joku semmoinen. En tiedä, ne vanhat kirkot, kyllä ne semmoisia ovat. (Opas 2)

Paikan tunnelma ja pyhyys voivat siis kummuta ajatuksesta siitä, että paikassa on käynyt ja elänyt ihmisiä ennen minua/meitä ja että se on tavallaan menneisyyden ihmisten koskettava ja muokkaama. Esimerkiksi kirkkotilassa on monia vanhoja esineitä, joiden lahjoittaja tai tekijä tunnetaan nimeltä, ja joihinkin esineisiin liittyy oleellisella tavalla historialliset tapahtumat, kuten sodat. Pohtimalla menneisyyden ihmisiä ja tuntemalla osan heistä myös nimeltä ja yhdistämällä heitä tälläkin hetkellä esillä olevaan, konkreettiseen materiaan, nykypäivänä elävä henkilö luo yhteisen muistin menneisyyden ihmisten ja nykyajan välille. Tällöin luodaan myös yhteistä muistia: menneisyyden tapahtumia ja kertomuksia tuotetaan ja uusinnetaan kollektiivisesti. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki menneisyyteen sijoittuvat kerronnat olisivat välttämättä aina kuviteltuja, vaan perustuvat myös osaltaan tiedettyyn faktatietoon (Raivo 2007, 270.) Yksi opasta kertoi, että hän pyrkii myös yhdistämään opastettavien taustan ja alueellisen historian Raumaan ja Pyhän Ristin kirkkoon, luomalla näin kuvan yhteisestä historiasta:

[...]minulla on nyt totta kai ollut paljon saksalaisia ja kirkossa on hyvin monta asiaa tai hyvin montaa tavaraa ja esinettä nimenomaan Saksasta, kun on ihan lahjoituksena saatu Saksasta, esimerkiksi just se saarnatuoli-kin ja sitten varsinkin ne kyntteliköt, ne ovat tulleet niin kuin sotasaaliina. Sitten ne tarinat ovat aika kivoja, että sitten pystyy ottamaan huomioon, kun on keskieurooppalaisia asiakkaita, että miten esimerkiksi se yhteinen historia ja kun 30-vuotinen sota on tehnyt sen, että tuli tietysti myös niitä myllerryksiä uskonnossa itse, mutta sitten tuli myös niin kuin, ihan niin kuin fakta ja ihan oikeat, fyysiset asiat tulivat kirkkoon, että se on niin kuin kiva sitten yhdistää heidät tähän rakennukseen. (Opas6)

Myös toinen opas toi haastatteluissa esiin ”ajallisen sillan”, jonka hän näkee Pyhän Ristin kirkon ja keski-Euroopan välillä. Hän näkee tämän sillan ulottuvan Pyhän Ristin kirkon rakentamisesta edeltäneeseen aikaan, aina Fransiskus Assisilaiseen ja hänen perustamaansa fransiskaanelveljeskuntaan 1200-luvulle. Tämä haastatteleman opas oli itse vierailut Assisissa ja löytänyt sieltä yhtymäkohtia Rauman Pyhän Ristin kirkkoon:

Minulle kävi silleen, että olin viime syksynä käymässä Assisissa ja se semmoinen niin kuin linkki Assisista niin kuin Raumalle, mistä minä puhuin aikaisemmin, niin se on jollain tavalla kauhean elävä ja se on elävä niin kuin kattomaalauksissa, että jos me lähdemme Giottosta Assisissa ja päädytään Raumalle tuntemattoman kirkkomaalarin tekemään 1400-lu-

vun jälki... 1510-luvulla tekemiin kattomaalauksiin, niin tuota, siinä on kuitenkin samankaltaisuuksia, vaikka siinä ei ole sitä samaa taidokkuutta kuin Giottolla, mutta kuitenkin samat aiheet, samanlainen pyrkimys kuvata pyhää [...] (Opas4)

Opas myös yhdistää kaksi historian henkilöä toisiinsa: italialaisen taidemaalari Giotton (1267—1337) ja tuntemattomaksi jääneen maalarin, joka maalasi Pyhän Ristin kirkon kuorin kattomaalaukset satoja vuosia Giotton kuoleman jälkeen. Näin siis yhdistyvät kaksi paikkaa, aikaa ja myös kaksi henkilöä. Näin merkityspinnat kohdentuvat koskemaan myös ihmisiä yksilöinä, oman aikansa ja paikkansa edustajina, mutta kuitenkin yhdistyvät samankaltaisten ilmiöiden, eli maalaamiensa aiheiden, kautta.

Pyysin oppaita kertomaan lyhyesti, millainen on heidän tyypillinen opastuskieroksensa Pyhän Ristin kirkossa. Vastauksista kävi ilmi, että opastus keskittyy lähinnä kirkon historiaan ja jos kirkon nykyajasta puhutaan, se aspekti jää yleensä taka-alalle ja pienempään rooliin. Esimerkiksi Opas1 kertoi joskus mainitsevansa opastuskierosten yhteydessä, että kirkossa pidetään paljon häitä ja konfirmaatioita nykyään. Hän myös sanoi kertovansa opastettaville, että Pyhän Ristin kirkko ”on ainoa kirkon näköinen kirkko Raumalla, mutta seurakunnalla on monta toimipistettä”. Opas5 kertoi myös mainitsevansa varsinkin nuoremmille ihmisille, että Pyhän Ristin kirkko on nykypäivänä suosittu vihkikirkko. Nykyaika nostetaan opastuksissa haastateltavien kertoman mukaan esiin lähinnä silloin, kun sitä verrataan menneisyyteen, esimerkiksi kun puhutaan kirkon merkityksen muuttumisesta ihmisten arkielämässä tai siitä, kuinka katolinen kirkko on muuttunut luterilaiseksi:

Että keskiajallahan, kun nyt keskiaikaisesta kirkosta puhutaan, niin kirkon merkitys oli toki paljon isompi, että kyllä joskus siitäkin puhutaan. Kirkko oli sellainen tärkeä, todella erilainen instituutio ja paikka kuin mitä se on nykyään. (Opas 5)

--

MM: Joo. Puhutko sitten siitä, että miten se on nykypäivänä...

O: Kyllä, siis keskustellaan myös siitä, että nykypäivänä on sitten, ainakin kun minulla on hyvin paljon niitä ulkomaalaisia sitten, niin he kysyvät sitten, että miten luterilainen kirkko ja millainen on sen asema niin kuin nyky-yhteiskunnassa. (Opas 6)

Pyhän Ristin kirkko tuodaan siis esiin opastuksissa pitkälti sen historian kautta. Tämä ei ollut yllättävää, kun otetaan huomioon, että kyseessä on kohde, joka sisältää paljon aspekteja satojen vuosien ajalta ja joka fyysisesti sijaitsee maailmanperintökohteen, Vanhan Rauman alueella. Vanha Rauma ja Pyhän Ristin kirkko ovat selkeästi arvokkaana pidettyä kulttuuriperintöä. Ne ovat sellaisia jo Unescon myöntämän maailmanperintökohdestatuksen kautta, mutta se näkyy myös paikallisemmalla tasolla. Kulttuuriperintö on nykyisyyden tuottama kuva ja tarina menneisyydestä ja tällainen Rauman vanha kaupunki ja sen kirkko selkeästi ovat (Raivo 2007, 271). Kirkosta löytyvät haastattelemani kaupunkioppaiden mukaan Rauman kaupungin syntytarina ja sen vaiheet satojen vuosien ajalta. Tämä luo kuvaa siitä, millaisena historia on näyttäytynyt satojen vuosien ajan ja miten ihmiset sen tänä päivänä tulkitsevat ja tuovat esille. En kysynyt haastattelutilanteissa suoraan Pyhän Ristin kirkon tai Vanhan Rauman kulttuuriperinnöstä, mutta kaksi opasta nostivat sen kuitenkin esiin:

[...] Raumalle tullaan sen keskiaikaisuuden ja Vanhan Rauman ja sen maailmanperinnön takia. Ja sen takia se on, kirkko on se, mikä ihmisiä kiinnostaa, miksi se on tässä kaupungin reunalla, että ehdottomasti asiakaitakin kiinnostaa, että mikä on kirkon rooli tässä Vanhassa Raumassa. [...] se on niin olennainen osa sitä, että miten se kaupunki on sieltä kasvanut. Että sen takia se on tärkeä. (Opas 6)

[...] paljon on sellaisia ryhmiä, jotka kiertävät vanhoja fransiskaanihuostarikirkkoja ja maailmanperintökohde tietysti sinänsä, niin se ja kirkko liitetään aika selvästi myös yhteen. (Opas1)

Kirkko voi saada siis merkityksensä myös ympäristöstä, sillä se sijaitsee historiallisen, selkeästi arvokkaaksi nimetyn alueen, Vanhan Rauman, alueella. Näin näyttäisi olevan varsinkin, kun puhutaan kirkosta matkailu- ja opastuskohteena ja siitä, miksi Pyhän Ristin kirkko on yksi vierailuimmista kirkoista Suomessa. Bella Dicksin mukaan nykyään kulttuuriperintö on niin yleistä, että sen katsotaan olevan läsnä lähestulkoon kaikkialla. Tämän vuoksi sen useimmiten oletetaan sisältyvän mihin tahansa matkakohteeseen. (Dicks 2003, 120–121.) Tässä kohtaa merkittäväksi nousee kuitenkin todennäköisesti juuri kohteen historiallisuus.

5.4 Taiteen ja estetiikan luomat merkitykset

Myös Pyhän Ristin kirkon sisältämällä taideteoksilla on oma roolinsa opastuskierroksilla. Esimerkiksi Opas3 on kiinnostunut erityisesti kirkon sisältämästä taidehistoriasta, ja hän vie matkailuopastuksien lisäksi kansalaisopiston piirustusryhmiä kirkkoon tutustumaan sen taiteeseen. Hän myös kertoi opastavansa sellaisia matkailijaryhmiä, jotka ovat etukäteen ilmoittaneet olevansa kiinnostuneita nimenomaan taiteesta. Useimmiten haastatteluissa tuli kuitenkin esiin se, että kaiken kirkossa olevan taiteen läpikäymiseen ei jää opastuskierroksilla aikaa: kirkossa on niin paljon taideobjekteja, että kirkkoon tutustumiseen varattu (yleensä lyhyehkö) aika menisi helposti pelkästään niiden parissa:

[...] mutta jos joku kysyy, niin sitten kerrotaan siitä ja jos joku haluaa sitten enemmän tietoa, että mitkä on ne taide[teokset] ja ne taitelijat siinä, niin... Mutta yleensä minä en, koska se on niin paljon, kun se kirkko on kuitenkin vain osa sitä kierrosta. Jos aloittaa ihan oikeasti niistä maalauksista, mitkä kiertävät siellä, niin että jos niitä alkaa kertoa, niin se ei aika riitä [...] (Opas6)

Aika vähän niitä lehterimaalauksia tulee käsiteltyä läpi, ne ovat nykyään vielä vähän sillain tummuneet lisää, mutta ne ovat kanssa hyvin mielenkiintoisia [...] (Opas3)

Taideteosten kautta kuitenkin tuodaan opastuksien yhteydessä esiin monenlaisia asioita. Eniten haastatteluissa tuli esiin kuoriosan kattomaalaukset vahvan katolilaisen kuvastonsa takia. Kuoriosan maalauksista saatettiin aloittaa koko kierros kirkon sisäosissa, sillä niiden kautta oppaat voivat aloittaa kierroksen kertomalla Pyhän Ristin kirkon rakentamisesta ja sen alkuvaiheista katolilaisena luostarikirkkona. Mikäli kattomaalauksista ei aloiteta kierrosta, ne ainakin vähintään sisällytetään kierrokseen:

Mutta sitten mennään kirkkoon kyllä ihan suoraan sinne kuoriin, ja sitten taas jos minä tulen sieltä pääty... toisen päädyn ovesta, niin sitten ne kuorimaalaukset on sellaiset, mistä minä kyllä ensimmäiseksi puhun sitten siellä sisätiloissa. Että kun siellä on sitten kuitenkin koko se, se Kristuksen historia, kärsimyshistoria ja syntymä ja tietenkin minä aina sitten puutun siihen, että siellä on se Maria pääosissa, että se on katolisen kirkon maalauskuvastoa [...] (Opas 3)

Mutta sitten sisällä niin kyllä minä sitten ajattelen sitä konventtia ja sitä, että se on katolinen, lähtökohtaisesti katolinen kirkko, tästä on jäljellä nämä kattomaalaukset niin hyvänä ja kauniina ja hyvin ainutlaatuisena esimerkkinä suomalaisissa kirkkosisätiloissa. (Opas 4)

Taiteen avulla saadaan myös kerrottua esimerkiksi siitä, kuinka pitkä historia kirkolla on, miten kirkko liittyy Rauman historiaan ja samalla voidaan nostaa esiin myös taideteosten lahjoittajia, jonka kautta ne liitetään alueella joskus eläneisiin, vaikutusvaltaisiin kaupunkilaisiin. Esimerkiksi Opas1 kertoi, että ”siellä [Pyhän Ristin kirkossa] on mielenkiintoisia tarinoita, jotka liittyvät niihin henkilöihin, joita siellä on lahjoittanut niitä tauluja tai joitakin esineitä”. Hän itse kertoi mainitsevansa omissa opastuksissaan ”pormestarin tyttären Margaretan” votiivitaulun, ”joka on vanhin Suomessa löytynyt tällöinen muistotaulu” sekä ”Sonckin suvun muistotaulusta, Finnon suvun muistotaulusta”. Monet oppaat kertoivat myös ottavansa esiin opastuksissa alttarin takana sijaitsevan suuren lasimaalauksen. Myös lasimaalaus voidaan liittää historialliseen henkilöön. Opas3 kertoi, että lasimaalaus oli alun perin raumalaisen laivanvarustajan häälahja vaimolleen. Näin kirkko saatetaan liittää paitsi yleiseen historiaan, mutta myös yksilöihin, nimeltä mainittaviin historiallisiin henkilöihin.

Kaikkien oppaiden puheessa toistuivat toteamukset siitä, kuinka ainutlaatuinen, tärkeä ja esteettisesti kaunis kirkko on. Esimerkiksi Opas2 sanoi kirkon olevan hänen mielestään ”hieno, todella mahtava” ja Opas1 koki Pyhän Ristin kirkon olevan ”todella kaunis, vanha kirkko, jota on ilo esitellä”.

Ja sitä paitsi se on erityisen hieno ja koristeellinen kirkko, syystä että Rauma on ollut tällöinen merenkulkukaupunki ja kirkkoonkin on sitä kautta ajautunut merenkulkijoiden mukana ja tällöisillä kauppamatkoilla ja vähän sotasaaliinakin paljon esineistöä keski-Euroopasta, niin se on niin kuin sisustukseltaan ja sisältä todella kaunis [...] (Opas5)

[...]Rauman Pyhän Ristin kirkko on sillä lailla ainutlaatuinen Suomessa, että kun se katolinen alkuvaihe, se on esillä edelleen tosi vahvasti [...] (Opas6)

Taiteen ja estetiikan merkitys liittyy myös edellä mainittuihin historian tuomiin merkityksiin, sillä taideteokset kirkossa (Horilan veistosta lukuun ottamatta), ovat vanhoja. Kirkon sisältämä taide havainnollistaa myös voimakkaalla tavalla kirkon katolilaista alkuperää, johon palaan seuraavassa alaluvussa.

5.5 Kaupunkioppaat kirkossa

Tellervo Aarnipuun mukaan matkailijat harvemmin saapuvat matkakohteeseen saadakseen siitä seikkaperäistä, historiallista selostusta, vaan tärkeintä on saada kuva menneisyydestä. Matka- tai kaupunkioppaalta oletetaan myös subjektiivista näkökulmaa: paikasta, asiasta tai tapahtumasta halutaan nimenomaan kuulla paikallisen ihmisen versio. (Aarnipuu 2003, 4–6.) Menneisyys kiinnostaa siis ihmisiä enemmänkin ideana, kuvana, josta erottuu selkeästi oman yhteisön arvostamat kulttuuriset arvot, kuin tarkkana historiallisena selontekona. Tässä tapauksessa matkailijoita siis kiinnostanee paljolti kuulla nimenomaan Suomessa ja Raumalla asuvan henkilön näkemys hänen esittelemistään asioista.

Kaikki haastattelemanani kaupunkioppaat olivat haastatteluhetkellä asuneet Raumalla vähintään 24 vuotta. Heistä kolme on syntyperäisiä raumalaisia ja kolme on muuttanut kaupunkiin myöhemmin. Useimmat heistä kertoivat välttävänsä menemästä opastaessaan kovin subjektiiviselle tasolle ja painottivat opastuksessa asiakaslähtöisyyttä, eli sitä, että kierroksella keskitytään niihin asioihin, jotka opastettavia kiinnostaa. Raumalla pitkään asuneena oppaalla on kuitenkin oletettavasti enemmän kokemusta ja kenties myös tietoa kaupungista ja sen kohteista, kuin mitä olisi henkilöllä, joka ei Raumalla (tai lähialueella) asu. Vaikka kovin subjektiiviseen näkökulmaan menemistä yleisesti vältellään, perustuu opastuskierros kuitenkin ainakin osaksi oppaan omiin taustoihin ja persoonaan.

Se, kuinka paljon oppaat kokivat tuovansa omia taustojaan tai henkilökohtaisia kiinnostuksen kohteitaan mukaan opastukseen, vaihteli. Jotkut sanoivat, että henkilökohtaiset asiat eivät kuulu opastuksiin ja heillä on pyrkimyksenä pysyä

selkeästi faktatiedoissa, tuomatta sen enempää omaa taustaansa tai mielenkiinnonkohteitaan esille. Jotkut taas toivat omaa taustaansa paljonkin esiin: esimerkiksi yhdellä oppaista (Opas6) on katolinen tausta ja hän on kotoisin keski-Euroopasta. Hän tuo omaa taustaansa usein esille kirkossa opastaessaan, varsinkin silloin, kun hän opastaa samalta alueelta kotoisin olevia matkailijoita. Hän korostaa kirkko-opastuksissa Pyhän Ristin kirkon katolilaista alkuperää ja kiinnittää huomiota esimerkiksi kirkon kattomaalauksiin, joissa näkyy kirkon alkuperä katolisena kirkkona esimerkiksi vahvassa Neitsyt Maria -kuvastossa.

Etä minä niin kuin pääsen siellä Pyhän Ristin kirkossa tosi paljon siihen, nostamaan esille, että tämä on niin kuin fransiskaanimunkkien, tai konventtikirkoksi rakennettu kirkko ja se katolisuus näkyy tosi vahvasti vielä. Siellä näkyy myös, että miten se katolinen kirkko on muutettu sitten ajan myötä tietysti sitten luterilaiseksi ja että, minä pääsen sillä tavalla niin kuin, ehkä toinen näkökulma esittää siitä kirkosta, kuin mitä toiset oppaat ovat tekemässä, mutta sen takia minä tykkään tosi paljon kirkosta, että pääsee myös oppaan oma tausta niin paljon sitten... ja se elävöittää sitä kierrosta [...]

Etä minä tykkään kovasti, mutta se johtuu just siitä, että pystyy sitä omaa historiaa ja sitä omaa... en minä sano nyt, että olisin harras katolilainen, mutta se tuo kuitenkin sen oman suhtautumisen, siis esimerkiksi minun mielestäni on aivan ihanaa, että Maria on keskiössä siellä Pyhän Ristin kirkossa, koska Maria on minullekin sillä lailla tärkeä ja että sen takia kirkko on ehdottomasti yksi suosikki kohde. (Opas6)

Sen lisäksi, että Pyhän Ristin kirkkoon liitetään paikallisia merkityksiä (raumalaisuus, suomalaisuus, luterilaisuus), se pystytään liittämään myös laajempaan maantieteelliseen ja uskontohistorialliseen kontekstiin. Tämän kautta myös kauempaa saapuneet matkailijat pystyvät löytämään kirkosta omia, henkilökohtaisia kosketuspintoja ja voivat löytää sen taiteesta, historiasta ja esineistöstä myös tietyllä tavalla omaa identiteettiä vastaavia merkityksiä. Tämän aineiston kautta katsottuna tämä ilmiö näkyy erityisesti niillä vierailijoilla, joilla on katolinen tausta.

Tämän esimerkin kautta huomataan, että Pyhän Ristin kirkko vastaa Bærenholdtin ja kumppaneiden (2004, 32–34) kuvausta siitä, millainen matkailukohde on paikkana ja millaisia merkityksienluomistapoja se sisältää. Kirkko on sosiaalinen paikka, sillä se koetaan yhdessä oppaan ja muun ryhmän kanssa. Paikka sisältää myös muistin, sillä kirkossa vierailevat ihmiset vertaavat omia aiempia kokemuksiaan ja muistojaan siihen, mitä he sillä hetkellä näkevät ympärillään.

Pyhän Ristin kirkko myös varmasti palasi heidän muistoihinsa myös vierailun jälkeen ja heidän palatessaan kotimaahansa, jolloin se siirtyi myös ajallisesti ja muistillisesti tulevaan, varsinaisen opastuksen jälkeisiin hetkiin.

Tärkeys tuli esiin sekä historian ja yhteiskunnan tasolla, mutta joissain haastatteluissa tuotiin esiin myös sen merkitystä yksilölle. Kirkko on heille tärkeä nimenomaan oppaina, sillä he pitävät sitä oleellisena osana Vanhassa Raumassa tapahtuvaa kävelykierrosta. Kirkko on lähestulkoon aina osa kierrosta ja silloinkin, kun se ei ole, haastattelemani oppaat sanoivat kertovansa siitä useimmiten kuitenkin jotakin.

No se nyt tulikin varmaan ilmi tässä sinä aikana, kun me juttelimme, että se kirkko täällä Raumalla on meille oppaille todella tärkeä kohde ja hyvin semmoinen oleellinen osa sitä meidän opastuskierrostaamme, ihan monesta syystä [...] (Opas5)

Joskus se on semmoinen, että tekee sellaisen kävelykierroksen, mihin ei kuulu kirkkoa lainkaan, ei edes pyydetty, mutta jos se on vapaa, niin saatan mennä tuosta pääovesta, kävellään siitä läpi ja mennään tuolta sitten toisesta ovesta ulos, niin siinä saa hiukan katsoa sitä, että miltä näyttää sisällä, mutta ei sinne sitten tietysti jäädä sen enempää en jää kertomaan sinne mitään. Ja vaikka lähdeittäisi tuosta, että he tulee bussilla tuohon [kirkon eteen] ja ei kuulu kirkko kierrokseen, niin kyllä minä kerron sitten tuossa pihalla ja sitten me menemme siitä ohitse ja kerron siinä ne pääasiat sitten, että on Rauman vanhin rakennus. Sillain että, kuuluu ihan siihen peruskierrokseen, vaikka ei siellä sitten mitään erityisesti käydä kertomassa. (Opas2)

Haastatteluiden aikana oppaat kertoivat kokemuksistaan Pyhän Ristin kirkossa vallitsevasta tunnelmasta. Nämä tuntemukset ovat jokaisella haastattelemallani oppaalla joko suhteellisen neutraaleja tai positiivisia. Kukaan ei maininnut tuntevansa negatiivisia tunteita olleessaan kirkossa. Yi-Fu Tuanin luoman käsitteistön mukaan Pyhän Ristin kirkko on haastattelemilleni oppaille selkeästi topofilinen paikka: se koetaan rauhoittavaksi, turvalliseksi ja oman tulkintani mukaan myös tietyllä tapaa omaksi sen kautta, miten paljon oppaat yhdistivät Pyhän Ristin kirkon raumalaisuuteen ja siihen, miten tärkeä rooli sillä on heille oppaina¹³. He kuvailivat kirkkoa rauhalliseksi, hiljaiseksi ja tunnelmalliseksi ja kokivat sen olevan jotakin arjen ylittävää ja arkielämälle vastakkaista. Opas1 kertoi

¹³ Näitä kävin läpi tarkemmin alaluvussa 5.2

Pyhän Ristin kirkon olevan ”levähdyspaikka kiireen keskellä” ja että kirkossa on ”rauhallinen ilmapiiri” ja Opas2 kertoi sen olevan ”semmoinen ylevöittävä, arjesta irti”. Suurin osa oppaista siis tuntee kirkkoon astuessaan jonkinlaista tunnetta pyhyydestä, tai ainakin jostain sen kaltaisesta. Yksi oppaista toi tämän tunteen selkeästi ilmi:

Minulla itsellä on alun perin ollut aika sekulaari lähestymistapa niihin, siis niin kuin henkilökohtaisesti, mutta että kirkkorakennus ja kirkkotila, pyhä tila, sakraali tila, siitä minä olen aina niin kuin pitänyt. Se on hiljainen, se on täynnä niin kuin aikaa ja sillain, että minä luulen, että Pyhän ristin kirkko, siellä olen, lähinnä siksi kun se on tässä vieressä, siellä olen monesti käynyt ihan niin kuin olemassa. (Opas 4)

Tämä tunne kuitenkin ilmeisesti jää vain heille itselleen, sillä osa haastateltavista kertoi pitävänsä kaikki henkilökohtaisemmat mielipiteet ja kokemukset lähinnä itsellään ja keskittyvänsä opastaessaan asiantietoon ja faktaan:

[...] kun olen oppaana niin olen siellä [kirkossa] niin kuin töissä. Sillain että, ne toiset ovat siellä sitten katsomassa ja ihailemassa ja kukakin miettii sitten mitä miettii, mutta minä kerron sitten ne faktat. (Opas2)

Kirkossa koetut tuntemukset koetaan haastatteluiden pohjalta olevan jokaisen ihmisen oma, yksilöllinen asia. Oppaat kertoivat, että he kokevat oman roolinsa olevan pitkälti neutraali ja että he keskittyvät kirkossa opastaessaan pysymään asiassa ja kertomaan faktatietoa. Yksi oppaista (Opas1) täsmensi, että ”jos on jotain tarinoita, niin ne voi kertoa sitten tarinoina”, mutta tärkeintä on kertoa ensin faktat.

Yksi haastattelukysymys koski sitä, millä tavalla oppaat kokevat Pyhän Ristin kirkon oppaan roolin ulkopuolella. Tähän kysymykseen saamani vastaukset liittyivät kirkon historialliseen taustaan, esteettiseen kauneuteen tai sen merkityksellisyyteen Raumalla tai Satakunnassa. Pyhän Ristin kirkon yhteiskunnalliset/yhteisölliset merkitykset osaltaan siis luovat siis henkilökohtaiset/yksilölliset merkitykset: koska kirkolla on merkitystä meille (yhteisönä), sillä on merkitystä minulle (yksilönä). Yksi oppaista sanoi esimerkiksi näin:

[...] Ja se on niin sellainen oman aikansa, sellainen keskiaikainen, suomalainen kivikirkko, mutta sitten se yllätys siellä, että se onkin katolilainen,

kun varsinkin Maria-kuvasto on niin vahva, niin se on minua aina kiehtonut, just se historia ja kauneus siinä kirkossa. Että kun se kulkee siinä vielä niin vahvasti, että miten koko Rauma niin kuin kaupunkina perustettu, niin se kirkko kulkee siinä mukana koko ajan siinä fransiskaanien takia. Se suhde on erittäin vahva ollut aina, että minä olen Vanhasta Raumasta ja Raumasta aina ollut kauhean ylpeä ja innostunut. (Opas 3)

Oppaista neljä kuului Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon, yksi Turun katoliseen seurakuntaan ja yksi ei haastatteluhetkellä kuulunut mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. Tätä ei kuitenkaan ainakaan selvästi voinut havaita heidän haastattelupuheessaan. Toki haastatteluotoksenikin oli niin pieni, että tällaisten johtopäätösten teko ei olisi muutenkaan kovin mielekästä. Myöskään haastateltavien ikä¹⁴ tai sukupuoli¹⁵ ei näkynyt erityisellä tavalla heidän vastauksissaan. Se, mikä näkyi jossain määrin, oli se, kuinka kauan he ovat toimineet oppaina, sillä opaskoulutusten sisältö on vuosien saatossa haastatteluissa esiin tulleiden tietojen mukaan vaihdellut ja enemmän kokemusta omaavalla oppaalla on luonnollisesti kerrottavaa pitemmältä aikaväliltä, kuin oppaalla, joka on opastanut vähemmän aikaa.

Yksi oppaista kertoi, että hänelle on vaikeaa erottaa kirkkoa oppaan työstä:

MM: [...] No, tuota, jos sitten mennään tuohon Pyhän ristin kirkkoon, niin miten sinä kuvailisit suhdettasi siihen tämän oppaan työn ulkopuolella?

O: Nyt on vaikea kysymys, koska se Pyhän ristin kirkko on niin tärkeä osa opastusta, työtä, ja minäkin olen sukeltanut sen kirkon maailmaan oikeastaan vasta sen työn myötä. Mutta että, minä toki kuulun kirkkoon, mutta en käy siellä muuten kovin usein. Mutta tuota, minä olen toiminut myös tällaisena kirkon vapaaehtoistyöntekijänä, jotka päiv-, siis kirkon päivystäjänä. Mutta sekin on tullut näiden oppaan töiden jälkeen, tai myötä, koska minä olen sitä kautta opetellut sitä kirkkoa tuntemaan vähän lisää. Mutta ei minulla oikeastaan ollut mitään suhdetta kirkkoon. Siis kirkko, ok, se on semmoinen instituution ja rakennus ja paikka, joka on joka kaupungissa ja täällä Raumalla erityisen kaunis, mutta ei minulla ollut siihen ennen opastyötä mitään erityistä suhdetta. (Opas 5)

Tälle oppaalle kirkko on löytänyt merkityksensä vasta sen jälkeen, kun hän tutustui siihen lähemmin opaskurssin yhteydessä. Oppaana toimiminen on luonut hänelle ne merkitykset, jotka hän nyt liittää kirkkoon, eikä niitä hänen mukaansa ollut juurikaan olemassa ennen tätä. Paikka on siis saanut merkityksensä vasta

¹⁴ Haastateltavien oppaiden syntymävuodet ovat välillä 1954-1975.

¹⁵ Haastateltavista viisi oli naisia, yksi mies

sen jälkeen, kun elämäntilanne on muuttunut: ennen opaskurssia merkitykset olivat vähäisiä ja vasta sen käytyään haastateltava on löytänyt saanut lisää tietoa ja tutustunut kirkkoon lähemmin. Hänen kokemuksensa kirkosta siis vastaa oletusta siitä, mitä vaikkapa paikalle saapuvalla matkailijalla on: hän on ehkä tiennyt sen olemassaolosta, arvostanut sen fyysistä olemusta ja pannut merkille sen historiallisuuden ennen, kuin hän on vierailut siellä. Hän kuitenkin luo siihen suhteen vasta sitten, kun hän on saapunut paikkaan, jossa hän on saanut siitä lisää tietoa ja kuullut muiden ihmisten ja luettujen lähteiden kautta syitä sille, miksi kirkko on merkittävä.

Tämän takia myös matkailijoille annettu tieto paikasta on kokemusten ja elämysten onnistumisen kannalta tärkeää: paikan merkitys jää vähäiseksi ilman siitä annettua tietoa. Kuten yksi haastateltavista (Opas4) totesi, ilman opasta matkailija saa ”sen kirkon tunnelman, mutta sitten et saa siitä niin kuin sellaista informaatiota, mikä liittyy niihin yksityiskohtiin. Ehkä sellaisiin poikkeuksellisiin asioihin, mitä sieltä löytää”. Paikan oma tuntu voi olla saavutettavissa ilman informaatiota, mutta merkityskytkökset lisääntyvät sitä mukaa, mitä enemmän paikassa vierailevat ihmiset saavat tietoa. Varsinkin paikan ainut- ja erityislaatuisuus rakentuvat usein sen varaan, mitä tietoa henkilö on paikasta saanut. Poikkeusta on hankalaa nähdä poikkeuksena, mikäli sitä ei tuoda sanallisesti esille. Oppaalle voi olla myös tärkeää välittää opastettavilleen sitä paikan tunnetta, jonka hän itse kirkkoon astuessaan saa. Opas 1 kertoi, että hän toivoisi voivansa ”antaa ihmisille enemmän, että he saavat sen saman tunteen, minkä itse saan, kun Rauman kirkkoon menee”. Tähän hän kertoi pyrkivänsä perehtymällä Pyhän Ristin kirkkoon vielä tarkemmin.

Haastatteluiden lopussa kysyin kaupunkioppailta, onko heidän mielestään Pyhän Ristin kirkossa opastaminen erilaista kuin muissa kohteissa ja kokevatko he sen mahdollisesti helpompana, vaikeampana vai ihan samanlaisena kuin missä tahansa muussa kohteessa. Vastaukset vaihtelivat haastateltavien kesken: esimerkiksi Opas 5 koki sen olevan tärkeää, mutta kuitenkin opastuksen kannalta kohde siinä missä muutkin. Yksi oppaista (Opas 3) sanoi, että kirkko-opastuksessa on ”joku semmoinen oma asenne, että sinne tullaan sillain kunnioittaen [...]”. Sama opas myös kertoi, että hän koki tärkeänä sen, että hän tuntee mahdollisimman hyvin myös kirkkoon liittyvän uskonnollisen sisällön siltä varalta,

että joku opastettavista kysyy häneltä siitä. Vaikka opastus ei siis sisällä tunnus-
tuksellista elementtiä, opas koki sen sisällön tuntemisen silti tärkeäksi. Tämä on
yksi esimerkki siitä, miten kirkkorakennus eroaa muista kohteista: se sisältää
asioita ja tietoa, jotka eivät sinänsä liity itse rakennukseen ja sen historiaan tai
nykypäivään. Voi kertoa, että kattomaalauksissa kuvataan Kristusta ja Neitsyt
Mariaa, mutta niiden ymmärtämiseksi on myös oltava tietoa siitä, keitä nämä
henkilöt ovat, millainen on heidän roolinsa ja tarinansa Raamatussa ja mikä on
heidän merkityksensä kristinuskossa, sekä tässä tapauksessa myös tarkemmin
luterilaisuudessa ja katolilaisuudessa.

Mutta sillain niin kuin että ajattelee, että jos siitä...minäkin olen kuitenkin,
minä ole Raamatun lukenut läpi varmaan kaksikin kertaa [nauraa], minä
olen halunnut siitä niin kuin tietää, että minä, minä tiedän, mitä se on,
mutta se on juuri se tieto siellä, että jos joku kysyy jotain, niin minä koen,
että minun pitää osata jotain sanoa, vaikka eihän nyt kaikkea voi muistaa,
mutta että tietää, mikä se ajatus siellä on ja, ja osaa tukea myös sitä.
Mutta sitten minä katson sitä myös molemmilta puoliilta, tai niin kuin, minä
näen sen muun uskonnon paikkana kuin pelkästään luterilaisuuden,
koska se tausta on semmoinen. Ja sitten tietysti kun tulee katolisesta
maasta, kun nämä ulkomaalaiset ryhmät on ollut siellä semmoisia, että he
näkee sen oman uskontonsa paikkana aika nopeasti, että aijaa, tähän
on niin kuin tuttu kuvasto, niin sitten on niin kuin hmm [naurahtaa]. Että
toisaalta se sitten helpottaa sitä opastusta sillain, että ollaan niin kuin sa-
malla aaltopituudella. Mutta ei sen tarvitse ollakaan minun mielestäni niin
mustavalkoista, että... että semmoista tutkivaa otetta enemmänkin.
(Opas3)

Opas 6 kertoi kirkon olevan hänen oma suosikkiopastuskohteensa siksi, että
hän kokee pystyvänsä liittämään oman historiansa ja taustansa siellä opastuk-
sen yhteyteen. Hän siis koki kirkon tietyllä tavalla henkilökohtaisemmaksi kuin
muut kohteet, joissa hän opastaa. Opas 4 kertoi kokevansa kirkon opastuskoh-
teena vaikeaksi sen takia, että se sisältää eniten pieniä yksityiskohtia. Pyhän
Ristin kirkosta on saatavilla paljon tietoa ja kaikkea ei opastuskierroksilla ehditä
käymään läpi. Toisaalta yksityiskohtien ja saatavilla olevan tiedon tekee paljolti
mahdolliseksi se, että kierroksia voi varioida ryhmien välillä ja kaupunkiopas voi
keskittyä eri opastuksissa eri asioihin. Pyhän Ristin kirkkoa voidaan siis muihin
kohteisiin verrattuna pitää hyvin monisisällöllisenä, sillä kuten edelläkin on tullut
moneen otteeseen todettua, kirkko sisältää monenlaisia tasoja, joita toki löytää
myös museoista ja niiden näyttelyistä, mutta ei samassa mittakaavassa.

5.6 Matkailijat kirkossa

Halusin tuoda tutkimukseen mukaan myös kaupunkioppaiden kautta näkymän siihen, millä tavoin matkailijat ja turistit suhtautuvat Pyhän Ristin kirkkoon. Käsitelinkin jo hieman opastettavien matkailijoiden kokemuksia edellisessä alaluvussa, mutta syvennyn niihin tässä vielä tarkemmin.

Oppaat saavat tiettyjä ennakkotietoja opastettavistaan. Kun ryhmä tilaa opastuksen, Rauman matkailu pyytää matkanjärjestäjältä informaatiota, joka taas välitetään eteenpäin sille oppaalle, joka saa ryhmän opastettavakseen. Kysyin haastatteluissa, millaisia tietoja oppaat saavat etukäteen opastettavistaan tai millaisia tietoja he itse toivoisivat saavansa heistä. Vastauksista kävi ilmi, että suurin osa saaduista tiedoista liittyy logistiikkaan ja käytännön järjestelyiden toteuttamiseen: mistä maasta ryhmä on kotoisin, millä kielellä opastus tulee tapahtumaan, milloin ryhmä on tulossa, kuinka isosta ryhmästä on kyse, mitä he toivoisivat näkevänsä ja kuinka paljon heillä on aikaa. Mikäli ryhmällä on myös muuta ohjelmaa Raumalla, sekin ilmoitetaan oppaalle. Tämän lisäksi suurin osa haastateltavista oppaista toivoi myös saavansa tietoa esimerkiksi ryhmän ikähaarukasta, mahdollisista liikuntarajoitteista, ryhmäläisten mahdollisista erityisistä kiinnostuksen kohteista sekä ryhmän ollessa suomalainen, mistä päin maata he ovat kotoisin ja onko ryhmällä mahdollisesti jotakin linkkiä Raumaan.

Ennakkotietoja pyydetään koko opastuskierroksen järjestämisen onnistumisen takia, mutta ne vaikuttavat myös kirkossa. Jokin tietty ryhmä voi olla erityisen kiinnostunut tietyistä aspektista, ja tämä saattaa vaikuttaa siihen, kuka oppaista heille pyritään järjestämään kierrokselle. Jos ryhmä on esimerkiksi kiinnostunut arkkitehtuurista, yritetään heille saada opas, jos on erikoistunut arkkitehtuuriin ja niin edelleen. Eläkeläisten ja koululaisten opastaminen kirkossa(kin) on erilaista. Eri maalaiset näkevät ja kokevat kirkot eri tavoin. On myös ryhmiä, joita kirkko ei kiinnosta ollenkaan, eivätkä he toivo sitä sisällytettävän kierrokseen, kun taas toiset toivovat kovasti näkevänsä sen.

Kuten johdannossa tuli jo esille, on Pyhän Ristin kirkko yksi suosituimmista tiekirkoista tilastoitujen kävijämäärien mukaan. Oppaiden haastatteluissa tuli esiin,

että kirkko jää Vanha Rauma -kierroksella vain hyvin harvoin väliin. Tällaisissa-kin tilanteissa, kun kirkko ei ole alkuperäisen suunnitelman mukaan kuulunut kierrokseen, on se kuitenkin joissakin tapauksissa kiehtonut opastettavia niin paljon, että se on spontaanisti kierroksen aikana kuitenkin otettu mukaan, joko niin, että sitä katsellaan ulkoapäin ja opas kertoo lyhyesti perusasiat, tai siten, että ryhmä käväisee nopeasti sisätiloissa asti. Yksi oppaista kertoi tapauksesta, jossa ryhmä, jolle ei oltu alun perin varattu opastusta kirkossa, suorastaan vaati päästä vierailemaan sen sisällä:

[...] yhtenä anekdoottina minä voin kertoa siitä arkkitehtiryhmästä, joka tuli etelä-Euroopasta pääosin ja olivat katolilaisia, niin niiden opastukseen ei kuulunut kirkko, muuta kuin ulkopuolelta. Mutta minä menin sanomaan, että tämä on alun perin katolilainen kirkko, niin he vonkasivat niin kauan, että... ja jopa niin kävi, että suntio oli sisäpuolella valmistelemassa jotain, niin he kävivät koputtelemassa ikkunaan ja tuota, saivat suntion avaamaan oven. Ja sitten ei auttanut muu kuin opastaa. (Opas4)

Kysyin haastateltavilta, kokevatko he Pyhän Ristin kirkon olevan suosittu matkakohde. Kaikki vastasivat empimättä, että heidän mielestään se on. Tilastojen lisäksi he viittasivat omiin kokemuksiinsa, jotka vastaavat pitkälti yllä mainittua esimerkkiä: matkailijat ovat kiinnostuneita kirkosta. Kun kysyin oppailta, miksi he arvelevat, että kirkko on niin kovin suosittu, vastaukset olivat melko yhteneväisiä. Kirkon suosion katsotaan perustuvan sen vanhuuteen ja Rauman tapauksessa Pyhän Ristin kirkko on selkeästi myös koko kaupungin vanhin pystyssä oleva rakennus. Moni oppaista oli myös sitä mieltä, että kirkon sisältämä rauhallisuus ja tunnelma olivat tärkeimpiä syitä sille, miksi Pyhän Ristin kirkko on suosittu matkailu- ja opastuskohde. Esimerkiksi Opas2 sanoi, että vanhoissa kirkoissa "on jotain sellaista tunnelmaa", mitä esimerkiksi moderneissa kirkoissa ei hänen mukaansa pysty tavoittamaan. Opas4:n sanoi, että kirkossa on vain jotakin, joka vetää ihmisiä, ja myös häntä itseään, puoleensa:

Että ihminen näkee siinä niin kuin oudolla paikalla, näin niin kuin suomalaisessa maisemassa ja tuota, se on... kyllä minä voisin ajatella, että itselläkin, kun minulla ei ole mitään kovin voimakasta uskonnollista taustaa niin on kuitenkin niin kuin on ollut koko ikäni jonkinlainen veto kirkkoihin, siihen tilaan, kirkkotilaan. Että minä en tiedä, mikä se on, mutta se on olemassa. (Opas4)

Mary Lee ja Sidney Nolan (1989, 16) mukaillen kirkko on vetovoimatekijä myös niille turisteille, jotka eivät niinkään koe lähtevänsä etsimään matkaltaan mitään selkeästi pyhää. Pyhä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen käsite, eikä se aina liity pelkästään uskontoon tai uskonnollisuuteen, vaan rakentuu arvostuksien ja arvojen varaan. Forselles-Riskan (2006, 219) mielestä ihmiset vierailivat ylipäättään kulttuurihistoriallisissa kohteissa siksi, että he löytävät niistä paikallisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia. Kirkko voi tästäkin syystä olla ihmisiä puoleensavetävä kohde. Kaikkialta maailmasta löytyy pyhinä, uskonnonharjoittamiseen tarkoitettuja rakennuksia ja rakennelmia. Niissä vieraillessaan matkailijat kokevat jotakin uutta, mutta samalla jotakin, mikä on heille tietyllä tavalla tuttua. Pyhän Ristin kirkko voi siis valikoitua turistien vierailukohdeksi monista syistä: he saattavat käydä siellä yksinkertaisesti siksi, että kirkko on auki ja sinne pääsee ilmaiseksi, tai siksi, että sinne pääsee karkuun huonoa säätä. Myös oppaat saattavat valita viedä opastettavan ryhmänsä kirkkoon myös käytännön syistä:

[...] se [Pyhän Ristin kirkko] saattaa olla ainoa paikka, mihin pääsee sisälle, jos on huono ilma ja hyvin usein me hyödynnämme sitä sillä tavalla, että niin kuin sanoin niin me tehdään hirveän paljon kävelykierroksia ja jos on huono ilma, sataa vettä tai ollaan talvella liikkeellä ja on todella kylmä ja ulkomaalaisilla on nappaskengät jalassa niin ei voi olla puolta-tuntia ulkona, he jäätyisivät, niin me olemme sitten sisällä siellä kirkossa [...] (Opas5)

Myös muut haastateltavat toivat esille sen, että Pyhän Ristin kirkkoa pidetään paljon avoinna ja kokivat, että kirkon avoimuus ja ilmainen sisäänpääsy ovat osasyitä sille, että Pyhän Ristin kirkko on suosittu vierailukohde. Opas3 kertoi myös, että hän on tuonut opastuksissaan esille nämä seikat, jotta matkailijat tulisivat käymään kirkossa toisenkin kerran omalla ajallaan.

5.7 Uskonnollisuus ja kunnioitus kirkkovierailulla

Kirkkotilasta voi löytää merkityksiä, jotka eivät sinällään suoraan liity sen uskonnolliseen taustaan ja alkuperään. Tämä on kuitenkin myös yksi tärkeä aspekti

kirkossa, joka luo haastatteluiden mukaan tietynlaista käyttäytymistä ja tietynlaisia oletuksia siitä, millä tavalla kirkossa kuuluisi käyttäytyä. Haastatteluissa tuotiin monesti esiin kirkossa hiljentymisen ja kirkkotilaan kunnioittavasti suhtautuminen vierailujen aikana. Joskus opastuskierroksilla on myös ollut mukana ryhmiä tai henkilöitä, jotka ovat kierroksen aikana käyttäytyneet selkeän uskonnollisesti.

Kysyin haastatteluissa oppailta, annettiinko heille ohjeita tai neuvoja nimenomaan kirkossa opastamiseen silloin, kun he kävivät opaskurssin. Tällä kysymyksellä pyrin saamaan lisää tietoa siitä, tehdäänkö kirkkorakennuksen ja muiden matkailukohteiden välillä jonkinlaista eroa jo siinä vaiheessa, kun oppaita koulutetaan tehtävänsä ja miten tämä mahdollinen erityisyys on ilmennyt. Osa haastateltavista oli toiminut haastatteluhetkenä oppaana useampia vuosia, yksi heistä jo useita kymmeniä vuosia. Osa heistä oli käynyt kurssin lukuvuonna 2018—2019, eli he olivat melko vastikään valmistuneet oppaiksi. Tämä tarkoitti myös sitä, että haastateltavat ovat käyneet opaskurssin eri aikoina ja kurssi on vuosien saatossa haastatteluista päätellen muuttunut sisällöltään. Osa oppaista kertoi, että Pyhän Ristin kirkosta käytiin läpi lähinnä asiatietoja, eikä siellä opastamiseen erityisemmin keskitytty. Opas2 esimerkiksi kertoi, että Pyhän Ristin kirkosta puhuttiin hänen käymällään kurssilla lähinnä hyvin yleisellä tasolla, muiden opastuskohteiden rinnalla. Oppaat, jotka olivat käyneet kurssin edellisellä lukuvuonna taas kertoivat, että kirkolle oli varattu oma osionsa kurssista:

[...] meillä oli erikseen sellainen, että oli Raumasta yleisesti, siellä tuli vähän kirkkoa, että siellä oli museojohtaja, opas- tai pitämässä tällaisen opastus... tai sanotaan, että sellaisen luennon vähän niin kuin asiasta. Mutta sitten meillä oli kirkkoherra, joka puhui kyllä sillain sanoman kautta siitä asiasta, että otti paljon esille sitä, että miten sen voi nähdä kristillisestä, luterilaisesta uskonnosta käsin. Että hän, hän mielestäni korosti erityisen paljon sitä. (Opas3)

Ja meillä on ollut opaskurssilla, oli ihan oma kirkkokokonaisuus, me kävimme kirkossa ja kirkkoherra, nykyinen kirkkoherra esitteli kirkon ja esitteli myös taustat, just niin kuin maalauksista ja näissä taideasioissa. (Opas6)

Pyhän Ristin kirkon suhteen opaskurssien sisältö on ollut siis vaihtelevaa. Joskus sitä on käsitelty muiden kohteiden tapaan, antamatta mitään erityisiä ohjeita

kirkossa opastamiseen liittyen. Lähiaikoina tämä on haastatteluista esiin tulleiden tietojen mukaan muuttunut. Varsinkin Opas3:n kertomasta tuli esiin se, että opaskurssilla tarkasteltiin kirkkoa myös uskonnollisesta näkökulmasta käsin. Opas1 kertoi, että hänen käymällään kurssilla oli puhuttu siitä, kuinka omia mielipiteitä ei pitäisi juurikaan kertoa, vaan tulisi pysyä faktoissa, ja varsinkin uskonnollissävyytteisten vitsien kertomista pitäisi välttää. Tässä tapauksessa kyse ei ole niinkään kirkosta ja sen kunnioittamisesta, vaan enemmänkin opastettavien matkailijoiden mielipiteiden ja mahdollisten vakaumusten kunnioittamisesta.

Joissakin tapauksissa matkailijoita voidaan pitää myös uskonnollisesti motivoituneina. Tämä näkökulma suodattuu kaupunkioppaiden antamien tietojen ja oman tulkintani kautta. Muutama haastatteleman opas kertoi, että heidän ryhmässään on ollut eksplisiittisesti uskonnollista käyttäytymistä: rukoilua ja/tai virsien laulamista. Tällainen käyttäytyminen ei ole haastateltujen mukaan ollut kovin yleistä, vaan kyse on muutamasta yksittäisestä ryhmästä, jotka ovat jääneet opastettavien mieleen. Useimmiten kyse on ollut vanhemmista henkilöistä. Esimerkiksi Opas1 kertoi, että hänellä on ollut aikuis- ja eläkeläisryhmiä, jotka ovat opastuksen yhteydessä halunneet laulaa jonkun virren. Opas5 mainitsi, että hänellä on ollut katolilaisia opastettavia, jotka ”tekevät ristinmerkkejä ja kumartavat ja rukoilevat usein, vaikka ovat evankelisluterilaisessa kirkossa” ja suhtautuvat kirkkoon saapumiseen ”erityisellä hartaudella”. Opas2 sanoi, että ”olisikohan pari kertaa tullut semmoinen, että haluavat että lauletaan Suvivirsi tai joku tällainen”.

Näille rukoilu- tai virsihetkille pyrittiin antamaan aikaa, silloinkin, kun kierroksen aikataulu on tiukka. Kuten on jo edellä tullut esiin, kaupunkioppaat kokevat olevansa ennen kaikkea asiakaspalvelijoita ja toimivansa mahdollisimman paljon opastettavien toiveiden mukaan. Tähän sisältyy myös se, että uskonnonharjoittamiselle annetaan tilaa kirkossa:

Vanhan Rauman kävelykierros on vaikka tunnin mittainen, niin kirkolle ei voi varata siitä kovin pitkää aikaa niin sitten me vaan suurin piirtein kävelään lävitse. Että siitä riippuen, että kuinka pitkä aika on käytettävissä ja vähän siitä että... ehkä siitäkin, että minkä ikäisiä ihmisiä he ovat, joskus voi olla, että ehkä nuorempia se ei sillä tavalla kiinnosta, vanhemmat saattavat viettää siellä vaikka rukoushetken ja veisata virren siihen päälle, jolloin se vie kanssa siitä vähän aikaa. Nämä kaikki pitää ottaa huomioon. (Opas5)

Opastettavien mahdollinen uskonnollinen käyttäytyminen on haastatteluaineistosta päätellen opastettavan ryhmän välistä. Yksi oppaista toi esiin sen, että mahdollisessa tilanteessa, jossa opastettavat haluaisivat alkaa puhua uskonnollisista asioista, voisi joku seurakunnan työntekijöistä olla tähän tilanteeseen parempi henkilö:

Kun minun kohdalla ei nyt tullut mitään sellaista, että olisi joku sellainen, jotka haluaisivat oikeasti semmoista, sitä... onko se sana sitten, että puhuttaisiin niin kuin sillä tasolla, niin se ei niin kuin niin, enkä minä pystyisi kään, että koen, että sitten siellä pitäisi olla joku henkilökunnasta, ei varmaan näistä vapaaehtoisistakaan sillain ehkä... no nyt minä tulkitsem, että kokeeko he sillain, sitten ajattelee, että pitäisi tulla paikalle joku, ei nyt pappia, mutta... tai pappi tai joku muu seurakunnan vakituinen työntekijä, että jos on semmoinen ajatus. (Opas3)

Koska en haastatellut matkailijoita, on mahdotonta tietää, ovatko he Boris Vukonin (1996, 74–75) laatimien käsitteiden mukaan uskontoturisteja vai turisteja, jotka ovat uskonnollisia. Tämän voisi saada selville vain kysymällä heiltä itseltään. Mahdollista on myös, että joidenkin opastuksiin osallistuneiden motivaatiot ovat olleet uskonnollisia, mutta he eivät ole tuoneet sitä esiin, eivätkä oppaat ole siten pystyneet havainnoimaan heidän uskonnollista motivaatiotaan. Samoin on mahdollista myös se, että matkailijoiden motivaatio ei ole ollut alun perin uskonnollinen, mutta kirkossa vieraileminen on inspiroinut heitä esimerkiksi rukoilemaan. Boris Vukonin mukaan pyhässä paikassa vieraillessa kulttuurinen arvo on kaikille yhteistä ja uskonnollinen arvo tuo oman lisänsä niille, jotka kokevat sen arvokkaana. Tämä tuli tietyllä tapaa esiin myös haastatteluaineistosta: oppaat kertovat opastaessaan Pyhän Ristin kirkon kulttuurisesta, taiteellisesta ja historiallisesta sisällöstä ja puhuvat uskonnollisista sisällöistä neutraaliin sävyyn ja faktoihin perustuvalla tavalla. Mikäli opastettavat itse halusivat tuoda esiin uskonnolliset arvonsa esimerkiksi rukoilemalla, he saavat tehdä niin.

Kysyin haastatteluiden aikana oppailta myös sitä, kokevatko he opastettavien käyttäytyvän eri tavalla kirkossa kuin Vanhan Rauman museoissa, joissa myös välillä vieraillaan opastuskierrosten yhteydessä. Tällä kysymyksellä halusin vielä lisävalaistusta sille, pitävätkö Raumalle saapuvat matkailijat kirkkoa jollain tavalla erityisenä, museoista selvästi erottuvana kohteena, vai onko kirkko heille

museotila tai opastuskohde toisten joukossa. Vastaukset vaihtelivat. Joidenkin mielestä opastettavien ryhmien käytös ei muuttunut kirkossa erilaiseksi kuin museossa, kun taas jotkut pystyivät havaitsemaan selkeitä eroja. Yksi oppaista sanoi näin:

[...] Ei ne kirkossa sillain pälätä niin paljon [nauraa], voiko sanoa näin. Että jossain muussa voi tulla sitä kuhinaa ja mennään vähän niin kuin muitakin huoneita katsomaan ja sillain, mutta kyllä kirkossa... joku siinä kirkkotilassa on sellainen, että... ja, ja tulee melkein mistä tahansa kulttuurista niin sitten, sitten niin kuin ymmärtää sen, että se tila ansaitsee myös kunnioituksen ja se koko... minä tarkoitan tilalla myös sitä henkistä tilaa, että se on sitten sellainen paikka, jossa ei sitten aloiteta niin kuin muuta tekemään. Ihmiset kuuntelevat rauhassa ja... vaikka ryhmät tietysti muutenkin käyttäytyvät sillain hyvin [...] (Opas 3)

Haastatteluissa usein esiin tuleva sana onkin kunnioitus ja se mainittiin usein tämän kysymyksen kohdalla silloin kun oppaat kokivat, että ihmisten käytös on kirkossa erilaista kuin museossa. Tämä kunnioitus taas ilmenee haastateltavien mukaan hiljaisuutena ja miehillä lakin pois päästä ottamisena. Useimmat haastateltavani kokivat, että opastettavien puheensorina on vähäisempää ja hiljaisempää, sekä käytös kaiken kaikkiaan rauhallisempää:

[...] kyllä minä sanoisin, että meillä on vielä semmoinen tietty kunnioitus ja semmoinen... harvoin tarvitsee sanoa, että... antaa mitään käyttäytymisohjeita kirkossa sisällä olemiseen, että se on ikään kuin sisäänrakennettu. (Opas5)

Ei se varmaan niin kuin hirveästi ole erilainen, mutta ehkä niin kuin, ehkä puheensorinassa sen vähän huomaa. Niin kuin just Marelassa, kun Marelassa minulla oli, niin siellä tuli ehkä enemmän sellaisia niin kuin, niin ehkä he puhelevat enemmän keskenään. Että kyllä se kirkkotila sillain hiivenen niin kuin "hys hys", tulee ihmisille luonnostaan, kuiskataan tai puhutaan hiljaa tai... kirkkotila on sitten kuitenkin sellainen erilainen. (Opas4)

[...] harvemmin siellä kukaan puhelimesta puhuu kirkossa, että jos kävelee jossain tuolla niin joku saattaa jättäytyä ja jää pälisemään johonkin puhelimeen. Ehkä se on semmoinen, että... Ja kirkossahan kuuluukin helpommin, kun siellä kaikuu, että jos sinä rupeat siellä jotain supattamaan niin, se sitten häiritsee muita kuuntelijoita ehkä enemmän. Ja on se sillain, että kun he siellä kiertävät ja katsovat, niin ovat he aika sillain rauhallisesti. Voi olla, että jossain museossa tulee sitten enemmän jotain höpötystä tai. En tiedä, en ole sitä sillain miettinyt kauheasti, mutta mitä nyt tässä äkkiseltään tulee mieleen. (Opas2)

Yksi oppaista myös koki, että kirkossa tai museossa opastamisessa ei juuri ole mitään eroa opastettavien käyttäytymisen kannalta. Hänen mielestään opastettavat käyttäytyvät samaan tapaan molemmissa:

Kun me olemme kirkossa, kirkko on lähinnä se nähtävyys, eikä kirkko, sillä lailla, että pitäisi käyttäytyä hiljentyneesti ja, no emme me siellä nyt huuda, mutta siis ei ole näin, että sinä tavallaan käyttäytyisit eri [tavalla], koska se on uskonnollinen, harras paikka. Että ei tule sellaista, että kyllä se on, että käyttäydytään... kyllä asiakkaatkin käyttäytyvät siten, että nyt ollaan nähtävyydessä, eikä sillä lailla uskonnon paikassa. (Opas6)

Toisaalta yhdelle haastateltavista oppaista joidenkin opastettavien käytös on jäänyt mieleen myös päinvastaisena eli kunnioituksen puuttumisena:

” [...] ulkomaalainen ryhmä saattaa kiivetä saarnastuoliin, kun annat hetken vapaata aikaa, he saattavat valokuvata siinä alttarilla, että ulkomalaiset käyttäytyvät eri tavalla. Ja nyt olen koululaisopastuksia vetänyt [...] niin olen huomannut, että on ryhmiä, jotka eivät pysty rauhoittumaan, edes kirkossa. Että se kulttuuri alkaa pikkuhiljaa menee... että se ei ole itsestään selvää, että lakki otetaan pois päästä ja ettei juosta siellä penkkien alla. (Opas 1)

Kauempaa tulleiden matkailijoiden ja pienten lasten puutokset kunnioitettavassa käyttäytymisessä liittyvät todennäköisesti tiedon puutteeseen. Yksi oppaista (Opas5) kertoikin, että joskus ulkomaalaisten opastettavien kanssa täytyy aloittaa siitä, mitä uskontoa Suomessa ja nimenomaan kirkoissa harjoitetaan ja mitä oletuksia kirkko paikkana sisältää. Tietyn asiat, kuten alttarin ja saarnastuolin koskemattomuus voivat olla itsestäänselvyksiä joillekin, mutta toiset eivät sitä välttämättä etukäteen tiedä. Myös tiedon välittyminen voi välillä olla haastavaa:

Ja sitten minulla on paljon ollut japanilaisia ja heille kirkon selittäminen on hyvin vaikeaa, että heidän tulkkinsa puhuvat aika huonosti englantia ja useimmiten tulee sellaisia väärinymmärryksiä, että aika usein huomaa, että opas [tulkki] selittää jotain ihan muuta kuin mitä minä olen selittänyt. (Opas1)

Koululaisryhmien kanssa samainen opas kertookin menetelleensä niin, että käyttäytymissäännöt käydään läpi jo ennen kuin astutaan kirkkotilaan sisälle. Pienten lasten suhteen huono käytös voidaan pistää myös levottomuuden piikkiin. Yleisesti ottaen oppaat kuitenkin kokivat, että opastettavat käyttäytyvät

kunnioittavasti ja tämä on myös, ainakin aikuisten kohdalla, oletettavaa. Tämä oletus liittyyneen ajatukseen siitä, että kirkko on pyhä tila ja kuten Opas 3 jo yllä olevassa lainauksessaan sanoi: ”se tila ansaitsee myös kunnioituksen”.

Kysyin haastateltavilta myös sitä, kokevatko he tuovansa opastuksissaan millään tavalla esiin Pyhän Ristin kirkon luonnetta uskonnollisena tai pyhänä paikana¹⁶. Osa oppaista koki, että uskonnollisuuden tai pyhyiden esiintuominen opastuksissa olisi liian henkilökohtaista tai se koettiin mielipiteiden esittämisenä.

MM: No sanoitkin jo tuossa, että on annettu ohjeeksi, että uskonnollisia mielipiteitä tai tällaisia ei tuoda esille, mutta koetko, että toisit millään tavalla sitä uskonnollisuutta siinä tilassa esiin?

O: Omasta mielestäni en tuo, että kyllä minä pyrin ihan sellaiseen normaalikerrontaan, mitä kerron sitten muuallakin, kun kierretään. (Opas1)

MM: No tuota, tuotko opastuksessasi millään tavalla esiin sitä kirkon luonnetta uskonnollisena tai pyhänä tilana, että tuleeko mitään sellaista?

O: No kyllä minä pääasiassa pysyn ihan sillain asiassa, että en minä kyllä kauheasti mene tällaisiin uskonnollisiin asioihin. Että kyllä enemmän kerro ne faktat siitä. (Opas2)

Osa oppaista taas kertoi tuovansa esiin Pyhän Ristin kirkon uskonnollisuuden opastuksissaan. Tämä ei tarkoittanut sitä, että he kertoisivat omasta vakaumuksesta/vakaumuksettomuudestaan tai mielipiteistään, vaan he kertoivat opastuksissaan tuovansa tavalla tai toisella esiin sen, että kyseessä on paikka, joka sisältää uskonnollisia elementtejä ja kuvastoa, ja että kirkko on uskonnonharjoittamisen paikka:

MM: Joo. No, minulla olisi täällä seuraavana kysymyksenä, että kuinka paljon painotat mielestäsi kirkkotilan uskonnollisuutta, mutta sinä siihen jo vähän vastasitkin, mutta...tuotko niin kuin opastaessa esiin sitä semmoista, miten sen nyt sanoisi, tällaisia niin kuin henkisiä asioita, tai tällaisia, niiden faktatietojen lisäksi?

O: No, kyllä siinä, kyllä siinä jonkin verran sellaista tietenkin tulee, että onhan se tietenkin semmoinen seurakunnan kokoontumispaikka ja...ja kuitenkin sitten se, tai...tämä on vähän niin kuin, miten sen sanoisi, mutta semmoinen niin kuin hartaustila ja sitten... minä enemmän ajattelen vielä

¹⁶ Tämä kysymys osoittautui hieman hankalaksi sekä itselleni että haastateltaville. Saamieni vastauksien vaihtelu saattoi johtua siitä, että ensimmäisten haastatteluiden aikana esitin kysymyksen hieman kömpelösti, kun taas myöhemmissä tarkensin sen muotoilua. Tämän takia lisään lainausten eteen myös sen, millä tavalla kysyin kysymyksen.

niin kuin yksilön kannalta, että se on semmoinen hiljentymisen ja paikka ja sieltä voi saada sillain niin kuin voimaa. Että kyllähän se, kun sinne tilaan tulee, niin onhan se aina sitten... että se ei ole pelkästään se historiallinen tila, vaan sillä on merkitystä seurakunnan kannalta. Että jokainen ryhmä tulee siihen tilaankin sillä ajatuksella. (Opas3)

MM: No tuota, tuotko sinun opastuksissasi esiin sitä niin kuin kirkon ns. alkuperäistä, tai sitä että se on tällainen pyhä tila?

O: Totta kai. Tai siis niin kuin... en minä sitä uskonnollisuutta tuo sellaisenaan, muuta kuin, eihän sitä voi välttääkään, että jos minä puhun kuvista ja sitten Jeesuksen ylösnousemuksesta niin sehän on uskonnollinen tapahtuma. Mutta että kyllä niin kuin, heti kun sinne astuu, niin sen tajuaa, että se on sakraali tila. Ei ihmistenkään ole vaikea, tavallaan... kaikki tietävät, että ollaan niin kuin kirkossa, oli se sitten suomalainen tai ulkomalainen. Ja kaikki ottaa hatut pois, miehet ja siinä ei ole sellaista ristiriitaa. (Opas4)

Vaikka kirkko ei opastustilanteissa olekaan ensisijaisesti uskonnon paikka, sen luonne sellaisena tulee kuitenkin välillä esiin sekä oppaiden, että opastettavien puolelta. Pyhän Ristin kirkko on näissä tilanteissa vierailukohde samalla tavalla, kuin muutkin opastuskierroksen aikana läpikäytävät kohteet, mutta kirkkorakennuksen alkuperäinen funktio ei kuitenkaan useimmiten jää täysin huomioimatta.

6 Lopuksi

6.1 Pyhyiden ilmentyminen kirkkovierailulla

Käyn vielä lopuksi läpi sitä, kuinka näitä merkityksiä voidaan myös tarkastella pyhän käsitteen näkökulmasta. Pohdin haastatteluaineistoani tästä näkökulmasta käydessäni läpi uskontoon ja kunnioitukseen liittyviä seikkoja opastuskierroksen yhteydessä, mutta tarkastelen pyhää vielä hieman teoreettisemmalla tasolla ja liitän sen edellä käymääni haastatteluiden analyysiin. Käytän apunani Veikko Anttosen *Uskontotieteen maastot ja kartat* -kirjassa esiintuotua määritelmää pyhästä ja pyrin sen avulla pohtimaan sitä, millä tavoin kirkko voi olla pyhä myös muussa kuin uskonnollisessa merkityksessä ja miten pyhyys voi tulla esiin silloin, kun kirkkorakennusta tarkastellaan matkakohteena.

Anttosen mukaan ihmiset ovat luoneet ja luovat edelleen yhteisiä arvopohjia rajaamalla tiettyjä asioita, alueita ja paikkoja erilleen toisista asioista ja liittämällä niihin tiettyjä käyttäytymissääntöjä, rajoituksia ja määräyksiä. Tällaiset enemmän tai vähemmän ääneen sanomattomat, oletetut käyttäytymissäännöt vallitsevat melkein missä tahansa paikassa, mutta voivat vaihdella esimerkiksi eri kulttuurien välillä. Toisessa pyhänä pidetyssä paikassa saa kävellä vapaammin, toisessa liikkuminen on rajoitetumpaa. Vaikka nykypäivänä pyhän ja maallisen rajat eivät ole välttämättä enää kovin selkeitä ja niitä vedetään Anttosen mukaan melkein mihin tahansa elämän osa-alueeseen, on hänen mielestään myös tärkeää pitää kiinni menneisyyden perinteistä, jotta pystyisimme edelleen paikantamaan pyhää. Kunnioituksen olettaminen ja sen vaatiminen kirkossa on osa tätä ilmiötä. Kirkko on muusta erilleen rajattu paikka, joten siellä käytöksen ja liikkumisen kuuluisi myös muuttua paikalle sopivaksi. (Anttonen 2010, 120—122.)

Rauman kirkon pyhyys tulee esiin jo sen nimen perusteella: *Pyhän Ristin kirkko*. Vaikka se on, kuten kaikki muutkin kirkot, uskonnollinen tila, ei sen pyhyys liity välttämättä vain ja ainoastaan uskontoon. Pyhä ei ole vain uskontoa kuvaava sana. Kaikki kulttuurit erottavat tietyn alueen, paikan tai asian muista erilleen ja antaa niille erityisiä merkityksiä, joita ei muista alueista, paikoista tai asioista löydy. Nykyään on myös yhä yleisempää, että yksittäiset ihmiset rajaavat jonkin asian elämässään pyhäksi. Pyhän perimmäinen tarkoitus on osoittaa jokin yhteisölle tärkeä arvo tärkeäksi, suojeltavan arvoiseksi ja ulkopuolisilta hyökkäyksiltä puolustettavaksi. (Anttonen 2010, 119, 121.) Oman tulkintani mukaan tämä arvo muodostuu kirkon kohdalla sen paikallisen merkityksen, historian ja symboliarvon kautta. Tämä tuli esiin myös haastatteluaineistossani: Pyhän Ristin kirkko edustaa raumalaisuutta, sen vanhinta pystyssä olevaa rakennusta ja samaan aikaan se on uskonnollinen, sakraali tila.

Käsittelin analyysiosiossa sitä, millaisena Pyhän Ristin kirkon paikallinen ja historiallinen merkitys ilmeni haastatteluaineistossani. Se, mitä omassa aineistossani käsiteltiin vain hyvin pintapuolisesti, on se, kuinka pyhä tila voi myös olla symbolijärjestelmä. Esimerkiksi kirkko on ristinmuotoinen, mikä symboloi paitsi Kristusta, mutta myös koko kristikuntaa ja kirkon itäpääty esittää rajaa maallisen maailman ja transsendentin välillä. Pyhyden asteet vaihtelevat kirkon sisällä:

länneestä itään kuljettaessa ihminen kulkee kohti pyhää, pois päin tavallisesta maailmasta. (Jetsonen 2003, 9.) Tämäkin näkyy silloin, kun henkilö tekee vierailun kirkkoon: alttari ja sen läheisyys on enemmän tai vähemmän selkeästi rajattu alueeksi, johon vierailijan ei tulisi kajota. Tietyt alueet on rajattu pois vierailijoilta. Symbolinen pyhyys tuli haastatteluaineistossa esiin silloin, kun oppaat kokivat, että näitä sääntöjä ei noudatettu ja koettiin, että tilaa ei kunnioitettu oletettavalla tavalla.

Sisäänkäynti kirkkoon käy tavallisesti alttaria vastakkaisesta päästä rakennusta, jolloin sisään astuva henkilö tosiaan kulkee maallisesta kohti pyhää, eli kirkon itää ja alttaria. Liikkumisrajoitukset kirkossa voivat olla ja varmasti usein myös ovatkin myös esineiden suojelua varten, samaan tapaan kuin museoissa esillä olevia esineitä pyritään suojelemaan. Kirkoissa ei kuitenkaan yhtä usein näe köysiä tai nauhoja, jotka selkeästi estäisivät liikkumisen tietyllä alueella, eikä ole liioin usein nähnyt kirkoissa ”älä koske” -tyyppisiä kylttejä. Kirkkoa ja sen esineistöä kohtaan osoitettava kunnioitus ja rauhallinen käyttäytyminen ovat siis asioita, joita sekä haastateltavat oppaat, että myös muu paikallisyhteisö pitävät itsestään selvinä.

Halusin tässä tutkielmassa vertailla kirkkotilaa nimenomaan juuri museotilaan, koska näissä kahdessa voi nähdä yhteneväisyyksiä. Tämä tulee esiin varsinkin juuri Vanhassa Raumassa, jossa alueen kolme museota, Marela, Kirsti ja Vanha Raatihuone ovat jo itsessään, tiloina, museoita. Marela ja Kirsti ovat kotimuseoita ja Vanha Raatihuone on nimensä mukaisesti toiminut Raumalla hallintorakennuksena, jossa on nykyään Rauma-aiheisia näyttelyitä kahdessa kerroksessa, sekä museokauppa. (<https://www.rauma.fi/museo/>) Näissä museotiloisakin tulee esiin samoja elementtejä, kuin Pyhän Ristin kirkossa: ne liittyvät Rauman menneisyyteen (tosin museorakennusten historiat eivät ylety keskiajalle asti) ja muutenkin edustavat mennyttä aikaa ja liittyvät Raumalla tärkeinä pidettyihin arvoihin, kuten perheeseen, perinteisiin, yhteisöllisyyteen ja merenkulkuun. Museoita ja niiden esineistöä voidaan pitää myös esteettisesti kauniina ja tiloja kaikin tavoin ”historian koskettamina”. Museoissa on myös selkeät käyttäytymissäännöt ja rajat, joita vierailijoiden oletetaan noudattavan.

Haastatteluiden perusteella selkein merkki erilaisesta käyttäytymisestä kirkossa on opastettavien hiljentyminen. Tämä saattaa johtua monista eri syistä: ensinnäkin museoissa opastaminen ei ole välttämättä yhtä isossa roolissa kuin kirkossa. Museoissa ei ainakaan Opas5:n kertoman mukaan juuri opasteta sen ihmeellisemmin, vaan lähinnä pistäydytään ja matkailijat saavat itsenäisemmin kiertää näyttelyissä. Tämä johtunee siitä, että museoissa tilaa on vähän ja ryhmät ovat useimmiten melko suuria. Kirkossa taas on selkeämmin roolit omakuttu niin, että opas puhuu ja opastettavat kuuntelevat ja mahdollisesti esittävät kysymyksiä oppaalle. Toinen mahdollinen syy kirkossa hiljenemiselle voi olla myös se, että korkeassa tilassa ääni kiertää ja kaikuu enemmän, jolloin puhe saattaa vaistonvaraisesti vähentyä tai hiljentyä. Yksi syy voi kuitenkin olla se, että kirkko on jollain tavalla erityinen, tietyllä tapaa pyhä paikka, joka tavallaan itsessään vaatii itselleen kunnioituksen ja hiljentymisen. Toisaalta osa haastateltavista myös koki, että oppaan tai opastettavan ryhmän käytös ei ole erilaista kirkossa, kuin se olisi vaikka museossa, tai sitten nämä eroavaisuudet ovat melko vähäisiä.

6.2 Kirkko yhteisen muistin paikkana

Toin analyysiluvussa esille sen, kuinka Pyhän Ristin kirkon merkitykset kumpuavat paljon sen historiallisuudesta. Tähän sisältyy ajatus traditiosta, joka on jatkunut läpi vuosisatojen ja muodostaa näin ajallisen jatkumon. Kuten haastateluaineistostani tuli ilmi, kirkko saatetaan kokea myös tällaisena yhteisöllisen muistin paikkana.

Uskontososiologi Daniele Hervieu-Legerin mukaan yhteisöllinen muisti ja sen myötä traditiot, ovat ajautuneet kriisiin. Hänen mukaansa yhteisön olemassaolo menneisytydessä antaa merkityksen sen olemassaololle nykypäivänä. Nykypäivänä yksilön korostaminen, rationalismi, kaupungistuminen ja globalisaatio ovat kuitenkin haastaneet instituutioiden tarjoaman yhteisöllisen muistin sekä niiden tarjoaman sosiaalisen perustan: kollektiivinen ja yhteinen muisti ”särkyi” ja tilalle tuli suuri määrä erilaisia yhteisöllisiä muisteja. Näin voi katsoa myös käyneen pitkän perinteen omaaville uskonnollisille yhteisöille ja tämän yhteisen muistin

katkeamisella voidaan ainakin osaltaan selittää yhteiskunnan sekularisoinnista. Tosin asia ei välttämättä ole niin yksiselitteinen, sillä nykypäivänä uskonosta myös etsitään jatkuvuuden ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. (Hervieu-Leger 2000, 84—86, 124—128.) Yhteisöllisen muistin pirstaloituminen sekä sen löytämisen tarve saattavat olla hyvin korostuneita varsinkin suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa uskontoon liittyviä asioita yleensä pidetään yksilön omana, henkilökohtaisena asiana.

Vanhat kirkkorakennukset sisältävät tällaisen yhteisöllisen muistin ja toimivat konkreettisenä muistin paikkana sekä välineenä kokea ajallinen jatkumo. Kuten aiemminkin on jo tullut ilmi, kirkon sisältämät historialliset merkitykset eivät viittaa vain uskonnolliseen sisältöön, vaikka kirkossa vieraileva henkilö voi kokea kuuluvansa kristillisen ja/tai luterilaisen yhteisön jatkumoon. Kirkkorakennuksessa voi myös löytää aspekteja, jotka liittyvät laajemmin henkilön omaan paikallisyhteisöön ja yhteiskuntaan. Pyhän Ristin kirkon kohdalla tällä voidaan tarkoittaa raumalaisuutta, satakuntalaisuutta, suomalaisuutta tai jopa eurooppalaisuutta.

Hervieu-Lagerin (2000, 134) mukaan ihmisten maailmankuva ja identiteetti ei rakennu enää tradition varaan siirtymällä sukupolvelta toiselle, vaan jokainen ihminen rakentaa ne itse henkilökohtaisen pohdiskelun ja etsimisen kautta. Kirkkorakennusta voisi pitää yhtenä tällaisena paikkana, jossa ihminen juuri rakentaa omaa minuuttaan ja etsii historiallisuuden kautta omia arvojaan ja identiteettiään.

6.3 Johtopäätökset

Tutkielmani on tarkastellut kirkkorakennuksen roolia matkailussa kaupunkioppaiden ja tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta. Toteutin tämän tekemällä tapaustutkimuksen, jossa haastattelin Raumalla toimivia kaupunkioppaita ja käytämällä tutkimuksen taustana Rauman Pyhän Ristin kirkkoa. Haastatteluaineiston analyysissä käytin apuvälineinä tutkimuskirjallisuutta ja pyhän ja paikan käsitteitä.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski sitä, millä tavalla kirkkorakennuksen rooli tulee esiin silloin, kun kirkossa vierailaan matkailukontekstissa. Tässä kysymyksessä oletukseni oli se, että vaikka kirkko on uskonnollinen paikka, se sisältää myös muita merkityksiä, joita voidaan pitää pyhinä, ja ihmiset saapuvat näiden merkitysten houkuttelemana sinne vierailemaan. Tutkimuskirjallisuuden ja haastatteluaineiston mukaan kirkko on turistikohteena usein varsin vetovoimainen. Se on ympäristöstään erottuva, usein näyttävä ja historiallinen kohde, joka kiinnittää huomion. Kirkkoon on myös ilmainen sisäänpääsy ja sen ilmapiiri sopii juhliin, joilla on kristillinen tausta. Se symboloi myös jotakin isompaa kokonaisuutta, kuten esimerkiksi kaupunkia tai jopa maata, jossa se sijaitsee. Muita syitä voivat olla se, että kirkko on usein sisäpuolelta yhtä näyttävä kuin ulkoakin, ja se halutaan nähdä. Tätä seuraten voidaan olettaa, että se houkuttelee vierailijoita ottamaan valokuvia sisäpuolelta.

Toinen tutkimuskysymykseni tarkentui Raumaan, sen kaupunkioppaisiin ja Pyhän Ristin kirkkoon. Toin analyysiluvussa esiin tapoja, joilla haastattelemani kaupunkioppaat kokivat Pyhän Ristin kirkon opastuskohteena ja merkityksellisenä tilana, eli paikkana. Tämä tapahtui siten, että etsin haastatteluaineistosta kohtia, jossa he antoivat kirkkotilalle merkityksiä. Osoittautui, että kaupunkioppaat kokivat Rauman Pyhän Ristin kirkon merkittäväksi monin eri tavoin. Sitä voidaan pitää Rauman historiallisena alun symbolina, samoin kuin paikkana, josta opastukset useimmiten alkavat, ja jonka kautta matkailijat saavat ensikosketuksensa Raumaan. Se on merkittävä paikallisella, kansallisella ja Euroopan laajuisella tasolla ja iso osa sen merkittävydestä matkakohteena kumpuaa sen historiallisuudesta. Myös oppaiden omilla kiinnostuksenkohteilla ja heidän taustoillaan luotiin merkityksellisyyttä.

Koska tunsin ennestään Pyhän Ristin kirkon hyvin ja olen työskennellyt Rauman matkailussa, oletukseni oli, että kirkko on opastuksen kannalta tärkeä kohde ja sen historiallisuus on yksi tärkeimmistä merkityksistä, joita haastateltavat sille antavat. Nämä oletukset toteutuivat: kirkon roolia pidettiin oppaiden työn kannalta ehdottoman tärkeänä ja yksi isoimmista teemoista, joka haastatteluissa nousi esiin, oli kirkon rooli Rauman vanhimpana rakennuksena ja keskiaikaisuuden edustajana. Yllättävää oli kuitenkin se, kuinka paljon Pyhän Ristin kirkkoa yhdistettiin haastatteluissa Rauman kaupungin syntyyn ja kehitykseen

sekä se, miten paljon haastateltavat painottivat kirkon roolia opastuksien aloituspaikkana.

Kolmas tutkimuskysymykseni pyrki selvittämään sitä, onko Pyhän Ristin kirkon ja museokohteiden välillä olevan jonkinlaisia eroja. Tutkimuskirjallisuuden mukaan suurimpia eroja ovat kirkkotilan eksplisiittinen pyhyys ja se, että kirkkoon on useimmiten vapaa pääsy, toisin kuin museoon. Haastatteluaineistoni toi esille samankaltaisia piirteitä. Opastettavien koettiin yleisesti ottaen käyttäytyvän hiljaisemmin kirkossa kuin museossa, ja osoittavan tietynlaista kunnioitusta kirkkotilaa kohtaan. Opastettavien kerrottiin välillä myös käyttäytyvän selkeän uskonnollisesti kirkko-opastuksien yhteydessä. Muutama oppaista myös kertoi, että kirkon luonnetta uskonnon paikkana tuotiin esiin jonkin verran jo opaskursilla. Haastatteluissa tuotiin esiin myös se, että kirkossa vältetään omien mielipiteiden tai vitsien kertomista. Kirkkotilan uskonnollinen luonne ei ole opastuksissa pääosassa, mutta useimpien oppaiden haastatteluissa kerrottiin, että tämä aspekti on kuitenkin jossain muodossa opastuksissa tullut esiin.

Nämä kaikki merkitykset muodostavat yhdessä kirkkotilan, jota voidaan pitää monella tavalla pyhänä. Eri merkitykset korostuvat ihmisestä toiseen, mutta voidaan todeta, että kulttuuriset, historialliset, paikalliset, taiteelliset, uskonnolliset, uskontohistorialliset ja henkilökohtaiset arvot ovat tekijöitä, jotka luovat Pyhän Ristin kirkosta tärkeän ja suosituksen matkailu- ja opastuskohteen.

6.4 Pohdintaa

Koin haastatteluiden olleen sopiva valinta tutkielmani aineistokeruutavaksi. Vaikka olin haastattelijana kokematon, koin saavani hyvin informaatiota ja haastattelutilanteet menivät alkukankeuden jälkeen hyvin. Informantteja oli mielestäni tutkielman laajuuteen ja laadulliseen luonteeseen nähden tarpeeksi. Litteroitua aineistoa lukiessani mieleen tuli joitakin lisäkysymyksiä, joita olisin voinut tietyissä kohdissa kysyä, ja joidenkin kysymysten muotoilua olisin voinut miettiä hieman tarkemmin. Opin kuitenkin paljon ja koin saavani itsevarmuutta tutkijana ja haastattelijana.

Tutkielman eettisyys toteutui. Informoin haastateltavia tutkielmani tarkoituksesta ja aiheesta sekä haastattelupyynnössä, että suostumuksenantolomakkeessa, jonka he allekirjoittivat ennen haastattelun alkamista. Informoin heitä myös tutkimuksen arkistoinnista ja mahdollisesta jatkokäytöstä. Samassa lomakkeessa he vakuuttivat osallistuvansa tutkimukseen vapaaehtoisesti. Pyrin kuvailemaan aineiston keruuta ja käyttöä mahdollisimman tarkasti.

Valitsemani käsitteet, paikka ja pyhä, toimivat tutkielmani taustakäsitteinä hyvin. Käytin eniten lopulta Yi-Fu Tuanin teoriaa paikasta, koska Tuan on kirjoittanut käsitteestä laajasti. Siitä huolimatta, että paikka on maantieteellinen käsite, en kokenut sen liittämistä uskontotieteelliseen tutkielmaan ongelmalliseksi. Pyhää tarkastellessa käytin Veikko Anttosen kehittämää teoriaa. Pyrin tässä tutkielmassa yhdistämään nämä kaksi käsitettä löytääkseni tuoreen näkökulman siihen, millä tavalla kirkkoa voi tarkastella nimenomaan matkailukohteena. Samalla pyrin tuomaan ilmi niitä kirkkorakennuksen sisältämiä arvoja ja merkityksiä, jotka vetävät matkailijoita puoleensa. Mielestäni onnistuin tässä tavoitteessa.

Tutkielmaani voisi jatkojalostaa siten, että otettaisiin tarkastelun kohteeksi matkailijoiden näkökulma, joka omassa tutkielmassani otettiin esille lähinnä tutkimuskirjallisuuden ja oppaiden antaman tulkinnan kautta. Laajempi ja mahdollisesti kvantitatiivisemmin menetelmin toteutettu tutkimus voisi tuoda syvempää perspektiiviä sille, millä tavalla kirkkorakennukset koetaan matkailu- ja vierailukohteina. Olisi myös kiinnostavaa tutkia jonkin toisen uskonnollisen yhteisön pyhää rakennusta tai paikkaa matkailun kontekstissa.

Lähteet

Aineisto

Haastattelulitteroinnit, arkistoitu HKT-laitoksen arkistoon Turun yliopistoon

Opas1	TKU/A/20/1	14.11.2019
Opas2:	TKU/A/20/2	21.11.2019
Opas3:	TKU/A/20/3	23.1.2020
Opas4:	TKU/A/20/4	23.1.2020
Opas5:	TKU/A/20/5	23.1.2020
Opas6:	TKU/A/20/6	24.1.2020

Kirjallisuus

Anttonen, Veikko

- 1996 *Ihmisen ja maan rajat, 'pyhä' kulttuurisen kategoriana*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- 2000 Sacred. Teoksessa: Willi Braun & Russell T McCutcheon (toim.) *Guide to the Study of Religion*, 271—282. London: Cassell.
- 2010 *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ahonen, Sirkka & Seppo Saari & Leena Syrjälä & Eija Syrjäläinen

- 1994 *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä

Bærenholdt, Jørgen Ole, Michael Haldrup, Jonas Larsen & John Urry

- 2004 *Performing Tourist Places*. Farnham: Ashgate Publishing Ltd.

Cresswell, Tim

- 2014 *Place: An Introduction*. Hoboken: John Wiley & Sons.

Davies, Grace

- 2000 *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. New York: Oxford University Press.

Dicks, Bella

2003 *Culture on Display. The Production of Contemporary Visitability*. Berkshire: Open University Press.

Fernandes, Carlos & Greg Richards

2007 Chapter 11. Religious Tourism in Northern Portugal. Teoksessa: Greg Richards (toim.) *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*, 215—237. Binghamton: The Haworth Hospitality Press, inc.

af Forselles-Riska, Cecilia

2006 Menneisyyden muuttuvat paikat. Teoksessa: Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 218—231. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gaskell, Ivan

2003 Sacred to Profane and Back Again. In: Andrew McClellan (ed.) *Art and its Publics – Museum Studies at the Millenium*, 149—164. Hoboken: Blackwell Publishing Ltd.

Grönholm, Bo & Meri Rokka & Marja Vuori

1999 Opastamisen taito. Teoksessa: Suomen Opasliitto ry (toim.) *Opin ja opastan*, 19—37. Helsinki: Oy Edita Ab.

Haarni, Tuukka & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani

1997 Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 9—34. Tampere: Vastapaino.

Hervieu-Léger, Danièle

2000 *Religion as a Chain of Memory*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Hiekkanen, Markus

2007 Satakunta. Teoksessa: Markus Hiekkanen & Salla Jokela (toim.) *Suomen Keskiajan Kivikirkot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena

2001 *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hyvärinen, Matti & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori

2010 Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen & Johanna Ruusuvuori. *Haastattelun Analyysi*, 9—38. Tampere: Vastapaino.

Ilola, Heli Katariina

1994 *Pyhiinvaellukset ja turismi. Katsaus matkailun kahteen tyyppiin*. Oulu: Oulun yliopisto.

Ingmann-Arajuuri, Nina & Anni Honka

2004 Paavi myytävänä – Rooman kulttuurikohteiden kaupallistaminen. Teoksessa: Arvo Peltonen & Marja Skyttä (toim.) *Sakraali- ja sekulaari pyhiinvaellus: Rooma kulttuurimatkailun tilana 2003*, 31—54. Matkailualan verkostoyliopiston julkaisuja; n:o 6. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Jauhiainen, Marjatta

1982 Tutkimushaastattelu folkloristin näkökulmasta. Teoksessa: Päivikki Suojanen & Lassi Saressalo (toim.) *Kulttuurin kenttätutkimus*, 177—194. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.

Jetsonen, Sirkkaliisa

2003 Sacral place – at the Roots of Modern Finnish Church Architecture. In: Sirkkaliisa Jetsonen (ed.) *Sacral Space – Modern Finnish Churches*, 6—9. Helsinki: Building Information, Ltd.

Kauffman, Suzanne K.

- 2001 Selling Lourdes: Pilgrimage, Tourism, and the Mass-marketing of The Sacred in Nineteenth Century France. Teoksessa: Baranowski, S. & Furlough, E. (toim.) *Being elsewhere: Tourism, consumer culture, and identity in modern Europe and North America*, 63—88. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Karjalainen, Pauli Tapani

- 1997 Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 212–241. Tampere: Vastapaino.

Knapas, Marja Terttu & Pekka Sarvas

- 1990 Värikuvat. Teoksessa: Gardberg, C. J., Hyvönen, H., Knapas, M. T., Gardberg, C. J. & Museovirasto (toim.) *Suomen kirkot: [16], Rauman kirkot: Turun arkkihiippakunta 12: Rauman rovastikunta I*. Helsinki: Museovirasto.

Knott, Kim

- 2005 *The Location to Religion. A Spatial Analysis*. Lontoo: Equinox Publishing Ltd.
- 2008 ”Pyhä” uskonnollisen ja maallisen välisen rajan haastavana työkaluna. Teoksessa: Tiina Mahlamäki, Ilkka Pyysiäinen & Teemu Taira (toim.) *Pyhä – raja, kielto ja arvo kansanomaisessa uskonnossa*, 164—188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knuutila, Seppo

- 1998 Paikan synty suomalaisena ilmiönä. Teoksessa: Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*, 191–214. Tampere: Vastapaino.
- 2006 Paikan moneus. Teoksessa: Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 15—30. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kuula-Luumi, Arja & Juha Ranta

- 2017 Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa: Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori & Riitta Granfelt. *Tutkimushaastattelun Käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

McKercher, Bob & Hillary Du Cros

2002 *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Lontoo: Routledge.

Meethan, Kevin

2001 *Tourism in global society: Place, culture, consumption*. New York: Palgrave.

Nolan, Mary Lee & Sidney Nolan

1989 *Christian Pilgrimage in Modern Western Europe*. North Carolina: The University of North Carolina Press.

Peltonen, Arvo

2004a Saatteeksi. Teoksessa: Arvo Peltonen & Marja Skyttä (toim.) *Sakraali- ja sekulaari pyhiinvaellus: Rooma kulttuurimatkailun tilana 2003*. Matkailualan verkostoyliopiston julkaisuja; n:o 6. Joensuu: Joensuun yliopisto.

2004b Paikan taikaa Roomassa – Rooma matkailun tilana. Teoksessa: Arvo Peltonen & Marja Skyttä (toim.) *Sakraali- ja sekulaari pyhiinvaellus: Rooma kulttuurimatkailun tilana 2003*. Matkailualan verkostoyliopiston julkaisuja; n:o 6. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Petrisalo, Katriina

2001 *Menneisyys matkakohteena: kulttuuriantropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Raivo, Petri J.

2007 Muisti ja perinne kulttuurimatkailun resurssina. Teoksessa: Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.) *Menneisyys on toista maata. Kalevalaseuran vuosikirja 86*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rokka, Meri & Marja Vuori

1999 Matkailuoppaiden koulutus. Teoksessa: Suomen Opasliitto ry (toim.) *Opin ja opastan*, 19—37. Helsinki: Oy Edita Ab.

Ruusuvuori, Johanna

2010 Litteroinnin muistilista. Teoksessa: Teoksessa: Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen & Johanna Ruusuvuori. *Haastattelun Analyysi*, 424—431. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula

2005a Johdanto. Teoksessa: Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Jyväskylä: Gummerus.

Sarajärvi, Anneli & Jouni Tuomi

2009 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uud. p. Helsinki: Tammi.

Schouten, Frans

2007 Chapter 2. Cultural Tourism: Between Audacity and Globalization. Teoksessa: Greg Richards (toim.) *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*, 25—36. Binghamton: The Haworth Hospitality Press, inc.

Selänniemi, Tom

1994 *Pakettimatka pyhään paikkaan: suomalaisturistit Ateenassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Smith, Melanie K.

2007 Chapter 5. Space, Place, and Placeness in the Culturally Regenerated City. Teoksessa: Greg Richards (toim.) *Cultural Tourism. Global and Local Perspectives*, 91—112. Binghamton: The Haworth Hospitality Press.

Smith, Valene L.

1977 Smith, V. L. (1977). Introduction. Teoksessa: Valene L. Smith (toim.) *Hosts and guests: The anthropology of tourism*, 1–14. Oxford: Basil Blackwell.

Strausberg, Michael

2011 *Religion and Tourism: Crossroads, destinations and encounters*. Lontoo: Routledge.

Turner, Victor & Edith Turner

1978 *Image and pilgrimage in Christian culture: Anthropological perspectives*. New York: Columbia U.P.

Vainikka, Vilhelmiina

2017 Massaturismi. Teoksessa: Edelheim, Johan, Heli Ilola, and Peter Björk (toim.) *Matkailututkimuksen avainkäsitteet*. Rovaniemi: Lapland University Press

Vukonic, Boris

1996 *Tourism and Religion*. Elsevier Science Ltd, Oxford.

Tuan, Yi-Fu

1974 *Topophilia: a Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values* Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall, 1974.

1977 *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

1979 *Landscapes of Fear*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

2006 Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa: Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 15—30. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lehdet:

Aarnipuu, Tellervo

2003 Hyvän oppaan muotokuva. Retorinen näkökulma vaikuttavaan kaupunkikierrokseen. *Kulttuurintutkimus*. Vol 20, 2/2003, 1—6.

Smith, Valene L.

1992 Introduction: The Quest in Guest. *Annals of Tourism Research*. Vol. 19, 1/1992, 1—17.

Internet-lähteet

Kuvaja, Sini. (2017). Katso kirkon taidetta tarkemmin ja ylläty – Nimekkäät taiteilijat loivat Satakuntaan taideteoksia, joista paljastuu kiinnostavia yksityiskoh-
tia. <https://www.satakunnankansa.fi/a/200622483>. Viitattu 15.8.2019.

Martikainen, Tuomas. (2006). Turun tuomiokirkko – kuinka kirkko tuotteistetaan?. Uskonnontutkija - Religionsforskaren, (1). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/uskonnontutkija/article/view/64413>

Pyhän Ristin kirkko, esite. 2008. http://www.rauma.seurakunta.net/fi-learn/8_Pyh%E4n%20Ristin%20kirkon%20esite.pdf. Viitattu 15.8.2019

Rauman museon nettisivut. <https://www.rauma.fi/museo/> Viitattu 14.3.2020.

Rauman seurakunnan nettisivut. <https://www.raumanseurakunta.fi/> Viitattu 6.5.2020

Seurakuntalainen.fi. <https://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/turun-tuomiokirkko-oli-jalleen-kavijamaaraltaan-suosituin-tiekirkko/> Viitattu 21.5.2019.

Suomen Opasliiton kotisivut. <https://www.suomenopasliitto.fi/fi/liitto>. Viitattu 5.8.2019.

Translatum Dictionary. <https://end.translatum.gr/wiki/> Viitattu 23.2.2020

Travel+leisure. Europe's Most Visited Attractions. <https://www.travelandleisure.com/slideshows/europes-most-visited-tourist-attractions?slide=126999#126999> Viitattu 4.11.2019.

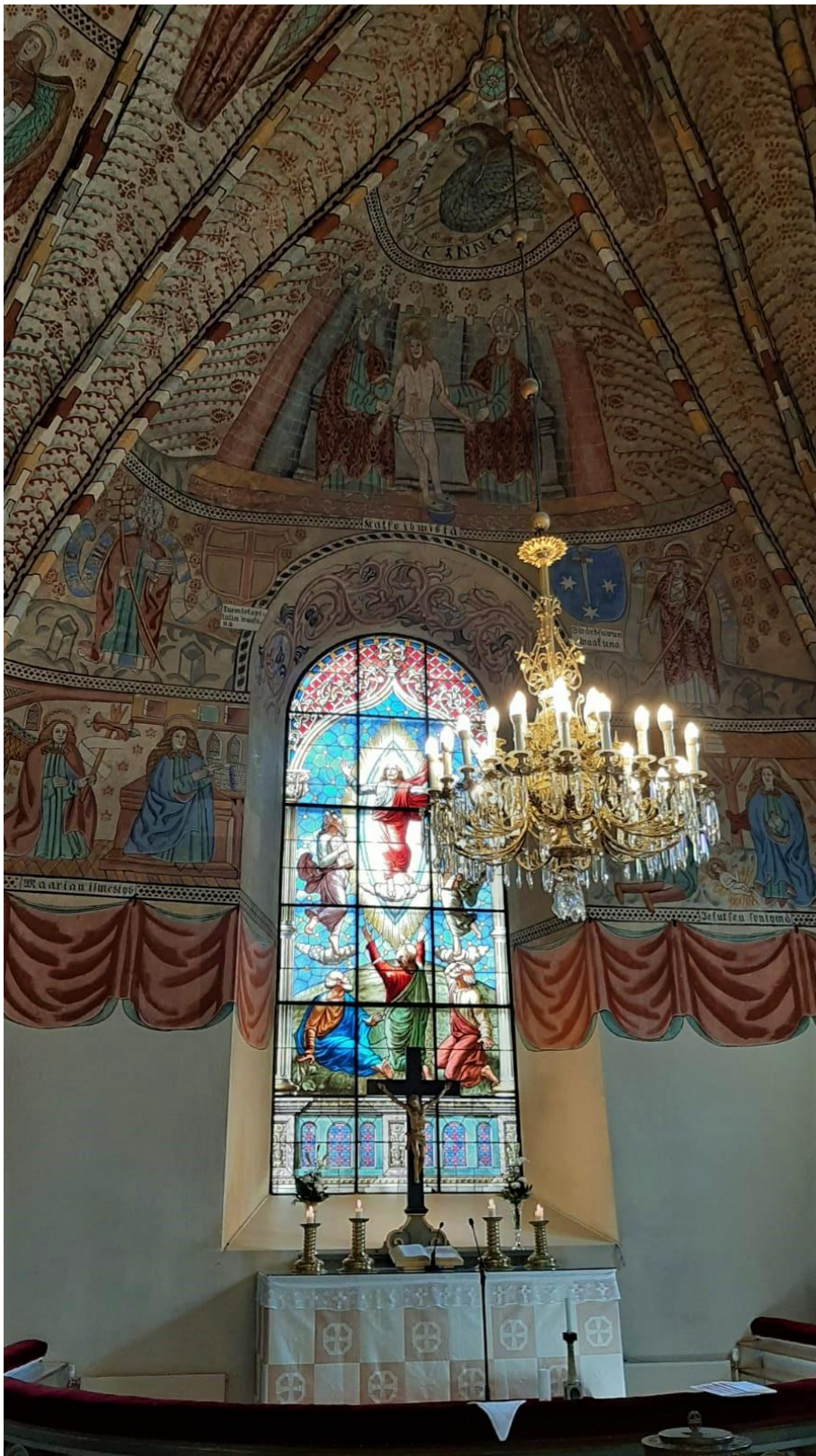
Unesco.org. Old Rauma. <https://whc.unesco.org/en/list/582/>. Viitattu 5.8.2019.

Liitteet:

LIITE1: Rauman Pyhän Ristin kirkko, kuvia

Pyhän Ristin kirkko ulkoa. (Malmstén, 2020.)

Pyhän Ristin kirkon kuoriosan kattomaalaukset. (Malmstén, 2020.)

Pyhän Ristin kirkko sisältä. (Malmstén, 2020.)

LIITE2: Haastattelupyyntö

Hei!

Nimeni on Melissa Malmstén ja opiskelen Turun yliopistossa uskontotiedettä. Lähestyn teitä kaupunkioppaita haastattelupyynnöllä pro gradu -tutkielmaani varten.

Lyhyesti graduni aiheesta:

Kirkot ovat suosittuja ja kiehtovia matkakohteita ympäri maailman. Vaikka niiden ensisijainen rooli on toimia uskonnollisena tilana kristityille, on niillä myös paljon erilaisia rooleja: ne toimivat esimerkiksi konserttisaleina, tapahtumapaikkoina, museoina ja matkakohteina. Olen tutkielmassani kiinnostunut viimeksi mainitusta roolista. Tällä hetkellä graduni työotsikko on "Opastus pyhässä paikassa: Haastattelututkimus kirkkorakennukseen toteutettavista matkailijaopastuksista". Aiheeni koskee siis pähkinänkuoressa kirkkorakennuksen roolia matkailija/turismikohteena ja olen kiinnostunut toteuttamaan tutkimuksen nimenomaan kaupunkioppaiden näkökulmasta, koska koen, että se toisi matkailun ja uskontotieteen tutkimuksen kentälle uudenlaisen ja kiinnostavan kulman. Koska olen itse raumalainen ja Pyhän Ristin kirkko on minulle tuttu ja sydäntäni lähellä, päätin ottaa Rauman ja sen upean keskiaikaisen kirkon tutkielmani taustakohteikseni.

Haastattelupyyntö:

Tämän toteuttaakseni tahtoisin siis haastatella 3-5 Raumalla toimivaa kaupunkioppaita aikavälillä marraskuu 2019 - helmikuu 2020. Kyseessä olisi noin kymmenen pääkysymyksen mittainen haastattelu, joka kestäisi oman arvioni mukaan maksimissaan tunnin. Kysymykset koskevat kaupunkioppaiden työtä ja heidän omia kokemuksiaan Pyhän Ristin kirkossa opastamisesta. Haastattelut toteutettaisiin ensisijaisesti kasvotusten, mutta onnistuvat myös esimerkiksi Skypen välityksellä, mikäli tämä ei syystä tai toisesta sovi. Haastattelut toteutetaan ja niitä käsitellään tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen. Asun itse Turussa, mutta haastattelut voidaan toteuttaa Raumalla tai lähi-alueella.

Kiitos jo etukäteen mielenkiinnostanne lopputyötäni kohtaan. Mikäli olet halukas osallistumaan graduni toteuttamiseen, minuun voi ottaa yhteyttä alla olevaan sähköpostiin tai puhelinnumeroon. Myös lisätietoja voi kysellä, jos jokin jäi epäselväksi.

Ystävällisin terveisin,

Melissa Malmstén

Uskontotieteen opiskelija, Turun yliopisto

(Yhteystiedot)

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimus: Pro gradu -tutkielma: *Opastus pyhässä paikassa: Haastattelututkimus kirkko-rakennukseen toteutettavista matkailijaopastuksista*

Tekijä: Melissa Malmsten (yhteystiedot)

Tutkielman ohjaaja: Professori Terhi Utriainen, Turun yliopisto (sähköposti)

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Suostun siihen, että minua haastatellaan ja antamani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Suostun siihen, että antamaani haastattelua käytetään tutkimustarkoituksissa ja se arkistoidaan TKU/TYKL-arkistoon, jossa se on tutkijoiden käytössä arkiston käyttösääntöjen mukaisesti. Aineisto on siis jatkokäytettävissä mahdollisissa muissa tutkimuksissa. Arkistoidussa aineistossa ei tule esiin haastateltavan henkilötietoja.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE4: Haastattelukysymysrunko

Haastattelukysymykset

1. Taustatietoja:

- syntymävuosi, raumalaisuus?
- Miten, milloin, miksi ryhdyit oppaaksi?
- Mikä pohja-ammatti?

2. Kerro työstäsi oppaana:

- missä paikoissa opastat?
- millä kielillä opastat?
- tekeekö ns. erikoisopastuksia esim. rooliopastuksia?

3. Uskonnollinen tausta:

- kuuluuko kirkkoon tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön?
- Millainen suhde on Pyhän Ristin kirkkoon oppaan työn ulkopuolella?

4. Etukäteistiedot:

- mitä tietoja saat opastettavista ryhmistä?
- miten saadut tiedot vaikuttavat heidän opastamiseensa Pyhän Ristin kirkossa?
- annettiinko opaskoulutuksessa erillisiä ohjeita kirkossa/muussa uskonnollisessa tilassa opastamiseen?

5. Millainen on tyypillinen opastuskierros kirkossa?

- Varioitko kierrosta?
- Jos varioit, miten?

6. Kuinka paljon painotat mielestäsi kirkkotilan uskonnollisuutta?

- Huomaatko korostavasi erityisesti jotakin tiettyä asiaa? Jos kyllä, mitä?
7. Onko Pyhän Ristin kirkko suosittu opastuskohde?
- Jos on, miksi itse koet, että ihmiset ovat siitä kiinnostuneita?
8. Koetko, että oma käyttäytymisesi ja opastettavien käytös on erilaista kirkossa, kuin esimerkiksi museossa?
- Jos on, mistä koet sen johtuvan?
 - Onko kirkossa opastamisessa jotakin erityistä verrattuna muihin kohteisiin? Onko se vaikeampaa, helpompaa, samanlaista kuin muissa kohteissa?
9. Tuliko mieleen vielä jotakin aiheeseen liittyvää, jonka haluaisit lisätä?